

Fornleifaskráning í Reykjahreppi

Fyrri hluti

Birna Lárusdóttir og Elín Ósk Hreiðarsdóttir

Fornleifastofnun Íslands
FS195-02201
Reykjavík
2003

Forsíðumynd er af Birnu Lárusdóttir skrásetjara í Búðum við Laxárósa

© *Fornleifastofnun Íslands*
Bárugötu 3
101 Reykjavík

Sími: 551 1033
Fax: 551 1047
Netfang: fsi@instarch.is

Efnisyfirlit

1. kafli Inngangur	2
2. kafli. Um fornleifaskráningu og löggjöf	4
<i>Lögbundin skilgreining á fornleifum</i>	4
3. kafli Fornleifaskrá	6
SP-318 Saltvík	9
SP-320 Laxamýri	19
SP-321 Mýrarsel	34
SP-322 Skörð	38
SP-322b Einarssstaðir	58
SP-323 Skógar	65
SP-323b Dýjakot/Skógahlíð	72
4. kafli Fornleifar og byggð í Reykjahreppi.....	75
<i>Bæjarhólar og bæjarstæði</i>	76
<i>Útihús og túngarðar</i>	79
<i>Túngarðar</i>	80
<i>Stekkir og kvíar</i>	81
<i>Beitarhús og sel</i>	81
<i>Garðar</i>	82
<i>Engjar og áveitur</i>	85
<i>Vatnsból</i>	85
<i>Svarðargrafir</i>	86
<i>Kuml og kirkjugarðar</i>	86
<i>Leiðir</i>	87
5. kafli. Verndun og kynning á fornleifum í Reykjahreppi.....	88
6. kafli Niðurlag	92
7. Heimildaskrá	93

Viðauki

1. Yfirlitskort yfir landamerki á skráningarsvæðinu
2. Minjakort fyrir Saltvík
3. Minjakort fyrir Laxamýri og Mýrarsel
4. Minjakort fyrir Skörð
5. Minjakort fyrir Skarðaafrétt
6. Minjakort fyrir Einarssstaði
7. Minjakort fyrir Skóga og Dýjakot

1. kafli Inngangur

Upphaf samstarfs Fornleifastofnunar Íslands og Reykjahrepps má rekja til ársloka 1999. Þá fól hreppurinn Fornleifastofnun að safna saman rituðum heimildum og gera svæðisskráningu í Reykjahreppi. Verkið vann Hildur Gestsdóttir á upphafsmánuðum ársins 2000. Árið 2001 kom út skýrsla sem greindi frá niðurstöðum svæðisskráningar á svæðinu en hana ritaði Sædís Gunnarsdóttir.¹ Niðurstöður svæðisskráningar leiddu í ljós 416 þekkta minjastaði í hreppnum.

Árið 2002 var næsta skref tekið þegar Reykjahreppur og Fornleifastofnun Íslands gerðu með sér samning um að stofnunin tæki að sér aðalskráningu í Reykjahreppi öllum. Áætlað var að skráningin tæki tvö sumur og henni lyki haustið 2003.

Síðsumars 2002 var skráður fyrri áfangi af tveimur í Reykjahreppi. Að þessi sinni voru jarðir í norðan- og norðaustanverðum hreppnum skráðar. Þetta voru jarðirnar Saltvík, Laxamýri, Mýrarsel, Skörð, Einarsstaðir, Skógar og Skógahlíð.² Samtals voru skráðir 229 minjastaðir og eftirfarandi skýrsla er niðurstaða fyrri áfanga aðalskráningar.

Skýrslan er byggð upp á sama hátt og aðrar skýrslur Fornleifastofnunar Íslands³ að því undanskildu að í henni er ekki kafli um þróun byggðar á skráningarsvæðinu. Hentugra þótti að fjalla um byggðaðróun á svæðinu öllu í einu og því verður sá kafli í skýrslunni um síðari áfanga skráningar sem unnin verður veturinn 2003-2004. Í 2. kafla er gefið yfirlit um löggjöf um fornleifar og verndun þeirra. Í 3. kafla er birt skrá yfir fornleifar á svæðinu og er hún meginefni skýrslunnar. Í skránni er fjallað um hvern minjastað sérstaklega, lýst staðsetningu minja og aðstæðum, með lýsingu og myndum af tóftum þar sem við á. Að lokum (4. kafli) eru birtar niðurstöður skráningarinnar með samantekt um helstu minjaflokka auk tillagna um varðveislu og kynningu fornminja á svæðinu (5. kafli). Aftast í skýrslunni, í viðauka, eru fornleifakort fyrir allar jarðirnar sem sýna dreifingu minjastaða.

¹ Hildur Gestsdóttir og Sædís Gunnarsdóttir. 2001. *Menningarminjar í Reykjahreppi: Svæðisskráning*. Fornleifastofnun Íslands FS128-00101. Fjölrit. Reykjavík.

² Áður hafði Kaldbakur verið skráður með fornleifaskráningu Húsavíkur en hana gerði Fornleifastofnun Íslands í árslok 2001. Elín Ósk Hreiðarsdóttir. 2001. *Fornleifaskráning á Húsavík*. Fornleifastofnun Íslands FS166-01171. Fjölrit. Reykjavík.

³ Sbr. Adolf Friðriksson & Orri Vésteinsson, *Fornleifaskráning í Eyjafirði I-*, Fornleifastofnun Íslands & Minjasafnið á Akureyri, Akureyri 1994-.

Birna Lárusdóttir og Elín Ósk Hreiðarsdóttir unnu fyrri áfanga aðalskráningar í Reykjahverfi og sá Elín um ritun skýrslunnar. Vilja skráningarmenn sérstaklega þakka Árna Einarssyni hjá Náttúrurannsóknarstöðinni við Mývatn fyrir lán á loftmyndum og auðfengið leyfi til að nota kort af görðum á svæðinu. Skrásetjarar vilja einnig þakka heimildamönnum sínum fyrir ómetanlega aðstoð og hjálpsemi í hvívetna.

2. kafli. Um fornleifaskráningu og löggjöf

Hátt á aðra öld er liðið síðan skráning fornleifa hófst á Íslandi en þó er enn langt í land að til sé heildstæð skrá um íslenskar fornleifar. Á síðustu áratugum 19. aldar voru margir minjastaðir kannaðir á vegum Hins íslenzka fornleifafélags, einkum og sérílagi staðir sem á einn eða annan hátt tengdust fornsögum og sögu þjóðveldisins. Eftir aldamótin dró úr fornleifakönnun á vegum félagsins og fornleifaskráning lá að mestu niðri fram til 1980.

Hugmyndir um hvað teljast fornleifar hafa breyst mikið á þessum tíma. Byggingar sem voru hversdaglegar fyrir hundrað árum síðan eru nú orðnar minjar um horfna lífshætti. Skilningur hefur vaknað á nauðsyn þess að skrá upplýsingar um slíkar minjar og vernda þær fáu sem eftir eru fyrir komandi kynslóðir. Nauðsynlegra upplýsinga um gerð og ástand fornleifa er aðeins hægt að afla með vettvangsathugun, og við það er venjulega átt með hugtakinu fornleifaskráning. Til þess að vettvangsathugun komi að fullu gagni verður þó fyrst að taka saman ýmiskonar upplýsingar, bæði skriflegar og munnlegar, sem vísa á minjastaði og geta gefið vísbendingar um hlutverk mannvirkjaleifanna. Af þessum ástæðum hefur Fornleifastofnun Íslands á undanförunum árum unnið að þróun aðferða við fornleifaskráningu sem fela í sér að skráningunni er skipt þrjú afmörkuð stig og eru þar höfð til viðmiðunar hin þrjú stig skipulagsvinnu. Svæðisskráning er gerð fyrir svæðisskipulagsgerð, aðalskráning fyrir aðalskipulagsgerð og deiliskráning fyrir deiliskipulagsgerð.

Lögbundin skilgreining á fornleifum

Á undanförunum árum hefur lögum um verndun fornleifa verið breytt og eftirlit með framkvæmd þeirra aukið. Fornleifaskráning er bundin skipulagsgerð í þjóðminjalögum (nr. 107/2001), en þar segir í 11. gr.: „Skylt er að fornleifaskráning fari fram áður en gengið er frá svæðisskipulagi, aðalskipulagi eða deiliskipulagi eða endurskoðun þess og skal sá sem ber ábyrgð á skipulagsgerð í samræmi við skipulagslög standa straum af kostnaði við skráninguna.“ Samkvæmt 10. grein þjóðminjalaga eru allar fornleifar á Íslandi friðhelgar: „Fornleifum má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi né nokkur annar, spilla, granda né breyta, ekki heldur hylja þær, laga né aflaga né úr stað flytja nema með leyfi Fornleifaverndar ríkisins.“

Er þessi fornleifakönnun í anda þeirra markmiða sem sett hafa verið með þessari löggjöf. Mat á áhrifum skipulags á fornleifar gerir kröfur um fjölþætta athugun á heimildum og vettvangsrannsókn, enda er skilgreining á fornleifum í þjóðminjalögum víðtæk. Til fornleifa teljast hvers kyns leifar fornra mannvirkja og annarra staðbundinna minja sem menn hafa gert eða mannaverk eru á, svo sem:

- a. byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi mannvirkjum, húsaleifar hvers kyns, svo sem kirkna, bænhúsa og búða, leifar af verbúðum, naustum, verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum;
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri;
- c. gömul tún- og akurgerði, áveitumannvirki og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita;
- d. gamlir vegir, stíflur, brýr, vatnsvöð, varir, hafnir og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og vitar og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra;
- e. virki og skansar og önnur varnarmannvirki;
- f. gamlir þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð;
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum;
- h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið;
- i. skipsflök eða hlutar úr þeim.

Að jafnaði skal telja minjar 100 ára og eldri til fornleifa.

Það er skýrt af þessari skilgreiningu að fornleifar eru ekki aðeins öll mannvirki heldur einnig staðir sem á einn eða annan hátt tengjast menningu og atvinnuvegum, hvort heldur sem er vöð eða álagablettir. Þessari skilgreiningu hefur verið fylgt við fornleifaskráninguna.

3. kafli Fornleifaskrá

Í skráningarkerfi Fornleifastofnunar hefur hver sýsla skammstafað heiti (EY, SÞ o.s.frv.) og hver jörð hefur þriggja stafa númer. Miðað er við jarðaskiptingu eins og hún kemur fyrir í Jarðatali Johnsens frá 1847 og byggir tölusetning jarðanna á því. Skipting jarða um miðja 19. öld ræður ekki aðeins númerum í skránni heldur er miðað við hana þegar ákvarðað er hvaða jörð ákveðnir minjastaðir tilheyra. Hverjum minjastað er gefin kennitala sem er þriggja stafa númer sem hengt er við sýslutákn og jarðarnúmer (dæmi: SÞ-232:001). Fornleifaskrá hvernar jarðar hefst á stuttu yfirliti yfir skiptingu jarðarinnar, eignarhald hennar og matsverð, og einnig er gefin stutt lýsing á náttúrufari og búskaparaðstæðum og fjallað um sléttun túna. Þar á eftir kemur listi yfir fornleifar sem fundist hafa heimildir um.

Í skránni fær hver minjastaður eina grein og er framsetning upplýsinganna stöðluð. Í fyrstu línu hvernar greinar eru grunnupplýsingar auðkennisnúmer, sérheiti, tegund, hlutverk og hnattstaða. Á eftir auðkennisnúmeri kemur sérheiti hennar ef eitthvert er og síðan tegund. Með tegundarflokkun er leitast við að skilgreina hvers eðlis fornleifin er, þ.e. hvort um er að ræða mannvirki af einhverju tagi sem enn sést, og þá hverskyns (t.d. tóft, garðlag eða varða), mannvirki sem vitað er um en er horfið (heimild, örnefni) eða fornleif sem ekki hefur verið mannvirki (álagablettur, sögustaður eða nátttröll). Allir fornleifastaðir eru greindir til tegundar en hlutverk þeirra er ekki alltaf hægt að ákvarða. Á eftir hlutverki kemur hnattstaða minjastaðarins í gráðum og mínútum. Mæling hnattstöðu er gerð með GPS staðsetningartækjum (stillingin WGP 84) og er mælt í miðju hvers minjastaðar. Áætlað frávik frá miðju sé ekki meira en 10 metrar að meðaltali. Þar sem getur um „heimild um...“ t.d. útihús, þá er átt við að eingöngu eru til heimildir um staðinn, en minjar hafa ekki fundist á vettvangi við skrásetningu. Þó engar minjar hafi fundist, er engu að síður tekin hnattstaða staðarins ef unnt hefur verið að ákvarða hann á grundvelli fyrirbyggjandi upplýsinga með um 50 metra fráviki.

Í annarri línu hefst lýsing minjastaðar oftast á tilvitnun í fyrirbyggjandi heimildir en síðan er staðsetningu hans lýst. Þar á eftir kemur oft lýsing á aðstæðum og síðast lýsing á mannvirkinu sjálfu ásamt með öðrum upplýsingum sem við eiga.

Í næstsíðustu línu er lagt mat þá hættu sem minjastaðurinn kann að vera í. Hættustig eru eftirfarandi: 1) engin hætta, 2) hætta, og 3) stórhætta. Gerð er grein fyrir hver er hættuorsök hverju sinni. Þá er í síðustu línu getið heimilda ef einhverjar eru, oft með skammstöfunum, en úr þeim er leyst í heimildaskrá aftast í skýrslunni.

Eins og áður segir voru sumarið 2002 skráðir 229 staðir í norðan- og norðaustanverðum Reykjahreppi, á sjö jörðum. Því voru að meðaltali 32-33 minjastaður á jörð. Flestir minjastaðanna, eða 209, voru staðir þar sem eiginlegar mannvistarleifar eru/hafa verið. Af hinum stöðunum 20 má nefna áfangastaði, tjaldstaði og einnig minjastaði þar sem örnefni bendir til fornminja en engin merki fundust um þær á vettvangi. Af þeim 209 stöðum þar sem vitað var um mannvirki af einhverri tegund fundust leifar á 129 stöðum. Í langflestum tilfellum hafa leifarnar horfið vegna túnasléttunar en einnig hafa nokkrar horfið undir byggingar og vegi. Í 19 tilfella eru merki fornleifa, annarra en greinilegra hleðslna og bygginga, greinileg (t.d. mógrafir). Þegar fornleifaskráningin var gerð var aðeins eitt torf- og grjóthús á svæðinu sem stóð undir þaki. Voru það Hólshús í landi Skarða. Því var rutt út skömmu eftir skráningu, haustið 2002. Í 9 tilfellum stóðu hleðslur vel uppi, en algengara var að hleðslur stæðu grónar (í 34 tilfellum). Oftast töldust hleðslur signar (60) en í örfáum tilfellum voru þær alveg útflattar (3).

Á vettvangi var gert hættumat fyrir hvern minjastað. Á flestum stöðum var hægt að meta hættu og reyndust 71 staður í engri hættu en 144 töldust í hættu eða mikilli hættu vegna ágangs náttúruafla eða nálægðar við staði þar sem framkvæmdir af ýmsu tagi eiga sér stað. Flestir þeirra staða sem töldust í hættu voru það vegna framkvæmda sem fylgja búskap (um 132 staðir) en sem dæmi um þá hættu sem ógnaði hinum stöðunum má nefna vegagerð, rof og landbrot.

Flestar minjanna sem skráður voru tengjast landbúnaði og eru útihús langstærsti flokkurinn (27). Auk þessa voru skráð sérstaklega 16 fjárhús, 4 hesthús, 1 fjós og 7 túngarðar. Einnig voru skráðir 10 stekkir, 1 kvíar, 1 rétt, 1 sel og 2 beitarhús. Þá hefur mótak verið á 11 stöðum og torfrista á 2 sem vitað er um. Nánari grein verður gerð fyrir hverjum minjaflokki í 4. kafla.

Margar af best varðveittu fornleifunum voru norðaustast á svæðinu. Ástæða þessa er fyrst og fremst sú að stærstu jarðirnar þrjár eru á þessu svæði. Meira

landrými veldur því að jarðareigendur finna sig síður knúna til að byggja ný hús ofan á eldri eða slétta úr tóftum til að gera ný tún.

Fornleifaskrá

SP-318 Saltvík

1449: Jarðarinnar getið í skrá um jarðir Hólastóls. DI V, 39

1712: "Jarðardýrleiki xx
¢ með Kaldbak, en
heimajörðin reiknast
fyrir tvo þriðjunga og
tíundast so 4 tíundum."
JÁM XI, 253.

Tún 7 ha, 1/3 sléttað.
Sáðreitir 100 m². -
Túnakort. "Útigangur í
betra lagi á landi en lítill
í fjörunni..." JÁM XI,
253

SP-318:001 Saltvík

bæjarhóll bústaður

66°00.062N

17°21.888V

"Bærinn stendur við
brekkurætur suðaustur
frá vikinni sem hann
dregur nafn af en hún
heitið Saltvík," segir í
örnefnalýsingu. Ekki er
annað vitað en að
Saltvíkurbærinn hafi

lengi staðið þar sem íbúðarhúsið er nú,
um 100 m sunnan við þjóðveginn að Húsavík.

Sléttlent er umhverfis bæjarhólinn. Fast austan við íbúðarhúsið er útihús og liggur vegur um hlaðið milli þess og íbúðarhúss. Bílastæði er norðan við íbúðarhúsið en sunnan þess garður í órækt.

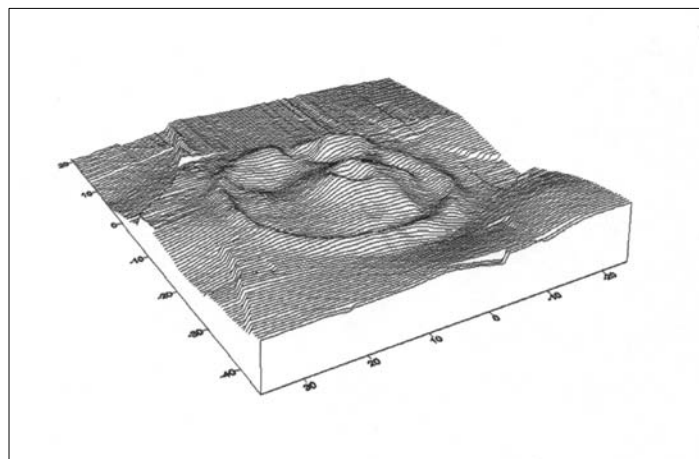
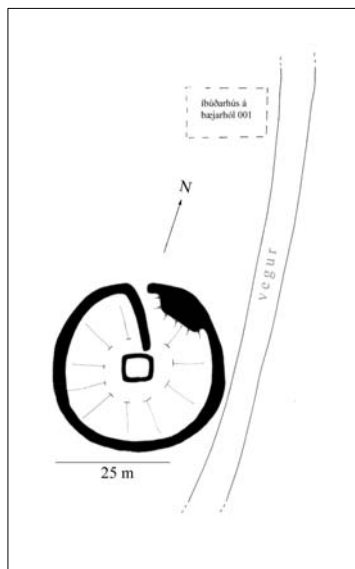
Húsið sem stendur á bæjarhólnum er tveggja hæða og steinsteypt. Undir því er kjallari sem þó virðist ekki mikið niðurgrafinn. Sé staðið við kirkjurústina 002 og horft að íbúðarhúsinu sést að það stendur á lágru buntu sem vart er þó hægt að kalla hól. Líklegt virðist að útihúsið á hlaðinu standi á sömu buntu. Ætla má að hún sé hátt í 50 x 30 m en þó eru mörkin hvergi skýr.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Saltvík a, 1; túnakort 1919

SP-318:002 tóft+garðlag hálfkirkja

66°00.041N 17°21.837V

Uppmæling náttúrurannsóknastöðvarinnar við Mývatn.
Birt með góðfúslegu leyfi Árna Einarssonar.

1712: "Hálfkirkja eður bænhús er hjer ut supra," segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín. Rúst og garðlag eru um 30 m sunnan við íbúðarhúsið sem nú stendur. Þetta er fast vestan við vegarslóða sem liggur til suðurs frá íbúðarhúsi og svo í sveig að hesthúsi og reiðskemmu sem eru suðvestar. Samkvæmt túnakorti frá 1919 stóð úthús á þessum stað þá. Umhverfis tóftina eru afgirt beitahólf. Hrossum hefur verið beitt á svæðið þar sem rústin er, hóflega þó.

Um er að ræða hringlaga gerði, þúst upp við það innanvert og rúst miðju gerðinu. Allar hleðslur eru algrónar en þó vel sýnilegar. Gerðið er um 30 m í þvermál, hleðslur farnar að síga en þó allt að 0,8 m á hæð. Tóftin er heldur norðar en fyrir miðju gerðisins. Hún rís hærra en það og hallar frá henni til allra átta að innri gerðisjaðrinum. Hugsanlega hefur hún verið reist á dálitlum hól. Tóftin er 6 x 6 m og eru innri veggjarbrúnirnar greinilegri en þær ytri. Veggirnir eru allt að 0,8 m háir mælt innanfrá og lítilla farnir að rofna að innanverðu. Þeir eru lítið sem ekkert farnir að hlaupa í þúfur en hvergi sér í grjóti. Ekki er alveg ljóst hvar dyr hafa verið en veggir eru einna lægstir í hornum tóftarinnar, einkum að suðvestan og suðaustan. Garðurinn umhverfis er allt að 3 m breiður nyrst og austast, þar sem hann er einna mest siginn. Frá nyrsta hluta hans liggur frekar óljós garðhleðsla til suðurs eða suðausturs, upp að rústinni. Austan við hana virðist rof á garðinum, þar gæti hafa verið op. Austan við það er þúst utan í gerðisveggnum innanverðum og rennur saman við hann. Má vera að hann hafi verið nýttur í seinni tíð og útihús byggt upp við hann. Stærð þústarinnar er um 5 x 9 m og lækkar hún til suðurs, í átt að tóftinni. Sé horft á þústina úr norðri sést að garðurinn er mun signari en hún og líklegt að hún sé byggð síðar. Líklegt er að annaðhvort þústin eða tóftin séu af útihúsi sem áðan var getið og enn var uppistandandi 1919. Innan gerðisins sjást víða þúfur sem liggja A-V þótt alls ekki sé stórpýft þar. Mest áberandi er þetta sunnan og vestan við rústina.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: JÁM XI, 253; Túnakort 1919

SD-318:003 þúst útihús

66°00.068N 17°22.016V

Samkvæmt túnakorti frá 1919 stóð útihús um 100 m NNV við bæjarhól 001.

Þar er smáþýft beitahólf fyrir hross vestan við heimreiðina að Saltvík.

Lág bunga, um 8 x 10 m, sést þar sem húsið hefur staðið áður. Líklega hefur verið sléttað yfir rústina.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1919

SD-318:004 heimild um útihús

66°00.121N 17°21.998V

Samkvæmt túnakorti frá 1919 stóð útihús um 160 m norðan við bæjarhól 001. Þar er nú sléttað tún.

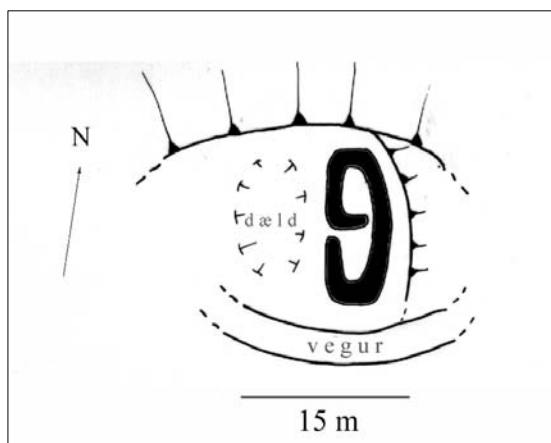
Nokkrar bungur sjást í túninu á þessum slóðum en engin þeirra er ótvíráðar byggingarleifar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1919

SD-318:005 tóft

66°00.238N 17°23.125V

Tóft er litlu austar en við miðja Saltvík, á háum hól frammi á sjávarbakka. Hún er um 40-50 m vestan við læk sem rennur í dragi úti víkina austast og tæpa 10 m norðaustan við afgirtan kartöflugarð sem enn er í notkun.

Gróinn hóll. Vegur liggur fast við suðurenda tóftarinnar og mikið rask hefur orðið vestan við hólinn, bæði vegna sjávarágangs og malarnáms. Brattur bakki er niður af tóftinni norðanverðri og sandfjara þar fyrir neðan. Má vera að hleðslum stafi nokkur hætta af sjávarrofi.

Tóftin snýr N-S og er 13 x 5,5 m. Op hefur verið á miðri vesturhlið og norðan við það þverveggur yfir tóftina. Veggir eru alveg signir og ekki nema 0,3 m háir. Er gróður gisnari á

veggjunum en innan þeirra. Langveggir virðast nokkuð bogadregnir og eru allt að 2 m þykkir. Vestan við tóftina er regluleg hvilft sem gæti verið manngerð, um 10 x 5 m og snýr eins og tóftin.

Hættumat: mikil hætta, vegna rofs

SD-318:006 heimild um útihús

66°00.096N 17°21.809V

Samkvæmt túnakorti frá 1919 stóð útihús rúma 100 m ASA af bæjarhól 001.

Þar er rennislétt, afgirt beitarhólf fyrir hross. Húsið er horfið og engar teljandi ójöfnur sjást á stykkinu.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1919

SB-318:007 heimild um útihús

66°00.091N 17°21.776V

Samkvæmt túnakorti frá 1919 stóð útihús um 30 m suðaustur af útihúsi 006.

Þar er rennislétt, afgirt beitarhólf fyrir hross. Húsið er horfið og engar teljandi ójöfnur sjást á stykkinu.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1919

SB-318:008 Saltvíkur gerði bæjarstæði býli

"Litla Salltvíkj og Sallt Viiíkjur gerde heita tvö eyðiból hjer í landinu, og liggur annað þeirra niður við sjóinn en hitt út frá jörðunni, og eru sýnilega byggíngarmerki á þeim báðum fornra tóftarleifa og girðinga, samt hafa þau ekki bygð verið frá gamallri tíð. Hvorugt þeirra má aftur byggja fyrir heyskaparleysi," segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín. Litla-Saltvík er við Saltvíkina og hér skráð nr. 011. Hins vegar virðist enginn vita nú hvar Saltvíkurgerði var. Miðað við lýsinguna, þ.e. að það hafi verið "út frá jörðinni" verður að teljast líklegt að það hafi verið norður eða austur frá bænum. Af rústum sem nú eru þekktar komast Kárastaðir 019 einna næst þeirri lýsingu.

Heimildir: JÁM XI, 254

SB-318:009 tóft+garðlag

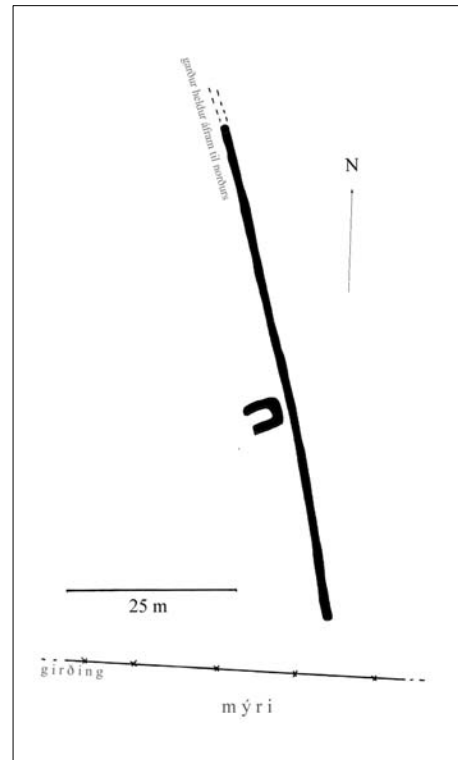
66°00.275N 17°22.620V

"Frá Rauðkubjargi er garður austur í stóra garð [026]," segir í örnefnalýsingu. Tæpa 700 m NV af bæ, 150 m austur af Stekkjarlág 012, er garðlag og tóft. Virðist fyrrnefndi staðurinn í lýsingunni geta átt við garðlagið. Rauðkubjarg er þar sem Nöfin byrjar að skera sig frá Saltvík. Þýfður mói utan í lægðardragi sem liggur N-S og hallar í átt að sjónum.

Neðan vegar sést garðlagið fyrst norðan við girðingu sem liggur A-V á mörkum mýrar og móa. Þar er það gloppótt og illsjáanlegt á valllendinu en skýrist og breiðkar í móanum norðar, allt að 1,5 m breitt og 0,3 m hátt. 1-2 m vestan við það, um 40 m norðan girðingarinnar, er tóft við garðinn, þó ekki sambyggð honum. Hún er einföld og frekar ferköntuð, opin í vestur og er alls 5 x 5 m á stærð. Veggir hennar eru lynggrónir en ekki alveg jafn signir og garðurinn. Garðurinn liggur nær alla leiðina á barmi gildragsins (sem er mjög grunnt) og verður sífellt signari og ógreinilegri eftir því sem norðar dregur. Hann má þó rekja alls um 200 m en hann virðist enda hér um bil 50 m frá sjávarbakknum. Um 50 m sunnan við enda garðsins liggja slóðar í gegnum hann, hugsanlega gamlar reiðgötur. Ofan vegar var garðurinn ekki skoðaður en mun hafa legið allt upp í garð 026. Hægt er að rekja hann þangað á loftmynd sem tekin var 1990.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Saltvík a, 3; kontakt loftmynd 25/7/1990

SB-318:010 heimild um útihús

66°00.084N 17°21.771V

Samkvæmt túnakorti frá 1919 stóð útihús fáeina metra suður af útihúsi 007.

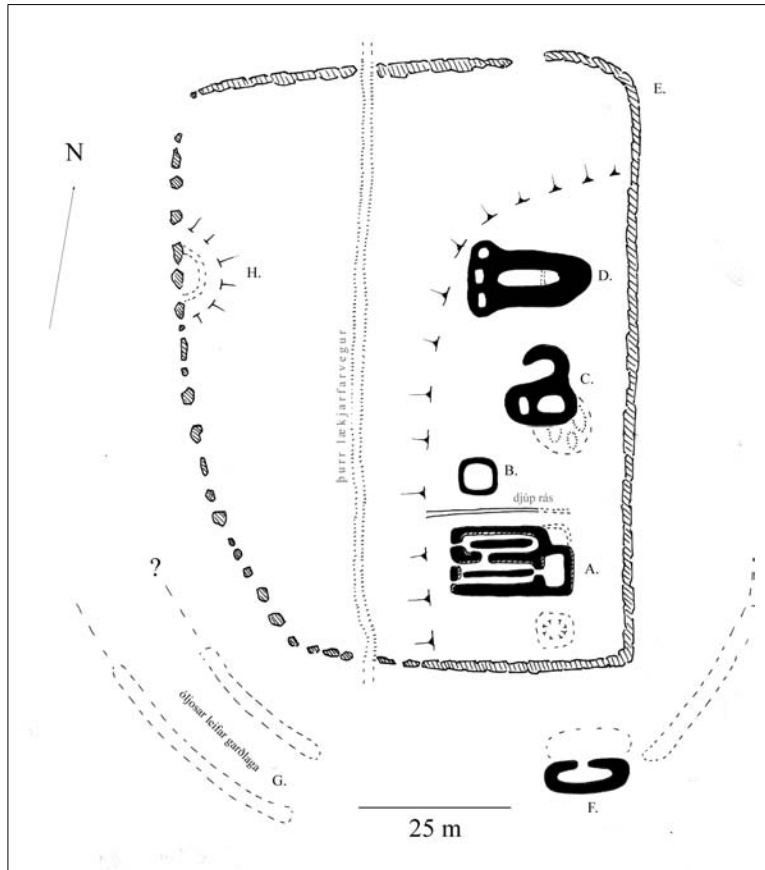
Þar er rennislétt, afgirt beitarhólf fyrir hross. Húsið er horfið og engar teljandi ójöfnur sjást á stykkinu.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1919

SB-318:011 Litla Saltvík bæjarstæði býli

66°00.031N 17°23.461V

"Litla Saltvík og Saltvíkur gerde heita tvö eyðiból hjer í landinu, og liggur annað þeirra niður við sjóinn en hitt út frá jörðunni, og eru sýnilega byggíngarmerki á þeim báðum fornra tóftarleifa og girðinga, samt hafa þau ekki byggð verið frá gamallri tíð. Hvorugt þeirra má aftur byggja fyrir heyskarleysi," segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín "Þá er inn úr Saltvík syðst er Kópavík og lítið nef norðan hennar heitir Kópabásnef... Þá er fjaran og landið þar í kring nefnt Litla-Sandvík [svo] þar voru beitarhús," segir í örnefnalýsingu. "Útræði var stundað frá Litlu-Saltvík, sem er fornt býli niður við sjóinn. Sér þar fyrir fornum verbúðartóftum," segir í BBSÐ. Tóftir eru við Saltvík vestanverða, tæpa

200 m sunnan við sjávarbakkann en 1,2 km norðvestur af bæ.

Stórt drag eða lægð milli tveggja ávalra hæða sem eru að austan og vestan. Umhverfi er að mestu grösugt en samt er töluvert um rof, gras fremur rýrt og stutt niður á sandborinn jarðveg. Hólfíð sem rústirnar eru í er girt með rafmagnsgirðingu.

Á Litlu-Saltvík eru nokkrar tóftir innan túngarðs, sú stærsta af unglegu beitarhúsi. Garðurinn umlykur hér um bil ferhyrnt svæði sem er rúmlega 100 x 75 m. Það er býsna mishæðótt en skiptist þó í meginatriðum í hæð (sem liggur norður-suður austan til í girðingunni) og lægðardrag þar vestan við. Tóftirnar eru allar á hæðinni og verða hér merktar með bókstöfum til einföldunar. A) Unglega beitarhúsatóftin er þeirra syðst og rís hæst allra tóftanna, alls 12 x 21 m. Hún samanstendur af tveimur sambyggðum garðahúsum sem snúa austur-vestur með dyraop í vestur og er hlaða aftan við þau. Veggjahæð er allt að 1,5 m. Veggir eru hlaðnir úr grjóti neðst, upp í rúmlega 1 m en eftir það tekur við torfhleðsla. Ekki er ólíklegt að húsið hafi verið byggt á eldri rústum, sunnan við austurenda þess mótar fyrir eldra hólf, um 6 x 6 m. B) Um 5 m norðan við beitarhúsið er mjög sigin og fremur óregluleg

Litlu-Saltvík – vesturhlið túngarðs, horft til norðurs

tóft, um 7 x 7 m og veggjahæð aðeins um 0,2 m. Veggir eru algrónir og hvergi sést op. Djúprás liggur A-V milli hennar og beitarhússins (A), hugsanlega e.k ræsi. C) Tæpa 5 m norður af rúst (B) er rúst sem er þrískipt og alls 12 x 13 m. Syðri hluti hennar skiptist í tvennt og snýr austur-vestur, ekki sjást dyr á honum. Þaðan liggur garðlag til norðurs og myndar króklaga hólf sem er opið í vestur. Hleðslur sem gægjast undan suðausturhluta tóftarinnar gætu verið eldri en hún. Alls er þessi rúst um 12 x 13 m, algróin svo að hvergi sér í grjót. D) 7 m norðar en (C) er svo greinileg rúst og rís hátt en veggir eru algrónir og mjög bólgnir. Alls er hún 17 m

löng, 8 m breið austast en rúmir 10 m vestast. Hún snýr austur-vestur og að stærstum hluta aðeins eitt hólfi sem hugsanlega hefur verið skipt upp með þverhleðslu austarlega. Ekki sést op á því. Í vesturhluta tóftarinnar eru þrjár grunnar dældir í línu norður-suður, hver um sig vart meira en 2 m í þvermál. Rústin er algróin svo að hvergi sér í grjóti. E) Þá er komið að túngarðinum. Jarðvegur er víða farinn af honum svo að aðeins standa undirstöðurnar eftir; það eru gríðarstórir steinar sem sumstaðar standa upp á rönd. Margir þeirra eru mjög stórir, allt að 1,5 x 1,5 m um sig. Heillegust er austurhlið garðsins, þar eru líka torfleiðar í honum og hann rís allt að 1 m. Innan við vesturhlið túngarðsins, norðan við miðju, er lítil hæð og á henni vottar fyrir óljósum vegghleðslum sem mynda hólfi (H), um 5 x 7 m. Sunnan við túngarðinn, rúma 10 m suður af beitarhúsum (A) vottar fyrir fornlegri tóft (F) í óræktarmóa. Hún er mjög sokkin og ógreinileg, snýr A-V og er um 15 x 6 m, dyr hugsanlega í norður. Tóftin er einföld en norðan við hana vottar fyrir dæld, hugsanlega öðru hólfi. Yfir tóftina þvera liggur mjó torfhleðsla, líklega gömul girðingarundirstaða. Að lokum vottar fyrir fornlegum garðlögum (G) suðaustan við heillega túngarðinn sem nú sést. Sé staðið við fornlegu tóftina (F) sem síðast var lýst sést móta fyrir tvöföldu garðlagi til vesturs og einföldu garðlagi til austurs. Mjög eru þau óglögg og sjást ekki á löngum kafla, 20-30 m hvorum megin. Virðist sem þau séu á kafi í sandi undir þunnri grasrótinni.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: JÁM XI, 254; Ö-Saltvík a, 1; BBSÞ, 549

SP-318:012 Stekkjarlág tóft stekkur

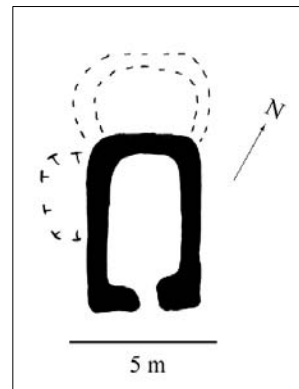
66°00.245N 17°22.803V

"Rétt suður við beitarhúsin [á Litlu-Saltvík 011] er ofurlítið valllendi upp frá vikinni sem heitir Búðarbrekka [031]. Í Búðarbrekku er lítil lág sem heitir Stekkjarlág...," segir í örnefnalýsingu. Tvær tóftir, 030 og 027 eru vestan í hæð við austanverða Saltvík. Eftir þeirri hæð endilangri er lægð sem liggur norður-suður. Í lægðinni miðri er tóft. Eftir lýsingunni að dæma gæti þetta verið Stekkjarlág.

Þýfður mói. Tóftin er fremur ræfilsleg og sigin og veggir lynggrónir og litlir um sig. Stærð 9 x 4 m og eru tvö hólfi sjáanleg. Hún snýr norðaustur-suðvestur og stendur stök. Staðurinn er alls ekkert sérstakt aðhald í sjálfu sér en líklega hefur verið rekið inn að suðvestan. Tæpum 50 m sunnar í láginni er þúst, rúmlega 1 m há og um 10 x 10 m stór. Ekkert lag er á henni og rennur hún saman við þýfið umhverfis

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Saltvík a, 1

SP-318:013 Nafarbúð tóft verbúð

66°00.903N 17°23.165V

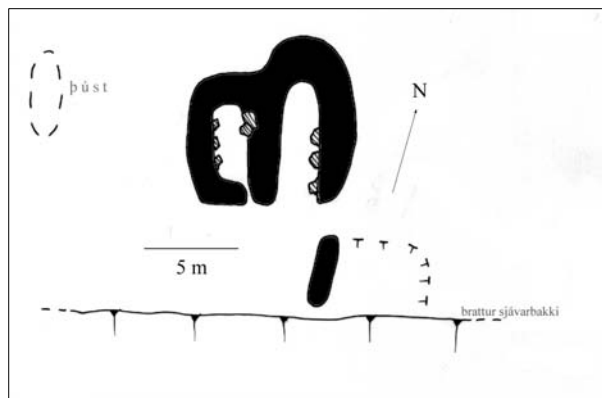
"Nafarbás er við Nöfina og Nöf gengur þar fram norðan Saltvíkur upp af henni Nafarhæð og Nafarsker fram af henni Nafarbúð er uppi á bökkunum var notuð í sambandi við selaveiðar í nætur, sem voru lagðar fram af Nafarskerinu og Nafarbás," segir í örnefnaskrá. Í annarri skrá segir: "Nafarbúð er nú fallin, en tóttina sér enn." Tóftin er fremst eða nálega nyrst á Nöfinni, en hún markar Saltvík að austan.

Hæðin er öll slétt og rennileg, enda eru þar ræktuð tún. Klettur er niður í sjó að vestanverðu. Fremsti hluti Nafar er annars lægri en bróðurpartur hennar.

Greinileg, tvískipt tóft. Hólfin eru samhliða og snúa bæði með dyr í suðvestur. Austara hólfið er lengra en alls er tóftin 9 x 9 m. Mikið grjótið sést enn í veggjum hennar sem eru allt að 1,2 m háir. Í framhaldi af austurvegg vottar fyrir hleðslu til suðurs, allt fram á sjávarbakkann og austan við hana er lægð sem gæti verið niðurgrafið hólfi, hér um bil 5 x 4 m. Þá er lítil þúst um 7 m vestan við tóftina, hugsanlega manngerð.

Hættumat: engin hætta

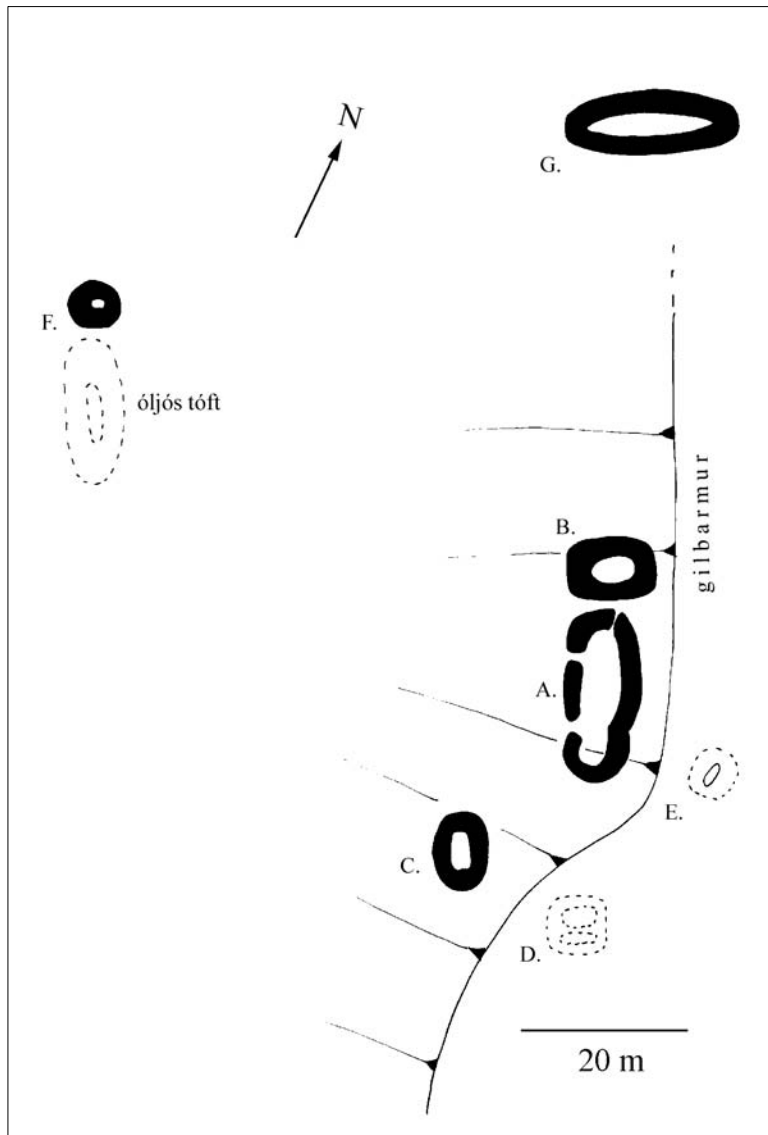
Heimildir: Ö-Saltvík a, 1; Ö-Saltvík b, 7

SP-318:014 tóftir

65°59.689N 17°22.184V

Tóftir eru 350 m vestur af fornlegum tóftum 028.

Tóft (A), horft til norðurs.

Lyngmói utan í gildragi sem er að flestu leyti svipað og Gildrugil (SB-320:041), en tóftir 028 eru við það. Hér eru tóftirnar byggðar í meiri halla utan í eystri gilbakkannum.

Um er að ræða tvær stórar og fornlegar, skálalaga tóftir og 4-5 minni rústir. Þær verða hér merktar með bókstöfum til einföldunar.

A) Stærsta tóftin er um 20 x 7,5 m, byggð langsum utan í bakka. Hún er einföld og heldur óreglulegri en aflöngu tóftirnar sem lýst er í 028 og 022. Hún gæti hafa sigið til vegna hallans. Langveggir virðast lítillega bogadregnir. Líklega hafa verið tvennar dyr á tóftinni, sín á hvorum enda vesturlangveggjar. Suðurendi tóftarinnar er króklaga og gæti þar hafa verið afstúkað rými. B) Fast upp við norðurendann á (A) er önnur tóft aðskilin. Hún er sporöskjulaga og snýr þvert á tóft (A), sem sagt A-V, niður hallann. Líklega hafa verið dyr í vestur þótt ekki sé það mjög greinilegt. C) Um 10 m suðvestur af suðurenda tóftar (A) er sporöskjulaga tóft sem virðist nokkuð

niðurgrafin, 9 x 6 m. Þó rísa veggir 20-30 cm yfir yfirborð. Ekki sjást dyr á þessari tóft. D) Uppi á gilbarminum, 15 m suður af (A) er óljós tóft sem virðist tvískipt, alls um 6 x 6 m. Rétt mótur fyrir veggjunum en dældirnar tvær eru greinilegar, sú syðri heldur minni. E) Önnur tóft er uppi á gilbarminum, 8-10 m austur af suðurenda (A), hún er um 5 x 4 m. Mörk veggja eru afar óljós en dæld í miðju greinileg. F) er 60 m norðvestur af tóft (A), sporöskjulaga og um 6 x 6 m. Suður af henni er stórbýfi mikið á svæði sem er um 15 x 7 m. Það er hugsanlega tóft en gæti líka verið náttúrumyndun. G) Að lokum er tóft rúma 30 m norður af tóft (A). Hún snýr A-V og er alls 22 x 7,5 m, langveggir lítillega

bogadregnir. Hvergi sjást á henni dyr og eru veggir töluvert signari og ógreinilegri en í mörgum hinna tóftanna.

Annars eru allar tóftirnar býsna fornlegar, veggir víða sokknir en ótrúlega lítið farnir að hlaupa í þúfur. Grjót sést hvergi í veggjum

og hvergi vottar fyrir túngörðum í kring.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

SP-318:015 hleðsla fjárhús

66°00.010N 17°21.697V

Tæpa 200 m suður af bæjarhól 001, fast ofan við veg sem liggur að hesthúsi og reiðskemmu, voru rústir af unglegu fjárhúsi. Suðurjaðar túns.

Húsið var steinsteypt að mestu og stóðu hlutar af steypum göflum ennþá þegar tóftin var skoðuð. Eystri langveggur var hlaðinn úr torfi og grjóti en töluvert genginn til. Hann var 2 m breiður, 12 m langur og allt að 1,5 m hár. Ekki er vitað hvort húsið var byggt á eldra hússtæði. Í lok október 2002 birtist eftirfarandi frétt í Morgunblaðinu ásamt mynd: "Gömlu fjárhúsin í Saltvík sunnan Húsavíkur voru nýlega rifin og var brakinu komið burt með gröfu og vörubíl. Fjárhús þessi höfðu sett mikinn svip á umhverfið í hálfa öld, en þau voru byggð 1952 af Páli Guðmundssyni þáverandi bónda í Saltvík og voru fyrir 200 fjár. Eftir að Páll flutti af jörðinni 1960 voru fjárhúsin notuð af næstu ábúendum og samfelld í nokkra áratugi eða þar til fjárbúskapur lagðist af á staðnum. Vegfarendum á leið til Húsavíkur mun þykja sjónarsviptir að húsunum en óhjákvæmilegt var að rífa þau þar sem byrjað var að fjúka úr þeim þakjárn og fleira lauslegt."

Heimildir: Ö-Saltvík a, 2; Morgunblaðið október 2002

SP-318:016 garðlag túngarður

65°59.931N 17°22.071V

Fornlegur túngarður liggur í hring um heimatúnið í Saltvík. Hann liggur niður frá stóra garðinum SP-320-040 sem markar þannig af syðsta hluta túnsins.

Lyngmói er utan garðsins en túnrækt innan hans, nú að mestu notuð sem beitarhólf fyrir hross.

Garðurinn afmarkar svæði sem er rúmlega 300 x 300 m. Vesturhluti hans sést best. Hann er fornlegur og mosavaxinn, 2-3 m breiður og allt að 1 m hár. Í rofi sést að hann hefur verið hlaðinn úr torfi og grjóti. Girðing liggur ofan á honum á kafla. Þar sem hann sveigir inn fyrir hana, inn í beitarhólf, er hann siginn og bitinn. Sumstaðar er garðurinn alveg horfinn, t.d. sést bara lítill bútur af honum neðan þjóðveggar. Þá er austasti hlutinn að mestu kominn undir túnrækt.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Kontakt loftmynd 25/7/1990

SP-318:017 Einbúi þjóðsaga

"Bæjarholt heitir smáholt neðan við Saltvík um 5 km frá Húsavík. Neðan við það er Einbúi. Þar á að vera grafið gull en má ekki grafa því þá stendur bærinn í björtu báli. Sést fyrir uppgreftri," segir í örnefnalýsingu. Ekki er alveg ljóst hvar Einbúi er. Þó er líklegt að það sé stakt, lítið holt spottakorn norðan við þjóðveginn, ofan í mýrlendri lægð. Það var ekki skoðað á vettvangi. Þess má geta að á örnefnalýsingunni er búið að krotta yfir textann um Einbúa og ekki ljóst hvort einhver hefur talið hann rangan.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Saltvík a, 2

SP-318:018 Kotið/Maríugerði heimild um býli

"Kotið er sunnan og austan við Stórhól, alveg við gamla þjóðveginn," segir í örnefnalýsingu. Í annarri lýsingu segir: "Kotið eða Maríugerði. Þar eru mjög glöggir garðar í kring." Í örnefnalýsingu segir að Stórhóll hafi verið uppfrá Nöfinni, en hún markar Saltvík að austanverðu. Það hlýtur að vera hóllinn þar sem nú er stórfellt malarnám. Ekki eru neinar rústir þekktar sunnan og austan við Stórhól. Hins vegar voru rústir býlis sem nefnt var Kárastaðir 019 sunnan og vestan við Stórhól. Hugsanlegt er að það sé sama og Kotið/Maríugerði.

Heimildir: Ö-Saltvík b, 7; Ö-Saltvík d, 2

SP-318:019 Sundalág heimild um býli

66°00.782N 17°22.413V

"Stórhóll heitir uppfrá Nöfinni... Austur af holtinu er Sundalág. Þar eru tættur og garðar," segir í örnefnalýsingu. Þetta er austan við þar sem nú er stórfellt malarnám niðri á sjávarbökkunum, um 1,4 km norður af bæ. Stór og áberandi malarhóll, blásinn í kolli. Í honum er malarnáma. Norðan og austan við hann eru geysivíðlend tún en þó er smáræma af náttúrlegum móa eftir kringum hólkollinn, almennt ekki meira en 20 m breið.

Býli þetta var skv. Vigfúsi Jónssyni kallað Kárastaðir. Öll ummerki um það virðast nú horfin. Yst í mótum virðist við fyrstu sýn votta fyrir garðlagi en við nánari athugun sést að það er líklega brún túnræktarinnar. Þannig virðist móinn hafa verið lækkaður um allt að 20-30 cm þegar túnið var gert. Á loftmynd frá 1976 sjást vel ummerki um Kárastaði en þau eru alveg horfin á loftmynd frá 1990. Reyndar voru þær tóftir ekki þar sem malarnáman er heldur dálítið sunnar, þar sem nú er ræktað tún milli malarnámu og vegar.

Hættumat: stórhætta, vegna grjótnáms

Heimildir: Ö-Saltvík a, 2; kontakt-loftmynd 1976; kontakt-loftmynd 25/7/1990

SP-318:020 Torfkriki heimild um ristu

66°00.050N 17°22.033V

"Móar heitir allt svæðið fyrir norðan bæinn. Torfkriki heitir út og niður þar er allt upprist," segir í örnefnalýsingu. Líklega hefur Torfkriki verið norðan og norðvestan bæjarins.

Þar er mýrlent og meira að segja innan túnsins er mjög votlent og sumstaðar grunnir pollar. Ekki er þó víst að þeir séu eftir torfristu, enda hefur túnið verið sléttað.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Saltvík a, 2

SP-318:021 garðlag óþekkt

Garðlag liggur upp frá Saltvík hér um bil miðja vegu milli garðlaga 025 og 009. Það fer undir þjóðveginn og áfram til suðurs skammt austan við fornlegan, hringlaga garð um Saltvíkurtún (sjá 016) og tengist svo miklu garðlagi (026) nokkru ofar. Út frá þessum garði til vesturs liggur mikið og fornt garðlag (SP-320-040) um 2-300 m neðan við mót þess og garðlags 026.

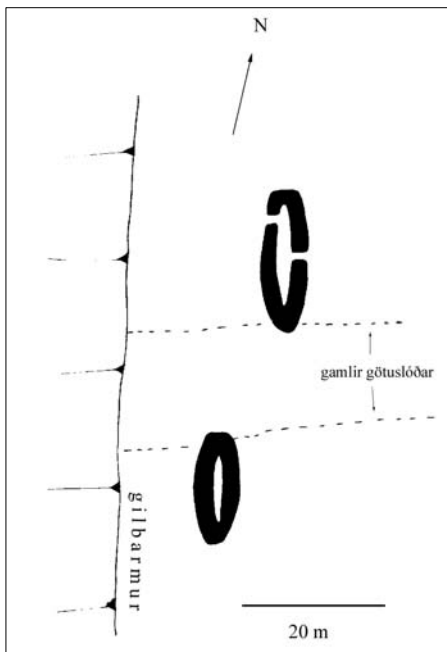
Ofan vegar liggur garðurinn að mestu um harðlendismóa en neðan vegar eru mýrar, nú að nokkru framræstar á kafla.

Garðurinn sést víðast hvar vel á loftmynd sem tekin var sumarið 1990. Þó virðist hann horfinn á kafla í framræstri mýri neðan vegar. Hann var ekki skoðaður á vettvangi sumarið 2002. Heildarlengd garðsins hefur verið hátt í 1200 m.

Heimildir: Kontakt loftmynd 25/7/1990

SP-318:022 tóftir

65°59.743N 17°22.247V

Tvær langhúslegar tóftir eru rétt um 100 m norður af tóftaþyrpingu 014.

Þýfður mói á austurbarmi sama gils og tóftir 014 standa við.

Báðar tóftirnar snúa norður-suður líkt og gilið. Sú syðri er tæpa 20 m norðan við girðingu sem liggur A-V. Þessi tóft er 15 x 7 m, veggir eru bólgnir og allt að 3 m þykkir, lynggrónir en sléttir og ekki mikið hlaupnir í þúfur. Gata sker tóftina í sundur nyrst. Hundapúfa er nálægt suðvesturhorni, á vegg en ekkert op sést á tóftinni. Hin tóftin er um 15 m norðar og alls 20 x 7 m. Dyr hafa líklega verið nyrst á vesturlangvegg en syðst skerst gata gegnum tóftina. Væskilslegur tréstaup hefur verið settur niður í vesturlangvegg og ekki gott að sjá tilgang með honum. Þó er engu líkara en einhver hafi viljað merkja tóftina. Báðar tóftirnar hafa bogadregna langveggi og eru þannig breiðastar um miðjuna.

Hættumat: engin hætta

SP-318:023 garðlag óþekkt

Garðlag hefur legið frá Nöfinni, nálega yst, í tiltölulega beina línu norður-suður og komið hornrétt á garðlag 026

um 1600 m suður af Nöf, ofan þjóðvegjar.

Hleðslan hefur að mestu leyti legið um harðlenda bakka og móa.

Garðurinn er líklega alveg horfinn á Nöfinni en sést, a.m.k. á loftmynd sem tekin var 1990, ofan vegar á rúmlega 400 m kafla. Hann var ekki skoðaður á vettvangi sumarið 2002.

Heimildir: Kontakt loftmynd 25/7/1990

SP-318:024 heimild

"Frá Rauðkubjargi er garður austur í stóra garð [026]. Úr honum liggur garður frá Stórhól heim í túngarð [016]," segir í örnefnalýsingu. Garður þessi hefur því tengt garðana tvo 021 og 009 og legið þvert á milli þeirra, neðan þjóðvegjar og hér um bil samsíða honum skammt austan við Saltvík.

Garðurinn hefur að mestu legið um móa eða á mörkum mýrar og móa.

Hann sést ágætlega á loftmynd frá 1990 en var ekki skoðaður á vettvangi sumarið 2002. Lengd hans hefur alls verið um 400 m. Á loftmyndinni er rof heldur vestar en um miðbik garðsins; ekki er ljóst

hvort þar hefur upphaflega verið op eða hvort um er að ræða seinni tíma rask.

Heimildir: Ö-Saltvík a, 3; kontakt loftmynd 25/7/1990

SP-318:025 garðlag óþekkt

"Og að sunnan [hefur legið garður] frá túngarði [016] og niður í Saltvíkina. Þessir garðar hafa verið engin," segir í örnefnalýsingu. Þessi garður sést enn að hluta a.m.k. Hann hefur legið frá norðausturluta hringlaga túngarðsins (016) og niður að Saltvík, hér um bil samsíða vegarslóða sem liggur niður í víkina en um 200 m austan við slóðann.

Garðurinn liggur um fremur mýrlent svæði sem nú hefur verið framræst að hluta.

Hann var ekki skoðaður á vettvangi sumarið 2002 en sést ágætlega á loftmynd sem tekin var sumarið 1990. Heildarlengd hans hefur verið um 700 m og hefur hann verið hlykkjóttur.

Heimildir: Ö-Saltvík a, 3; kontakt loftmynd 25/7/1990

SP-318:026 heimild

Mikill garður liggur ofan við Saltvík, í beinu framhaldi af garði SP-320-040 sem skráður var í Laxamýrarlandi. Móar.

Garður þessi á upptök sín við suðurenda garðs 021 og tekur raunverulega við af garði SP-320:040 en er ekki í línu við hann heldur liggur ofar og fjær heimalöndum Saltvíkur. Munar þar um 300 m. Garðurinn liggur hér um bil A-V. Heildarlengd hans hefur verið um 2,5 km og niður frá honum til norðurs liggja þvergarðar 023, 009 og 021. Heildarlengd hans hefur verið um 2 km. Vestan við vesturenda hans mótur reyndar, á loftmynd, áfram fyrir garðslitrum í vesturátt, ofan við garð SP-320-040 sem þannig er tvöfaldur á kafla. Virðast þeir mætast um 1200 m vestur af Saltvíkurbæ.

Heimildir: Ö-Saltvík a, 3; kontakt loftmynd 25/7/1990

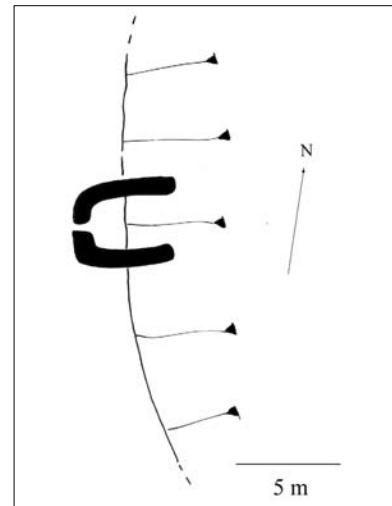
SP-318:027 Búðarbrekka tóft 66°00.284N 17°22.968V

Í örnefnalýsingu segir: "Búðarbrekka liggur í suðaustur frá Saltvík austast úr henni. Þar voru búðartóftir, tóftir fyrir báta, uppsátur." Norðaustarlega í Saltvík rennur lækur til sjávar í gildragi. Þar er dálítið undirlendi. Norðan við lækinn, í brekkurótum um 100 m frá sjó er tóft.

Grösugt, afgirt beitarhólf. Lágrent er meðfram læknum en brattur hæðarrani að norðan við sléttuna.

Lítið hólf hefur verið hlaðið utan í hæðarranann. Það er 4 x 4,5 m og snýr opi í vestur en brekkan hefur þjónað hlutverki austurveggjar. Veggir eru algrónir og signir, um 0,2 m háir. Ekki sér í grjóti í hleðslum. Ekki er vitað hvort þetta er einhver tóftanna sem talað er um í örnefnalýsingu. Ein önnur stök tóft er í Saltvík, nr. 005 og þar að auki tóftir Litlu-Saltvíkur 011. Líklegt er að einhverjar tóftir sem voru í víkinni séu horfnar vegna sjávarrofs og rasks, t.d. malarnáms.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

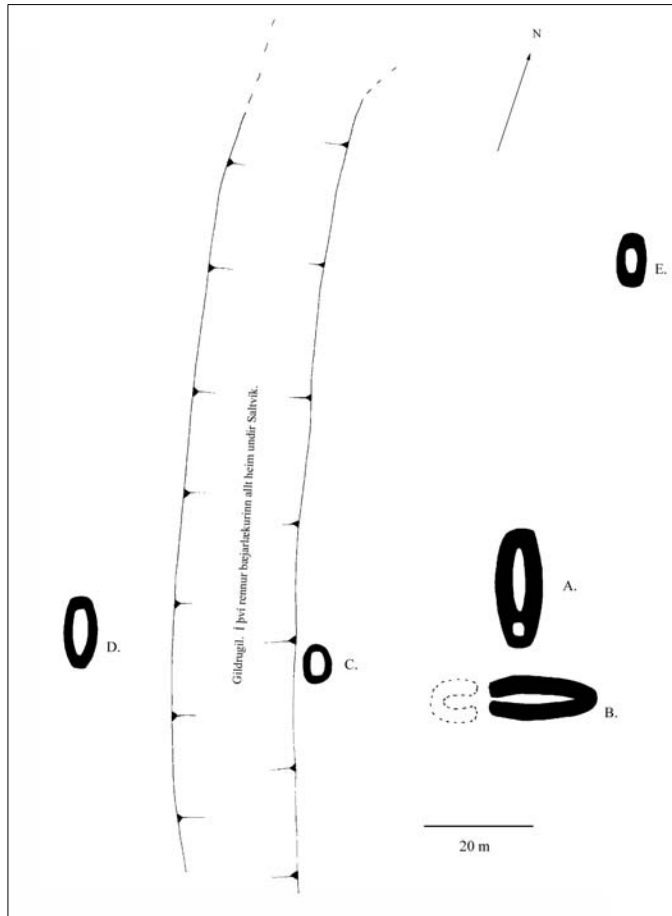

SP-318:028 tóftir 65°59.826N 17°21.841V

Tóftir eru tæpa 450 m SSV af bæ og rúma 100 m vestur af reiðskemmu og hesthúsi sem á upphaflega voru byggð fyrir loðdýrarækt.

Þýfður mói. Mýrlent drag er fast vestan við tóftirnar, eftir því rennur lækur. Það dýpkar og þrengist norðar og heitir skv. lýsingum Gildrugil (SP-320:041) en var einnig kallað Bæjargil. Sunnar fer land smám saman hækkandi. Skammt norðan við tóftirnar sjást ummerki um gamla þjóðveginn.

Miklar og fornlegar tóftir eru á þessum stað, tvær þeirra stærstar með skálalagi en a.m.k. þrjár aðrar minni. Þær verða hér númeraðar til einföldunar. Byrjað skal á stóru tóftunum. A) Nyrðri skálatóftin er 24 x 8 m og snýr norður-suður. Hún er með bogadregnum langveggjum og er þannig breiðust um miðjuna en aðeins um 5 m breið til endanna. Virðist sem þverveggur hólfi af syðstu 5 metrana. Veggir eru lyngi vaxnir og allt að 3 m breiðir. Sunnarlega á austurlangvegg er rof; þar hefur verið gert hólf, um 2 x 1 m. Fúaspýtur liggja á veggnum við hliðina. Hugsanlegt er að þarna hafi verið haft skothús eða smalabyrgi í seinni tíð. B) Hin langhúslega tóftin er 5 m suður af (A). Hún snýr þvert á hana, semsagt austur-vestur og er alls um 19 x 7,5 m. Inngangur gæti hafa verið á vesturskammhlið en þar er tóftin býsna illa farin, hlaupin í þúfur og raunar ekki alveg ljóst hvar hún endar; gæti jafnvel verið lítil, aðskilin rúst við vesturendann. Vestarlega í norðurlangvegg er grunnt, niðurgrafið hólf, ferkantað og 2 x 2 m. Í því liggja fúaspýtur og líklega um að ræða seinni tíma byrgi, líkt og er í fyrirnefndu tóftinni (A). C) Um 30 m vestar, frammi á lágum gilbarmi er lítil tóft, jafn fornleg og hinar tvær. Hún er 7 x 5

m og sporöskjulaga. Dyr sjást ekki á henni en sá veggur sem vísar að læknum í gílinu er lægstur. D) Þá er rúst vestan lækjarins, um 100 m frá stóru rústunum (A) og (B) og 15 m vestan við gilbakkann. Hún snýr norður-suður og virðast veggir bogadregnir en þó miklu minni um sig en á stóru rústunum. Alls er rústin 11 x 6 m, breiðust um miðjuna og þá er suðurendinn heldur breiðari en sá nyrðri. E) Að lokum er tóft 40-50 m NNA af rúst (A), fast norðan við girðingu sem liggur austur-vestur. Hún er í mjög svipuðu ástandi og hinar rústirnar, sem sagt sigin og veggir lynggrónir. Rústin snýr norður-suður og er 9 x 4,5 m, langveggir virðast lítillaga bogadregnir og ná um 0,3 m hæð. Ekki sést grjót í neinni rústanna. Þess má hér geta að lokum að miklar götur sjást á svæðinu þar sem rústaþyrpingar 014, 022 og 028 eru og jafnframt leifar gamla þjóðveggarins. Í bókinni Á slóðum manna og laxa segir að einmitt á þessu svæði, skammt utan við Saltvíkurtún hafi miklar götur sameinast og legið eftir það í einu lagi til Húsavíkur. Þetta voru

Skarðagötur SP-322:046 og götur frá Laxamýri, bæði frá Fossavaði SP-320:022 og allt frá ferjustað við Núpa (sjá Kaupstaðargötur SP-236:026). Því hefur mikil umferð verið við túnjaðarinn í Saltvík.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Á slóðum manna og laxa, 123

SP-318:029 Nafarbás heimild um lendingu

66°00.896N 17°23.148V

Bátalægi var undir Nöf, í Nafarbás, og var vitjað um þaðan. Nafarbás er þröngur, og var erfitt að verja bátana þar í brimi," segir í örnefnalýsingu. Líklega er Nafarbás vikið beint neðan við tóft Nafarbúðar 013.

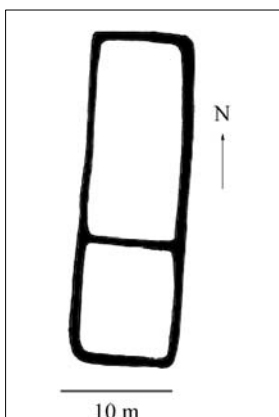
30-40 m breitt vik sem skerst ekki djúpt inn í landið. Sunnan til í því er sandfjara og líklegri lendingarstaður en að norðan þar sem er stórgrytt. Ekki hefur verið unnt að draga báta langt upp á land á þessum stað.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Saltvík c, 2

SP-318:030 tóft

66°00.282N 17°22.913V

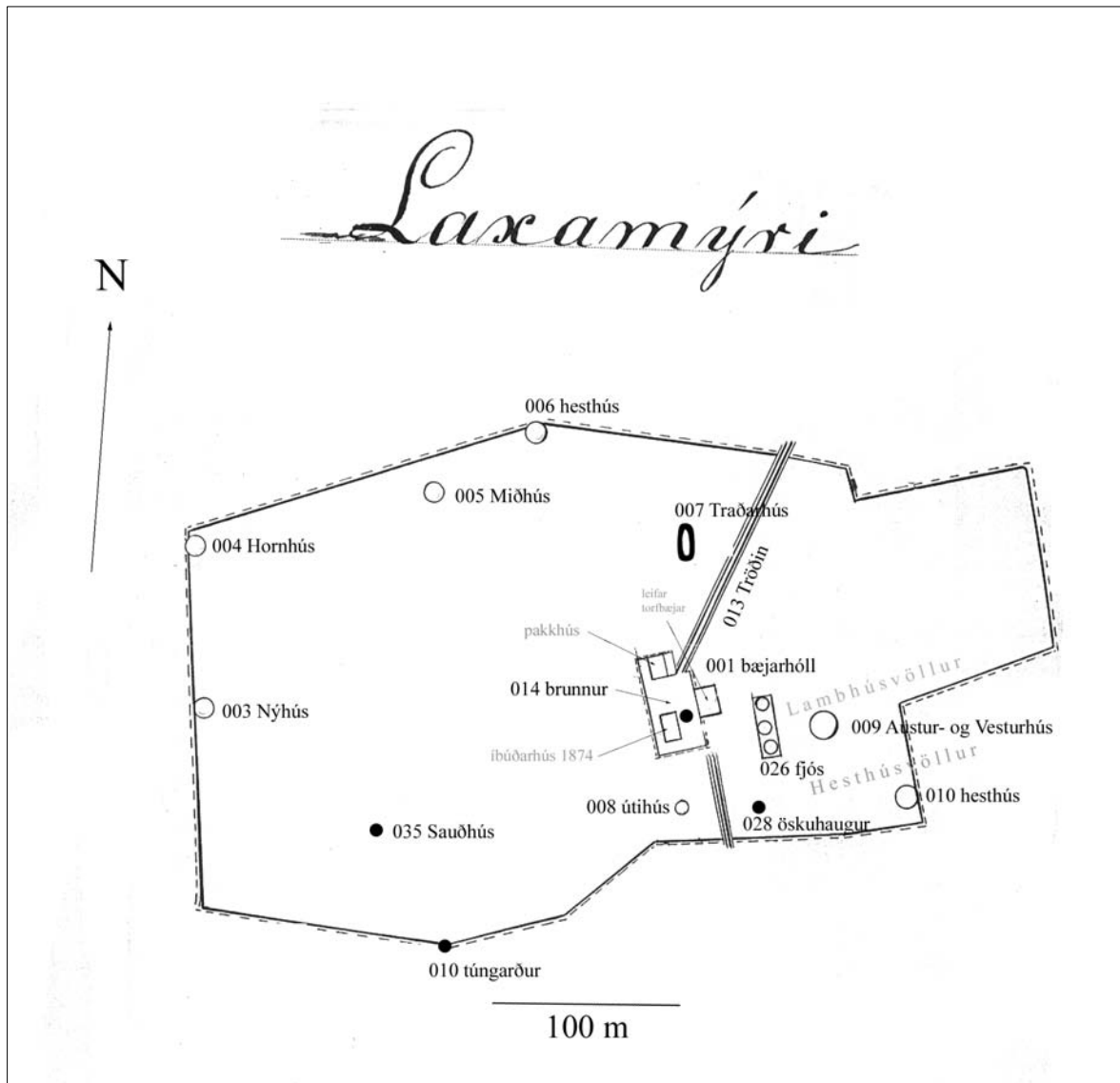
Tóft, líkast til af gömlum kálgarði, er í Búðarbrekku, ofan og sunnan við tóft 027.

Brött en lág brekka mót vestri. Hún er vel gróin og nú er hrossum beitt á þessum stað.

Tvískipt gerði, alls 31 x 8 m en syðri helmingurinn er um 1/3 af heildarlengdinni. Veggir eru torfhlaðnir, lágir (0,1-0,2 m) og litlir um sig.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

SB-320 Laxamýri

Laxamýri, mörk túns og útihús árið 1919

"Jarðardýrleiki xl   með Mýrarseli, en heimajörðin reiknast fyrir xxx   og tíundast so fjórum sinnum..." JÁM XI, 250 1449: Jarðarinnar getið í skrá um jarðir Hólastóls. DI V, 40 Í upphafi Vöðu-Brands þáttar segir: "Þorkell hét maðr, er bjó á Mýri. Hann var góðr bóndi. Brandr hét sonr hans. Hann var mikill maðr ok sterkr ok var kallaðr Vöðu-Brandr." ÍF X, 125. Tún 9.1 ha, 9/10 sléttaðir. Sáðreitir 840 m². -Túnakort. "Túninu grandar vatnsuppgangur og sandfok, þó er það ekki ennþá til stórrar eyðileggíngar. Engið er mjög af sjer gengið og víða mosavaxið og valla betra en bithagi. Úthagarnir eru mjög litlir um sig..." JÁM XI, 251.

SB-320:001 Laxamýri bæjarhóll bústaður

65°58.430N 17°23.238V

"Bærinn Laxamýri stendur litlu austar og ofar en mýrlendið, sem bærinn dregur nafnið af...", segir í örnefnalýsingu. Bæjarhóllinn er þar sem gamli bærinn stendur nú, nyrstur allra húsa á Laxamýri. Í bókinni Á slóðum manna og laxa segir: "Sigurjón [Jóhannesson] var mikill ákafa og framkvæmdamaður. Hófst hann brátt handa um nýbyggingar á húsum jarðarinnar [þetta var upp úr 1865]. Hann byggði stórt og rammgert íbúðarhús. Munu viðir í það hafa verið fengnir frá Noregi, að mestu tilsníðnir. Þá byggði hann geymsluhús norður af íbúðarhúsinu að miklu úr rekaviði og var þar útbúin aðstaða til dúnhreinsunar og smíða. Gamla-bæinn og skemmur þrjár lét Sigurjón rífa og byggði af efniviði þeirra annan bæ minni. Voru veggir hans hlaðnir af torfi og grjóti. Burstir voru tvær og vissu til norðurs og suðurs. Torf var á þekjum og timburþil tjargað vestan á bænum. Dyr voru á

austurhlið og vesturhlið. Í bæ þessum, sem stóð í hlaðinu austan til við hin hús, var m.a. baðstofa,

Íbúðarhúsin á Laxamýri, horft til norðurs

einskonar eldhús með aðstöðu til þvotta og slátursuður, fornlegt eldhús með tvístæðum hlóðum og burstarlofti þar sem reykt var kjöt og lax. Bær þessi stóð fram um 1950 og man sá, er þetta ritar [Björn Jónsson], að áðurgreind verk fóru þar fram árum saman. Loks hressti Sigurjón upp á útihús eða byggði ný af torfi og grjóti, en rekaviður var hafður í árefti." Sléttað tún er til suðurs frá hólnum og upp á hann, þannig

mótar ekkert fyrir honum að

sunnan en sé staðið norðan við hann sést hóllinn vel. Vegur liggur að íbúðarhúsinu úr vestri og malarplan er sunnan við það. Bæjarhóllinn er greinilegur. Á honum stendur annars vegar gamla íbúðarhúsið sem byggt var 1874 en suðvestan við það er trjagarður. Hinsvegar er annað hús norðaustan við gamla húsið, stundum kallað Pakkhús, en það er nú illa farið. Sunnan við hólinn renna lækir í tveimur drögum og sameinast suðvestan hans. Gamli bærinn stóð innan við 20 m suðaustur af gamla íbúðarhúsinu. Honum var rutt út um 1950, eins og áður sagði, og efnið m.a. notað í uppþyllingu undir veg. Gamla húsið virðist byggt á grjótuppþyllingu, a.m.k. er um 1 m hár hlaðinn kantur undir því.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Laxamýri a, 1; Á slóðum manna og laxa, 45-46; Túnakort 1919

SB-320:002 heimild um bænhus

65°58.423N 17°23.603V

"Hálfkirkja er hér eður bænhus og stendur það enn, samt hefur hjer ekki verið embætti flutt í manna minnum," segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín 1712. Fátt er nú vitað um staðsetningu bænhusins og engin örnefni til vísbendingar. Milli 1940 og 1950 var grafið fyrir skólplögn fast suðvestan við gamla íbúðarhúsið og komu þá upp mannabein, lítt fúin. Gera má ráð fyrir að bænhusið hafi staðið í námunda við beinafundarstaðinn.

Þar sem beinin komu upp er nú ræktaður trjagarður. Þar er bæjarhóllinn farinn að lækka talsvert. Ekkert verður fullyrt um staðsetningu bænhusins. Þó má benda á að lágur og ávalur hóll er áfastur bæjarhól 15-20 m sunnan við beinafundarstaðinn, sunnan vegarins að íbúðarhúsinu. Hann er hringlaga og kúptur, hér um bil 8 x 10 m og lítur út eins og dálítill rústahóll.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: JÁM XI, 250

SB-320:003 Nýhús þúst fjárhús

65°58.417N 17°23.603V

Samkvæmt túnakorti frá 1919 stóð útihús 220-240 m beint norður af bæ, í túnjaðri. Samkvæmt Vigfúsi Jónssyni og Atla Vigfússyni var þetta Nýhús en um það segir í örnefnalýsingu: "Neðst og norðvestast í túninu var Hornhús og suður af því, beint niður undan bænum, Nýhús."

Jaðar á sléttuðu túni. Tóftin hefur verið sléttuð út að mestu en þó sést greinileg þúst þar sem húsið stóð, um 15 x 10 m. Girt hefur verið yfir þústina þannig að helmingur hennar er innan túns en helmingur í beitargirðingu þar sem kvígur ganga. Í túninu er þústin algróin en bitin hagamegin og sér þar víða í grjót.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1919; Ö-Laxamýri a, 5

SB-320:004 Hornhús þúst útihús

65°58.462N 17°23.615V

Samkvæmt túnakorti frá 1919 stóð útihús í norðausturhorni túns, 70-80 m austur af 003. Samkvæmt Vigfúsi Jónssyni hét þetta hús Hornhús. Um það segir í örnefnalýsingu: "Neðst og norðvestast í túninu var Hornhús..."

Jaðar á sléttuðu túni. Enn mótar fyrir húsinu þótt sléttað hafi verið yfir það að hluta. Túngirðing liggur yfir það líkt og 003 og líkt ástatt um þústina, þ.e. helmingurinn er sleginn og í túni en hinn helmingurinn í bithaga. Þústin er lág og ávöl, um 15 x 10 m og snýr norður-suður.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1919

SB-320:005 *Miðhús* heimild um fjárhús 65°58.506N 17°23.454V
Samkvæmt túnakorti frá 1919 stóð útihús 150-160 m norðvestur af bæ. Þetta hús hét samkvæmt Vigfúsi Jónssyni Miðhús. Um það segir í örnefnalýsingu: "Þar nokkru neðar [en Traðarhús 007] var hesthús [006] norður við túngarðinn [012] og enn neðar fjárhús, nefnt Miðhús."
Þarna er nú sléttað tún. Öll ummerki um Miðhús eru horfin.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1919; Ö-Laxamýri a, 5

SB-320:006 heimild um hesthús 65°58.522N 17°23.376V
Samkvæmt túnakorti frá 1919 stóð útihús í túnjaðri, um 50 m norðaustur af Miðhúsi 005. Það kemur heim og saman við örnefnalýsingu en þar segir: "Þar nokkru neðar [en Traðarhús 007] var hesthús norður við túngarðinn..."

Sléttað tún.

Húsið er alveg horfið en smádæld sést í túninu þar sem það stóð.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

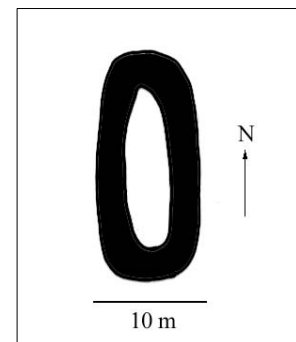
Heimildir: Túnakort 1919; Ö-Laxamýri a, 5

SB-320:007 *Traðarhús* tóft fjárhús 65°58.487N 17°23.283V
Samkvæmt túnakorti frá 1919 stóð útihús 80-100 m norður af bæ. Samkvæmt Vigfúsi Jónssyni voru þetta Traðarhús en um þau segir í örnefnalýsingu: "Norður frá bænum var myndarleg upphlaðin braut nefnd Tröðin [013] og norður með henni að vestan Traðarhús."
Sléttað tún. Vegarslóði liggur nú þar sem Tröðin var um 20 m ofan við húsinn.

Traðarhúsum hefur verið rutt niður og sléttað yfir þau að nokkru leyti. Samt mótár greinilega fyrir útveggjunum. Stærð tóftarinnar er um 20 x 8 m og snýr hún N-S. Ekki er unnt að greina þar hólaskiptingu, garða eða dyr.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1919

SB-320:008 heimild um útihús 65°58.394N 17°23.253V
Samkvæmt túnakorti frá 1919 stóð úthús um 40 m sunnan við bæ. Á þeim stað er dálítill hóll sunnan við bæjarlækinn. Engar tóftaleifar eru á þessum stað og ekki vitað hvaða hlutverki húsið gegndi eða hvað það hét.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1919

SB-320:009 *Austur- og Vesturhús* tóft fjárhús 65°58.434N 17°23.187V
Samkvæmt túnakorti stóðu útihús rúma 10 m austur af fjósi 026. Þau hétu Austur- og Vesturhús eins og segir í örnefnalýsingu: "Hinum megin við lækinn (að norðan) er mýrarsund nefnt Litlamýri. Norðan við hana og austanundir fjósinu [026], sem stóð 26-30 m austan við bæinn hét Lambhúsvöllur, en á honum stóðu tvö fjárhús, annað með dyr til vesturs en hitt til austurs og var hlaða á milli þeirra. Hétu húsinn Austurhús og Vesturhús." Hlaðan og húsinn tvö voru sambyggð.
Sléttað tún fast upp við girðingu sem liggur NV-SA.

Á þessum stað er dæld í túninu og hverfur í órækt sem er handan við girðinguna. Þar er reyndar mikið grjót í sverði og hugsanlegar hleðslur, menn gáfust upp á að slá svæðið. Nú er þar svo hátt gras að ekki er mögulegt að lýsa hleðsluleifunum nánar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1919; Ö-Laxamýri a, 5

SB-320:010 *Hesthúsvöllur* þúst hesthús 65°58.415N 17°23.097V
Samkvæmt túnakorti stóðu útihús 40 m SA af Austur- og Vesturhúsum 009, í suðausturhorni túns. Þetta voru hesthús og segir um þau í örnefnalýsingu: "Syðst og efst í túninu var Hesthúsvöllur (ásamt hesthúsi), sem afmarkast af túni og bæjarlæk."

Afgirt óræktarsvæði, þar er töluverð trjárækt.

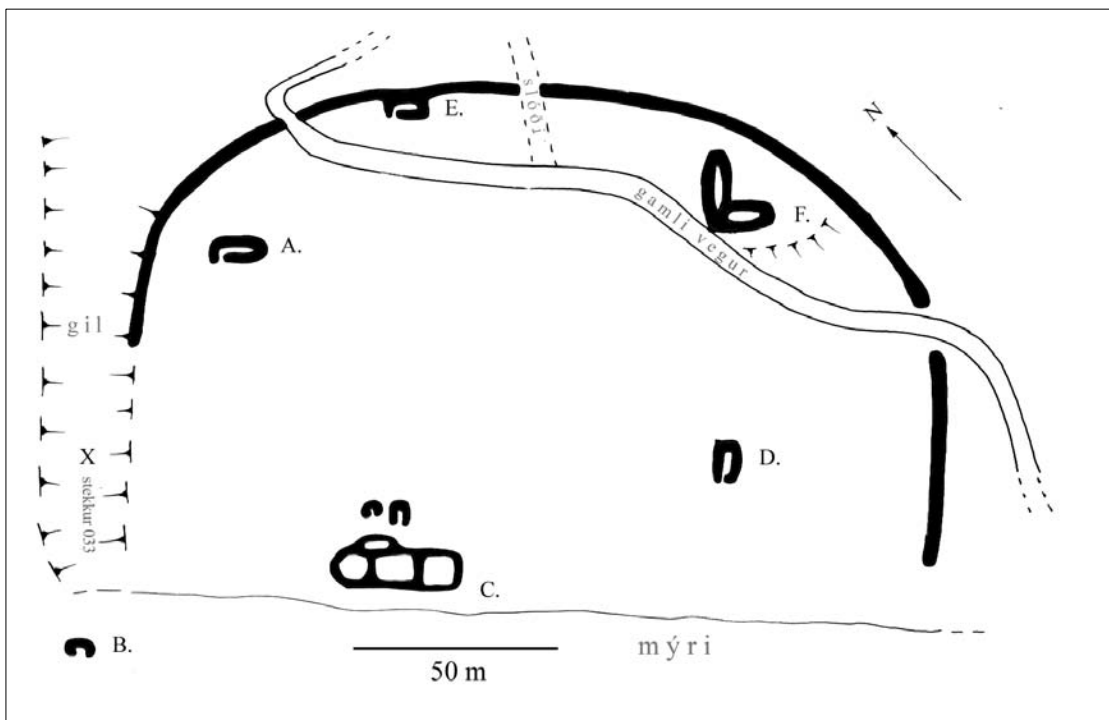
Iðagrænn hóll, um 8 x 8 m, er þar sem húsið stóð en tóft ekki greinileg, enda gras mjög hátt þegar þetta er ritað. Húsið var aðallega notað til að hýsa hesta ferðafólks, en oft var gestkvæmt á Laxamýri. Húsið var enn í notkun þegar Vigfús Jónsson man eftir.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1919

SP-320:011 Myrargerde tóftir+garðlag býli

65°59.234N 17°23.027V

"Myrargerde kallast forn girðing með tóftarleifum skamt fyrir utan heimatúnið, og atla menn þar muni hafa bygð verið í fyrndinni, nema þar hafi veirð girt í kríngum fjárhús eður annað þvílíkt. Ekki má hjer bygð setja fyrir heyskaparleysi," segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín. Í örnefnaskrá Laxamýrar segir: "Neðan vegar, sunnan í [Mýrar]leitinu, eru garðar og gömul tóftarbrot, sem óvisst er um nafn á (ef til vil Mýrargerði), en þar var tiltölulega ný fjárrétt, og var þar stúað á meðan sú venja hélzt, og staðurinn nefndur Stekkur [033]." Staður sem passar við lýsinguna á Mýrargerði er 1,5 km norðaustur af bæ, milli þjóðvegarsins og túnblettis sem hefur verið sléttuður. Stekkur 033 er hins vegar í gili milli túnblettisins og óráktarmóa, fast norðan við Mýrargerði. Norðan við það gil voru tóftir sem hurfu undir tún, sjá 045.

Brekka í halla mót suðvestri. Svæðið markast að austan af mjóum gilskorningi, í honum er Stekkurinn (033). Gamli þjóðvegurinn liggur gegnum svæðið í hlykkjum upp brekkuna. Þýfður mói er í brekkunni en á sléttu neðan eða sunnan hennar eru framræstar mýrar.

Í brekkunni er mjög fornlegt garðlag umhverfis tóftir sem eru 5-6 talsins. Garðlagið liggur í boga upp frá mýrinni en ekki virðist hafa verið girt meðfram henni. Þannig afmarkast af garði og mýri svæði sem er um 200 x 130 m. Að austanverðu liggur garðurinn á barmi þess gils sem Stekkur 033 er í. Garðurinn er sokkinn og lyngvaxinn og sumstaðar ógreinilegur. Hann er allt að 3 m breiður en yfirleitt ekki nema 0,3 m á hæð. Hvergi sér í grjót í honum eða tóftunum. Tóftirnar eru hér á eftir aðgreindar með bókstöfum og hefst lýsingin nyrst á svæðinu. (A) er nyrst í brekkunni, um miðbik hennar, hér um bil 10 m innan við garðinn. Tóftin er 15 x 7 m og snýr A-V. Vesturendinn er heldur mjórri en sá eystri og langveggir dálítið bogadregnir, þannig er tóftin breiðust um miðjuna. Dyr virðast hafa verið austast á suðurlangvegg. Veggirnir eru mjög bólgirnir og breiðir en sléttir. Ekki sést grjót í þeim. (B) er 100 m vestar, neðst í brekku, á mörkum mýrar og móa. Hún er skeifulaga og opnast í vestur, 6 x 4 m, veggir mjög lynggrónir og signir. (C) er um 70 m VSV af (A), næstum neðst í brekkunni. Hún er unglegri en flestar aðrar tóftir á svæðinu, grasi vaxin og hugsanlega af heystæðum. Alls er hún 32 x 10 m, líklega fjórskipt. Tóftin líkist ekki bæjar- eða húsrúst við fyrstu sýn þótt ekki sé það útilokað. Hugsanlegt er að hún sé byggð á eldri rústum. Ofan við hana vottar fyrir tveimur fornlegum tóftabrotum, hið austara um 6 x 5 m en hitt heldur minna. Bæði virðast þau opnast í vestur. (D) er um 120 m SSV af (A). Þessi tóft snýr N-S, niður brekkuna og hefur dyr á syðri skammhlið. Stærð er 7 x 10 m og eru veggir bólgirnir og allt að 3 m breiðir en 0,5 m háir. (E) er hlaðin upp við túngarðinn þar sem hann teygir sig lengst í norðaustur, efst í brekkunni. Hún er 7 x 5 m og hefur op á norðvesturhorni. (F) er á hól sem er býsna sléttur að ofan, nyrst og austast í girðingunni. Hún er tvískipt og L-laga. Sá hluti sem vísar A-V er um

10 x 7 m en hinn hlutinn um 10 x 6. Þetta er þó ekki upphafleg stærð tóftarinnar því að gamli þjóðvegurinn hefur farið í gegnum suðurhluta hennar og skemmt hana talsvert. Langveggir beggja tóftarhlutanna eru greinilega bogadregnir og hefur hún á sér mjög fornlegt yfirbragð. Ekki fundust fleiri tóftir á svæðinu við þessa yfirferð.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: JÁM XI, 252; Ö-Laxamýri a, 9

SB-320:012 garðlag túngarður

65°58.430N 17°23.512V

"Er þá komið á móts við túngarðinn, en hann sker sundur efsta stykkið, þar sem heitir Fitjarstykki báðum megin við túngarð...," segir í örnefnalýsingu. Leifar túngarðs sjást með suðurlhlið túnsins.

Túnjaðar. Utan túns eru þýfðir móar og mýrar.

Vestasti hluti túngarðsins virðist torfhlaðinn, enda á mýrarstykki. Hann sést fyrst á um 40 m kafla tæplega 300 m suðvestan bæjar, stefnir þar í suðaustur og er víðast um 0,3 m hár. Hann tekur eftir það 90° beygju og liggur þar á barmi holts. Á þessu svæði er hann hlaðinn úr bæði torfi og smáu grjóti og er mikið rofinn, enda liggur kindastígur eftir honum endilöngum. Hæð garðsins er hvergi meiri en 0,3 m en breiddin allt að 1 m og rennur hann saman við holtið að utanverðu. Hann liggur hér um 100 m til norðausturs og sveigir þá að lítilli dokk og hverfur. Heildarlengd garðsins er því um 150 m.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Laxamýri a, 1

SB-320:013 Tröðin heimild um traðir

65°58.480N 17°23.260V

"Norður frá bænum var myndarleg upphlaðin braut nefnd Tröðin og norður með henni að vestan Traðarhús [007]," segir í örnefnalýsingu. Tröðin var þar sem nú er malarvegur frá hlaðinu við bæjarhúsin og til norðausturs, í átt að húsum sem þar.

Vegurinn er í sléttuðu túni.

Ekkert sést til eldri mannvirkja.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Laxamýri a, 5

SB-320:014 heimild um brunn

65°58.430N 17°23.274V

Samkvæmt Vigfúsi Jónssyni var brunnur 2-3 m beint framan (austan) við norðurhluta gamla íbúðarhússins. Þar er nú lítil grasflöt en síðan bílastæði úr möl.

Fyllt var upp í brunninn. Hann var hlaðinn af Jónasi nokkrum sem kallaður var grjótgardur.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

SB-320:015 garðlag áveita

65°58.111N 17°23.965V

Í bókinni Á slóðum laxa og manna segir frá framkvæmdamanninum Sigurjóni Jóhannessyni sem eignaðist alla Laxamýri 1865. Segir m.a.: "Þá lét hann ræsa fram og hlaða flóðgarð í Mýrina vestur af túninu, en hún er um 100 dagsláttur að stærð. Garðarnir urðu um 1700 m að lengd. Vatni var veitt inn á Mýrina á vorin, að sunnanverðu frá Mýrarkvísl. Við þetta jókst grasvöxtur og heygæði í Mýrinni. Hún hefur þó verið og er mjög votlend, einkum í úrkomusumrum, vegna lágrar legu sinnar, miðað við Laxá. Við ræsingu og flóðgarðahleðslu í Mýrinni störfuðu 10-12 manns og voru sumir þeirra frá næstu bæjum."

Í örnefnalýsingu segir nánar frá áveitunni og einstökum hlutum hennar: "Mýri þessi [vestan bæjarins, sem talið er að bærinn dragi nafn sitt af] var upprunalega forarmýri, erfið og fremur lítils verð til slæгна, en var ræst fram og skipt í reiti með öflugum flóðgörðum (um 1000 faðma löngum alls) og Mýrarkvísl, sem rennur í Laxá sunnan og vestan við Laxamýri, veitt í hana og gerði mýrina að verðmætu og mjög heygóðu engi...Reitirnir í mýrinni, "stykkinn", sem flóðgarðarnir mynduðu, höfðu flestir sín nöfn. Syðsti og efsti hluti mýrarinnar nær upp á móts við bæinn og liggur því suður frá honum og niður með Mýrarkvísl að ósum hennar, þar sem hún fellur í Laxá, og heita stykkinn, talið að austan og norður eftir mýrinni: Efstastykki, Stórustykki, Ferkantaðastykki, Þríhyrna, Hesthólmi, í krikanum þar sem Mýrarkvísl og Laxá koma saman. Þar norður af Mýrarselsstykki og Lómapollastykki austast, þar sem mýri og mór mæstast. Er þá komið norður á móts við túngarðinn, en hann sker sundur efsta stykkið, þar sem heitir Fitjarstykki báðum megin við túngarð, sem gengur þá eins og tunga upp í túnið. Neðan við Fitjarstykki er Laufstykki og neðst Kiðlingseyjarstykki. Norður af því niður undir ánni er Traðarstykki syðra og ofan við það Kýlastykki sem nær heim að túni. Í því er Húsakýll (mjög hættulegur kindum). Norðan við Tröðina, sem er breiðasti og hæsti flóðgarðurinn og kerrutækur, er svo Traðarstykkið ytra og loks Yztastykki, sem síðar var aftur skipt með garði. Garðarnir höfðu sumir sín nöfn og voru þau talin frá norðri: Yztigarður, Tröð, Kiðlingseyjargarður næstur sunnan við Tröð, Mýrarselsgarður milli Laufstykkis og Mýrarselsstykkis og Efstigarður ofan við Stórustykki."

Áveitan er enn heil og óskemmd á stóru svæði vestan bæjarins og austan Mýrarvatns, fast norðan Þjóðvegur.

Slétt mýri sem nú er fremur þurr.

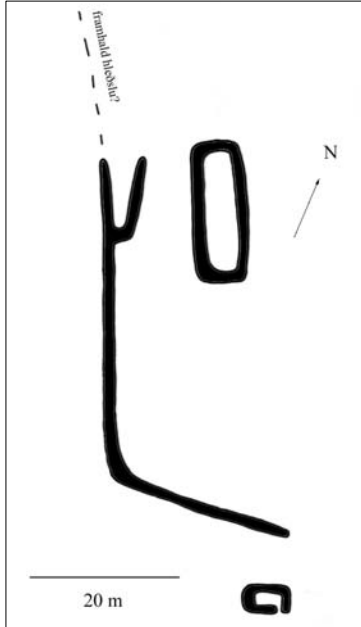
Myndarlegir torfgarðar mynda stórt áveitukerfi sem nær yfir svæði hér um bil 400 x 400 m stórt af loftmynd að dæma. Þeir sem best voru skoðaðir, næst veginum, eru allt að 1,2 m háir og ámóta breiðir.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Á slóðum manna og laxa, 46; Ö-Laxamýri a, 2; kontakt loftmynd

SB-320:016 tóftir+garðlag

65°57.922N 17°23.374V

Núpaeyri er suðvestan við Mýrarkvísl, um 200 m sunnan Þjóðvegur. Tóftir eru og garðlag eru á holti sunnan eyrarinnar, tæpan 1 km suðvestur af bæ 001.

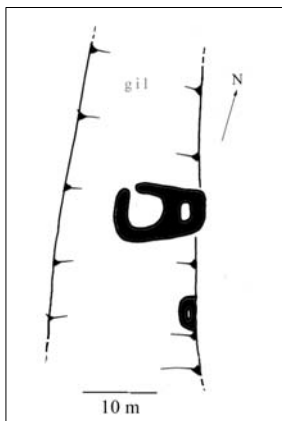
Holtið er austan undir felli sem liggur N-S. Það er þýft og að mestu gróið, inn eftir því liggur vegur til suðurs. Fram af holtinu er rennislétt flöt allt að Mýrarkvísl; það er Núpaeyri.

Svæðið er alls um 50 x 20 m, þar eru tvær tóftir og garðlag með áföstu hólfi. Engar heimildir eru um stað þennan og ekki ljóst hvaða hlutverki tóftirnar hafa gegnt.

Tóftin sem fyrst verður lýst er syðst á svæðinu. Hún er ungleg og byggð fast utan í holtið. Hún er einföld að gerð, 4 x 6 m, veggir eru rúmlega 1 m breiðir og 0,2-0,3 m háir. Hugsanlega hafa verið dyr á suðausturhorni. 5 m norðar liggur fornlegt garðlag frá rótum holtsins og upp á það, 25 m til vesturs en sveigir svo til norðvesturs og liggur áfram þannig um 45 m. Þar er hlaðið hólfi við garðinn austanverðan og er það opið í norðvestur, alls 6 x 12 m. 6 m austur af því og innan garðsins, á holtinu, er svo stök tóft sem snýr N-S, 18 x 7 m. Suður- og vesturveggur eru skýrastir, langveggir virðast þráðbeinir. Hugsanlegt er að garðurinn liggji áfram til norðvesturs frá tóftinni, reglulegur stallur er þar utan í hlíðinni. Erfitt er þó að segja til um hvort hann er

náttúrulegur eða manngerður.

Hættumat: engin hætta

SB-320:017 tóftir 65°58.528N 17°22.430V

Í heiðinni sunnan Þjóðvegur, beint upp af Norðurlax-húsinu, er grunnt gil sem liggur NV-SA. Í því eru tvær tóftir, um 100 m austur af 018.

Tóftirnar eru efst í lynggrónu, grunnu gildragi.

Þær eru mjög fornlegar og sokknar. Sú nyrðri nær næstum þvert yfir gilið og er alls 9 x 11 m. Hún skiptist í tvö hólfi og virðist austara hófið öllu herra og veggir þar meiri um sig, samt hvergi hærri en um 0,2 m. Dyr sýnast í norðvestur á syðra hólfinu. Staðurinn hentar ágætlega fyrir aðhald en enginn vitneskja er um tóftina eða hvaða hlutverki hún hefur gegnt. Rúmum 10 m suðaustar er önnur tóft, 3 x 5 m hlaðin utan í gilbakkann sömu megin. Hún er lík stalli og virðist aðeins eitt hólfi, engar dyr sjást á henni.

Hættumat: engin hætta

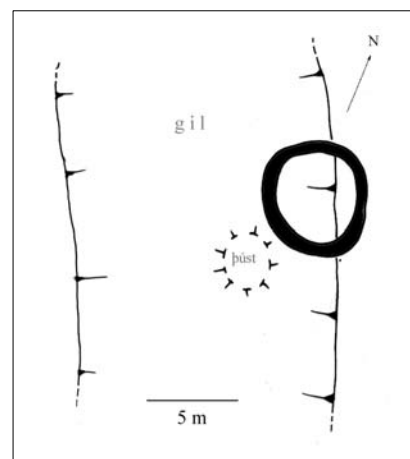
SB-320:018 tóft 65°58.533N 17°22.585V

Í heiðinni sunnan Þjóðvegur, beint upp af Norðurlax-húsinu, er grunnt gil sem liggur NV-SA. Um miðbik þess er tóft, 530 m ANA af bæ.

Lyngivaxið gil.

Tóftin er mjög ógreinileg, hlaðin utan í nyrðri gilbakkann. Hún er nánast hringlaga og hér um bil 6 x 6 m. Veggir eru litlir um sig, 0,1-0,2 m háir, lynggrónir og signir. Fast við suðurenda tóftarinnar er þúst sem sker sig úr annars sléttum gilbotninum. Hún er um 4 x 4 m.

Hættumat: engin hætta

SD-320:019 *Ferjuhólmar* örnefni ferja

65°58063N 1724497V

"Beint á móti Mýrarseli við austurlandið og fram undan ósum Mýrarkvíslar eru 3-4 hólmar, sem heita einu nafni Ferjuhólmar (ná norður á móts við Mýrarselsgarð)," segir í örnefnalýsingu. Ferjuhólmar eru beint framan við Mýrarsel 321:001.

Þrír eða fjórir algrónir hólmar.

Á þessum stað eru tvær meginkvíslar í ánni. Sú vestari er mjög straumhörð við suðurenda hólmana en lygn beint framundan selinu. Austari kvíslin virðist bæði mjórri og lygnari. Engar upplýsingar fengust um hvenær var ferjað á þessum stað.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Laxamýri a, 3

SD-320:020 *Laxakofi* tóft 65°58.772N 17°24.271V

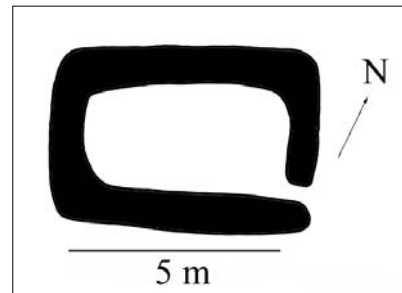
"...og tvö smásker norður af Stórey, annað nafnlaust, en hitt kallað Kofasker, við austurlandið framundan kofarústum, þar sem heita Laxakofi," segir í örnefnalýsingu. Rústir af Laxakofa eru rúnum 5 m austan við Laxá, um 200 m norður af veiðihúsi sem nú stendur á Vökukofaholti (sjá 043).

Grösugur bakki en norðvestan við tóftina er hálfblásinn melhóll.

Tóftin er greinileg, 4 x 6 m, með op í austur, frá Laxá. Veggir eru nokkuð teknir að hrynja inn í tóftina en standa þó allt að tæpum metra. Hleðsluleifar liggja í framhaldi af bæði suður- og norðurvegg í átt að ánni, allt að 5 m löng hvor um sig. Ekki er ljóst hvaða hlutverki þær hafa gegnt.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Laxamýri a, 3

SD-320:021 *Peningatöpp* þjóðsaga

65°58.987N 17°24.874V

"Lítill klettur klýfur Austurfossana í tvennt og nefnist Peningatöpp. Er þar falinn peningakistill að sögn, en ekki mundi hann auðtekinn án mikilla "anstalta", enda geymdur þar enn sem fyrr," segir í örnefnalýsingu. Peningatöpp er milli tveggja austari kvíslanna í Laxánni þar sem fossarnir falla fram af hári brún. Þetta er hér um bil 500 m ofan við Laxárósa.

Áberandi klettur, gróður vex á honum.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Laxamýri a, 4

SD-320:022 *Fossavað* heimild um vað

65°59.024N 17°24.933V

"Neðan við Fosshólmana breikkar áin á kafla og grynkar, svo að þar er vað á henni eða á Breiðunni, sem kölluð er, upp í Laxhólmann... Vaðið nefnist Fossvað," segir í örnefnalýsingu. Vaðið er neðan við fossana sem Peningtöpp 021 er í. Til að komast niður að meleyrum þar fyrir neðan, við ána, þarf að fara fyrir svonefnt Bjarg.

Meleyrar. Áin breiðir úr sér neðan við fossana en virðist býsna djúp og straumhörð.

Þetta var eina vaðið á Laxá á stóru svæði. Þessi leið var töluvert farin, t.d. fóru Kinnungar hér um á leið til Húsavíkur. Leiðin sjálf hefur í skránni númerið 027. Um vaðið segir í bókinni Á slóðum manna og laxa: "Áður en Laxárbrýr nyrðri voru reistar upp úr síðustu aldamótum áttu margir leið um Fossavað. Liggur það neðan Æðarfossa, þar sem áin breikkar sig og grynir á svonefndri Breiðu, var síðan haldið suður um Laxhólma og yfir Kistukvísl á broti ofan fossbrúnarinnar. Vaðið er fremur illt yfirferðar, alstaðar grýtt og sumstaðar djúpt og straupungt. Var því betra að hestar væru fótvissir, sem á það var haldið. Margur hesthófurinn hefur markað spor sín í berg Syðraklifs í Ærvíkurbjargi á leiðinni að og frá vaðinu gegn um aldirnar, eins og sjá má enn í dag. Þá hygg ég að ennþá megi sjá fyrir vaðrofinu norðanvert við Breiðu. Eftir að Laxárbrýr voru reistar var vað þetta einungis riðið í tengslum við laxakistuveiðar Laxamýrarmanna, en kistuveiðunum lauk árið 1940, og hafa hestar ekki síðan þurft að bleyta sig á yfirferð þar."

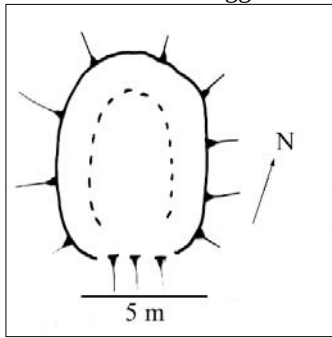
Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Laxamýri a, 4; Á slóðum manna og laxa, 17

SD-320:023 *Búðir* tóft sjóbúð 65°59.427N 17°24.851V

"Neðanundir björgunum er stór malareyri hálfhringlaga þar sem Laxá sveygir [svo] umhverfis hana á 3 vegu, heitir það svæði Ærvík... Norður undir ósum yzt í Ærvíkinni eru kofarústir. Heita þær

Búðir...," segir í örnefnalýsingu. Í bókinni Á slóðum manna og laxa segir: "Undir Ærvíkurbjargi norður við Laxárós liggur kofarúst og kallast Búðir. Bendir nafnið til sjóróðra frá ósum, en er eitt til frásagnar ásamt rústinni, annað er horfið bak við tjald tímans." Rústir eru austan við Laxárós, vestan undir Ærvíkurbjargi en um 20 m sunnan við sjávarbakkann.

Á þessum stað er gríðarstór malareyri, allt frá ósum árinna og austurundir háa kletta sem markar Ærvík að austan.

Rústin er greinileg og vaxa á henni nokkur melstrá. Hún rís allt að 1,6 m en er barmafull af sandi og einnig hefur skafið upp að ytri brúnum veggjanna. Því sjást hleðslur ekki nema sem grjóthrúgur er gægjast upp úr sandinum hér og hvar. Stærð er um 8 x 6 m og hafa dyr líklega verið í suður, frá sjónum. Um 20 m eru frá tóftinni að sjónum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Laxamýri a, 5; Á slóðum manna og laxa, 17

SB-320:024 frásögn

65°59.011N 17°25.172V

Tóft var nálægt Laxárósum, fast norðan við bugðu í ánni þar sem hún sveigir til norðurs, gegnt vestustu kvíslinni.

Meleyri. Tóftin er horfin, enda flæðir áin yfir bakka sína þegar stórstreymt er. Vigfús Jónsson man eftir miklu af viðarkolum í tóftinni. Hann taldi jafnvel að Englendingur nokkur sem sauð niður lax hefði haft aðsetur þarna við vinnu sína.

Hættumat: hætta, vegna rofs

SB-320:025 gata leið

65°58.698N 17°20.467V

Þjóðleið frá Mývatni og Laxárdal til Húsavíkur lá um aldir um land Laxamýrar auk annarra bæjar. Götunar sjást t.d. vel upp undir Skarðahálsi, 2,2 km austur af bæ.

Lyngmóar. Ein mikil og djúp gata er greinileg í móanum og á þessum stað eru hrundar vörður meðfram henni að austan með tæplega 100 m millibili. Þá er stikuð gata, líklega reiðleið, fáeina metra austan gömlu götunnar. Að auki sjást a.m.k. 10 hálfgrónir götupaldrar vestan gömlu götunnar. Götur þessa sjást einnig í landi Skarða.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Laxamýri a, 8

SB-320:026 heimild um fjós

65°58.434N 17°23.223V

"Hinum megin við lækinn (að norðan) er mýrarsund nefnt Litlamýri. Norðan við hana og austanundir fjósinu, sem stóð 26-30 m austan við bæinn...," segir í örnefnalýsingu. Fjósið sést einnig á túnakorti frá 1919, rúmun 20 m austan við gamla bæinn. Á þeirri teikningu virðist það raunar samanstanda af þremur byggingum og ekki ólíklegt þar hafi verið hlaða eða heygardar. Sléttað tún.

Fjósið er horfið og hefur líklega verið rutt niður um leið og gamla bænum um 1950. Eftir er dæld í túninu og er hún dýpst þar sem var hlaðið haughús undir fjósinu.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Laxamýri a, 5

SB-320:027 Fossagötur gata leið

65°58.573N 17°23.916V

"Vestan í Vökukofaholtinu og einnig þvert yfir það norðan kofans liggja reiðgötur, nefndar Fossagötur," segir í örnefnalýsingu. Það mótar fyrir götum utan í holtinu um 30 m vestan veiðhússins sem stendur á Vökukofaholti.

Gróið holt, grösugt og lyngvaxið en mýri er vestan við það.

Tveir eða þrír samhliða götuslóðar sjást á þessum stað og liggja N-S. Má ætla að í framhaldinu, norðar, hafi þeir legið á svipuðum slóðum og nú er vegur fram á Bjarg. Götur þessar lágu að Fossavaði 022.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Laxamýri a, 9

SB-320:028 frásögn öskuhaugur

65°58.507N 17°23.203V

Allstór reitur þar sem tré hafa verið gróðursett er suðaustan við gamla íbúðarhúsið. Neðst í dálitilli brekku sem þar er, nánast utan í bæjarhól 001, kom Atli Vigfússon niður á öskuhaug þegar hann var að gróðursetja tré. Þetta er tæpum 50 m sunnan við staðinn þar sem gamli bærinn stóð síðast, áður en núverandi íbúðarhús var byggt.

Óræktarbrekka í dálitlum halla að mýrardragi.

Engin ummerki sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Laxamýri a, 5

SB-320:029 Stórigarður garðlag túngarður 65°58.507N 17°23.155V

"Norðaustur af þessum húsum [Austur- og Vesturhúsum 009] er túnblettur 3 dagsl. að stærð, girtur torf- og grjótgardi á alla vegu og hét Stórigarður (ein elzta túnsléttu í sýslunni gerð með hestaverkfærum)," segir í örnefnalýsingu. Stórigarður var tæpa 200 m austur af bæ.

Þar er nú sléttuð tún og efst í því standa nokkur nýleg íbúðarhús rétt hjá Norðurlaxi.

Norðan við húsinn er enn hluti af grjótgardinum, hann hefur afmarkað svæðið að norðanverðu. Vesturendinn er tæpa 100 m norðvestan við nýlegu íbúðarhúsin, liggur þar fyrst tæpa 50 m til suðausturs en beygir þá um 90° og liggur 20 m til suðvesturs. Þá er aftur 90° horn á garðinum og áfram heldur hann tæpa 100 m til suðausturs. Hann er mjög stæðilegur en algróinn og vaxinn mjög háu grasi, allt að 1,5-2 m hár. Garðurinn var hlaðinn af Kristjáni Buch, hleðslumeistara frá Fossseli í Reykjadal. Girðing er á meirihluta garðsins sem endar 10 m suðvestan við norðurenda Norðurlaxhússins.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Laxamýri a, 5

SB-320:030 frásögn rista 65°58.366N 17°23.593V

Samkvæmt Vigfúsi Jónssyni var torf rist í mýrinni vestan við túnið. Þótti það ágæt rista.

Mýrlendi með smákjarri hér og þar. Hluti mýrarinnar nær meira að segja inn fyrir túngarð 012.

Hættumat: engin hætta

SB-320:031 tóftir 65°59.109N 17°22.820V

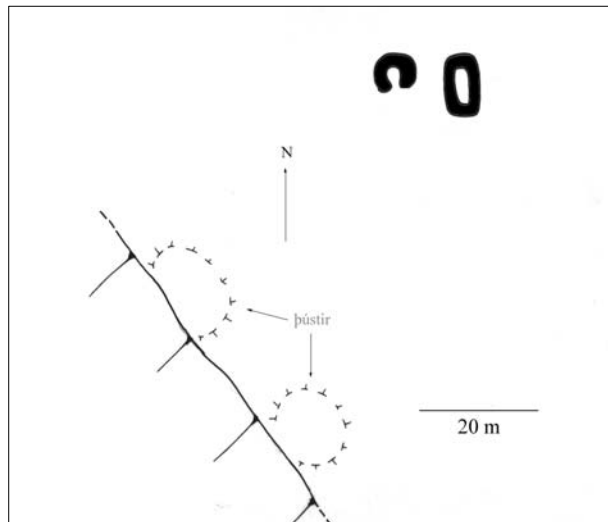
Tóftir eru á lágu holti fast norðan þjóðveggar rúmlega 1 km austur af bæ og um 100 m suðaustur af Mýrargerði 011.

Lágt, flatt móaholt sunnan undir hæð. Gil sem lækur rennur í er sunnan þess.

Ekkert er vitað um þessar tóftir en vera má að þær séu í tengslum við Mýrargerði. Rúst er norðaustast á holtinu. Hún snýr N-S og er 9 x 6 m, veggir mjög bólgnir og allt að 2-3 m breiðir. Ekki sjást dyr á tóftinni sem svipar mjög til fornlegustu tóftanna í Mýrargerði. Austurlangveggur er rýrari að sjá en sá vestari og gæti það verið því að móinn austan rústarinnar er hlaupinn í þúfur. Önnur tóft er 5 m vestar, skeifulaga og opin í suður. Hún er mjög sokkin og alls um 6 x 6 m. Frammi á gilbakkanum, um 30 m suður af þessum rústum, er móinn óvanalega sléttur og vottar þar fyrir tveimur óglöggum þústum.

Hættumat: hætta, vegna rasks

Heimildir: Ö-Laxamýri a, 5

SB-320:032 náma mógrafir 65°59.019N 17°23.000V

Samkvæmt Vigfúsi Jónssyni var mór tekinn í mýri sem er sunnan undir Mýrarleiti, hátt í 1 km norðaustur af bæ.

Mýrin er nú framræst með fjölda skurða.

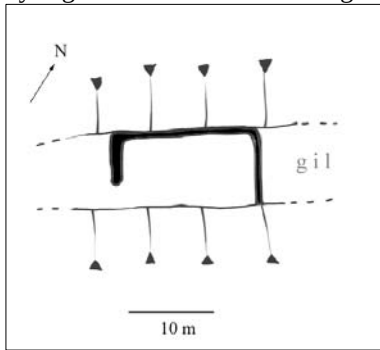
Vafalaust hafa víða verið mógrafir í mýrinni sem nú eru horfnar að mestu eða öllu leyti. Ein greinileg mógröf fannst, fast norðan við lítinn læk sem rennur í skurð suðaustarlega í mýrinni. Hún er um 8 x 8 m og rúmlega 1,5 m djúp.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

SB-320:033 Stekkur tóft stekkur 65°59.240N 17°23.089V

"Neðan vegar, sunnan í [Mýrar]leitinu, eru garðar og gömul tóftarbrot, sem óvisst er um nafn á (ef til vil Mýrargerði [sjá 011]), en þar var tiltölulega ný fjárrétt, og var þar stíað á meðan sú venja hélzt, og

staðurinn nefndur Stekkur," segir í örnefnalýsingu. Stekkurinn er í gili sem markar túnstæði Mýrargerðis að norðanverðu og um 1,5 km norður af bæ. Grösugt, þröngt gil sem liggur A-V

Stekkurinn er aðeins eitt hólf og tekur það yfir breidd gilsins, þannig er norðurlangveggur hlaðinn utan í gilbarminn en syðri barmurinn þjónar hlutverki hins langveggjarins, þar er engin hleðsla. Veggir hafa verið hlaðnir úr torfi eingöngu og eru fremur unglegir að sjá. Hólfið er alls 17 x 9 m og hefur verið rekið inn í það að vestan, þar er 4 m breitt op á því.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Laxamýri a, 9

SB-320:034 frásögn kvíar

65°58.369N 17°23.208V

Beggja megin við Bæjargilið, sem liggur A-V sunnan

heimreiðarinnar, voru lítil aðhöld eða kvíar.

Sléttað tún er á syðri gilbarminum en fjós og fleiri útihús á norðurbarminum.

Bæði aðhöldin eru alveg horfin og ekki hægt að staðsetja þau með mikilli nákvæmni.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

SB-320:035 Sauðhús þúst fjárhús

65°58379N 17°23.466V

"Nokkru ofar í túninu [en Nýhús 003] var Sauðhús, en umhverfis það allstór plægð slétta (gömul og sjálfgrædd), sem hét Flagið," segir í örnefnalýsingu. Sauðhús stóð um 200 m vestur af 001.

Jaðar á sléttuðu túni, fast sunnan við er dálítið mýrardrag með læk

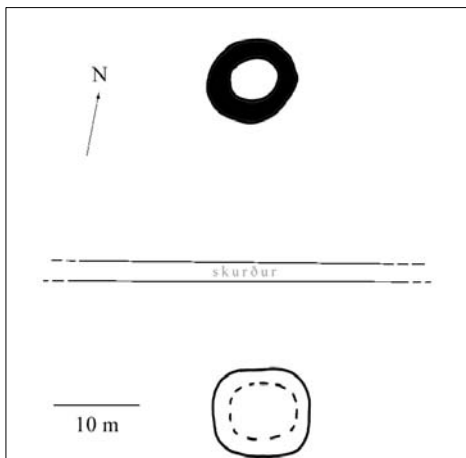
Ávöl bunga í túni sem hefur verið sléttað. Stærð hennar er um 20 x 10 m og snýr hún austur-vestur.

Hættumat: hætta

Heimildir: Ö-Laxamýri a, 5-6

SB-320:036 Heygarðar tóftir heygarður

65°58.176N 17°23.711V

"Sunnan við túnið á milli þess og mýrarinnar er Mórinn (nokkuð láréttur, þýfður og gróinn fjalldrapa og lyngi). Syðst og vestast í honum hétu Heygarðar," segir í örnefnalýsingu. Heygarðarnir sjást enn, í móa utan túnsins, tæpa 600 m suðvestur af bæ en norðan þjóðvegur Þýfð móraræma milli túns og mýrar þar sem áveita 015 er. Tvær tóftir eru í Mónum, sú syðri 50-70 m norðan þjóðvegur. Hún er 10 x 10 m, veggir skera sig ekki afgerandi frá þýfinu sem er innan þeirra. Rof er á suðurvegg og virðist mögulegt að þar hafi verið dyr. Lögun tóftarinnar er nær sporöskju en ferhyrning. Hin tóftin er hátt í 30 m norðar, norðan við áveituskurð. Hún er betur afmörkuð frá þýfinu og nánast hringlaga, um 11 x 12 m. Tóftirnar eru vel grónar og farnar að renna saman við móann.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Laxamýri a, 6

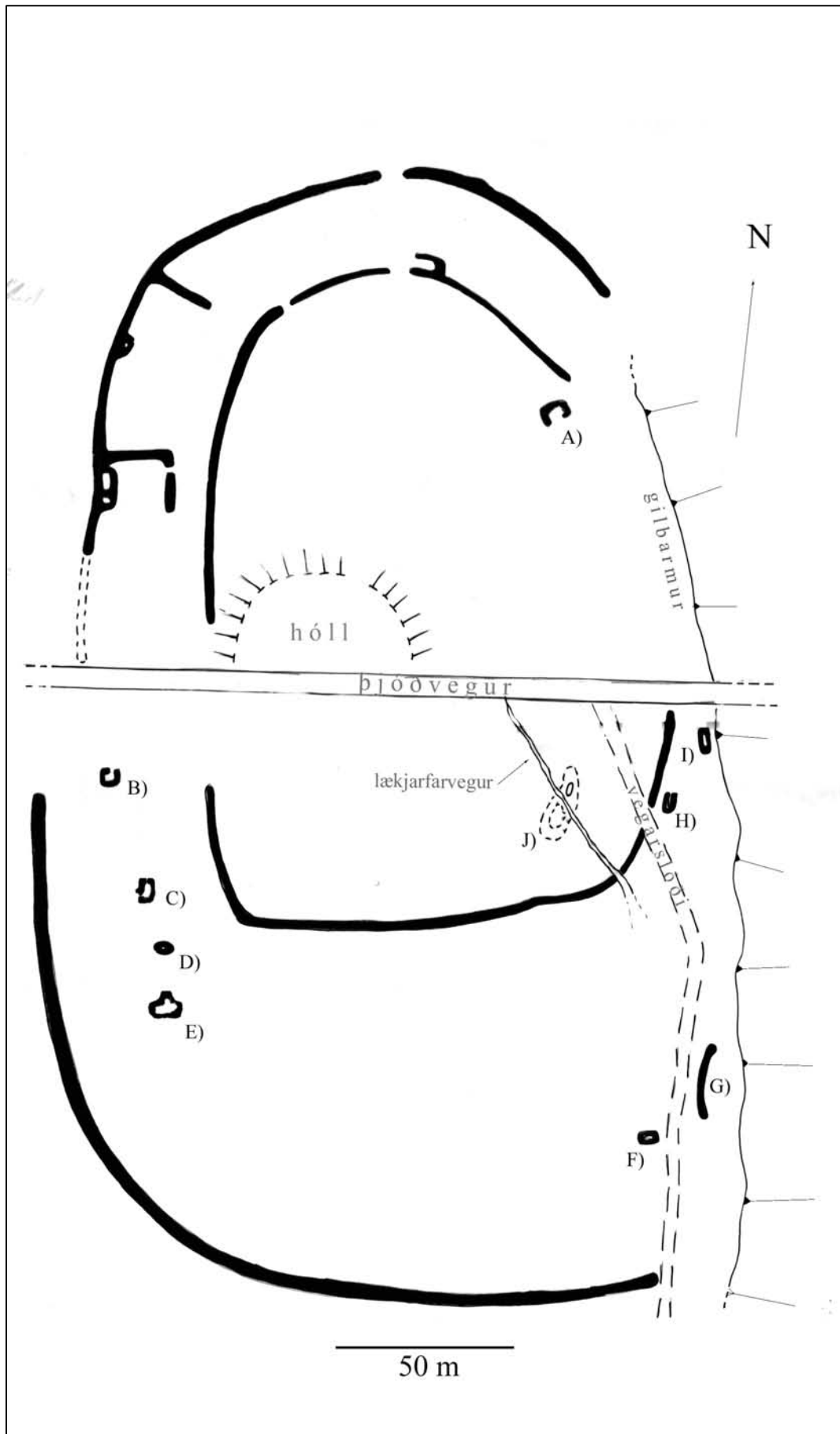
SB-320:037 Flatagerði tóftir+garðlag býli

65°58806N 1722809V

"Norðan við [Skotalág] þvert yfir veginn er lítil hæð og heitir Litlaleiti. Norðan við það er gamalt eyðibýli, nefnt Flatagerði, og rennur lækur þar norðan við, sem heitir Syðrilækur eða Flatagerðislækur," segir í örnefnalýsingu. Þjóðvegurinn liggur í gegnum Flatagerði tæpa 800 m norðaustur af bæ.

Lyngmóar í smáhalla mót norðvestri.

Miklar rústir og garðlög eru á Flatagerði, bæði ofan og neðan þjóðvegur en hann liggur gegnum hér um bil mitt rústasvæðið. Verður byrjað á að lýsa garðlögnum og svo sagt frá rústinum, einni í senn. Innra garðlagið umlykur svæði sem er rúmlega 200 x 170 m og liggur þjóðvegurinn gegnum það heldur sunnar en fyrir miðju. Það sést fyrst 15-20 m norðan við þjóðveg. Þar er dálítið holt eða hóll innan þess, að mestu leyti undir þjóðveginum. Sagt er að aðalbæjarrústirnar hafi verið þar og farið undir veginn. Man Vigfús Jónsson t.d. eftir miklu af selabeinum þarna sem líklega hafa þá verið í öskuhaug. Garðurinn liggur í sveig niður frá veginum. Nyrst er op á honum og reyndar einnig á ytri garðinum. Hugsanlegt virðist að þar hafi legið gamall vegarslóði í gegn þótt verið geti að þar hafi upphaflega verið op. Austan við opið er hólf hlaðið við garðinn utanverðan, það er um 9 x 5 m og snýr með op í

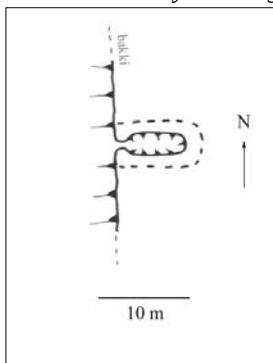
vestur. Heldur er það sokkið og ógreinilegt. Áfram heldur garðurinn 50-60 m, nú til suðausturs. Hann

er mjög heillegur víða á þessu svæði, um 1 m breiður og allt að 1,3 m hár mælt utan frá. Hann sést aftur sunnan vegarins. Fyrst er greinilegur 20-30 m langur bútur af honum í krika milli þjóðveggar og vegarslóða (sem liggur til norðurs með áðurnefndu gili sem markar svæðið að austan). Garðlagið hverfur undir slóðann en birtist svo á ný og liggur í sveig allt uppundir 70-80 m suður fyrir þjóðveg en hverfur vestast, um 35 m sunnan hans, og gæti þar hafa eyðilagst vegna vegagerðar. Þá er komið að ytri garðinum. Hann er miklu fornlegri og ógreinilegri en sá innri, allt upp í 4-5 m breiður og sést nær allsstaðar umhverfis svæðið. Með norður- og vesturhlið er yfirleitt 30-40 m breið ræma á milli garðanna tveggja en syðst fer fjarlægðin upp í 120-140 m. Þannig afmarkar ytri garðurinn svæði sem er allt að 360 x 250 m stórt. Norðan vegar eru nokkrar hleðslur upp við garðinn innanverðan. Sú syðsta er rúma 50 m norðan þjóðveggar. Þar er hlaðið hólf, 20 x 25 m. Suðurhlið þess er ógreinileg en þar er þúfnarani sem gæti verið mjög sokkin hleðsla. Lítið op er á hólfinu norðarlega í austur. Innri í hólfinu er tóft, samhlaðin garðinum. Hún snýr N-S og er tvískipt, alls um 15 x 8 m. Syðra hólfíð er minna, um þriðjungur heildarlengdar. Hvergi sjást dyr. Tæpum 40 m norðar vottar fyrir lítilli þúst upp við garðinn, um 5 x 4 m og er dæld í henni miðri. Um 20 m norður af henni liggur stök hleðsla, um 20 m löng, frá garðinum í átt að þeim innri. Þaðan eru 90-100 m að opi á norðurhlutanum sem stenst fullkomlega á við opið á innri garðinum sem áður var lýst. Þar, 30 m austan við garðinn, eru kyndugar þúfnamyndanir við hann utanverðan sem gætu verið leifar mannvirkja. Garðurinn hverfur, líkt og sá innri, við áðurnefnt gil. Þá er komið að því að lýsa rústum innan garðanna. Þær verða merktar með bókstöfum til hægðarauka. A) er þar sem innri garðurinn endar austast, sunnan þjóðveggar. Hún er skammt frá gili sem markar allt svæðið að austan. Tóftin er fornleg og mosavaxin, 5 x 9 m stór og veggir aðeins um 0,2 m háir. Hún er einföld og opin í suður. Ekki eru fleiri stakar tóftir norðan vegarins. (B) er milli innri og ytri garðs, 30 m sunnan þjóðveggar. Hún er einföld, 5 x 6 m og opin í norður. Rúmum 30 m sunnar er önnur tóft, (C), 8 x 9 m. Hún er opin í norður. Dálítil tota gengur útúr tóftinni suðvestast og virðist einnig op á henni. (D) er 15 m sunnar, lítill þúst, um 6 x 4 m með dæld í miðju. Ekki sjást á henni op. (E) er um 10 m norður af henni, virðist tvískipt, alls um 10 x 8 m en ekki sést á henni op. Allar þessar rústir, B-E, eru fornlegar, veggir útflattir og lyngvaxnir. (F) er hér um bil miðja vegu milli garðanna tveggja, suðaustarlega, skammt vestan við vegarslóðann sem liggur suður frá þjóðvegi. Hún er einföld, um 7 x 4 m og snýr A-V. Ekki sjást á henni dyr. (G) er ekki tóft heldur stök hleðsla austan vegarslóðans, við læk sem rennur í giliinu. Hún er bogadregin og rúmlega 20 m löng. Hvorugur endi hennar nær þó alla leið að læknum. (H) er um 70 m norðar, fast utan við innri garðinn, milli hans og lækjarins. Hún er einföld, 6 x 4 m og opin í norður. (I) er um 20 m norðaustar, fremst á gilbarmi, um 9 x 5 m, snýr N-S. Ekki sjást á henni dyr og rústin virðist einföld. Milli tveggja síðastnefndu rústanna, (H) og (I) er áberandi dæld, minni en 2 x 2 m. Ekki er óhugsandi að það sé gamalt brunnstæði. J) Að lokum er ógreinileg rúst um 30 m vestur af (H). Hún er útflött og erfitt að gera sér grein fyrir nákvæmri lögun. Áætluð stærð er rúmlega 20 x 10 m. Mjór lækjarfarvegur, sem nú er þurr, liggur í gegnum tóftina. Er þá lokið lýsingu á tóftum á Flatagerði sem fundust við þessa yfirreið. Mjög líklegt er að fleira leynist þar.

Hættumat: hættu, vegna rasks

Heimildir: Ö-Laxamýri a, 8-9

SB-320:038 Eyrhúsálág tóft 65°58.300N 17°22.836V

"Beint suður af bænum og stutt frá honum myndast lág nokkuð djúp á kafla suðaustur af bænum. Heitir neðsti hluti hennar Dúnlág (þar þurkaður æðardúnn), þar ofan við Eyrhúsálág (dýpsti hluti lágarinnar)...," segir í örnefnalýsingu. Tóft er í láginni 400 m suðaustur af bæjarhól 001.

Lágin liggur meðfram veginum í Reykjahverfi, N-S. Hún er algróin og sumstaðar dálítið mýrlend í botni.

Tóftin er grafin niður í austurbakka lágarinnar, alls 9 x 5 m, einföld, og er opin í vestur. Veggir eru allt að 1,6 m háir mælt innanfrá. Hún lítur ekki út fyrir að vera mjög gömul. Ekki er vitað hvaða hlutverki þessi tóft gegndi.

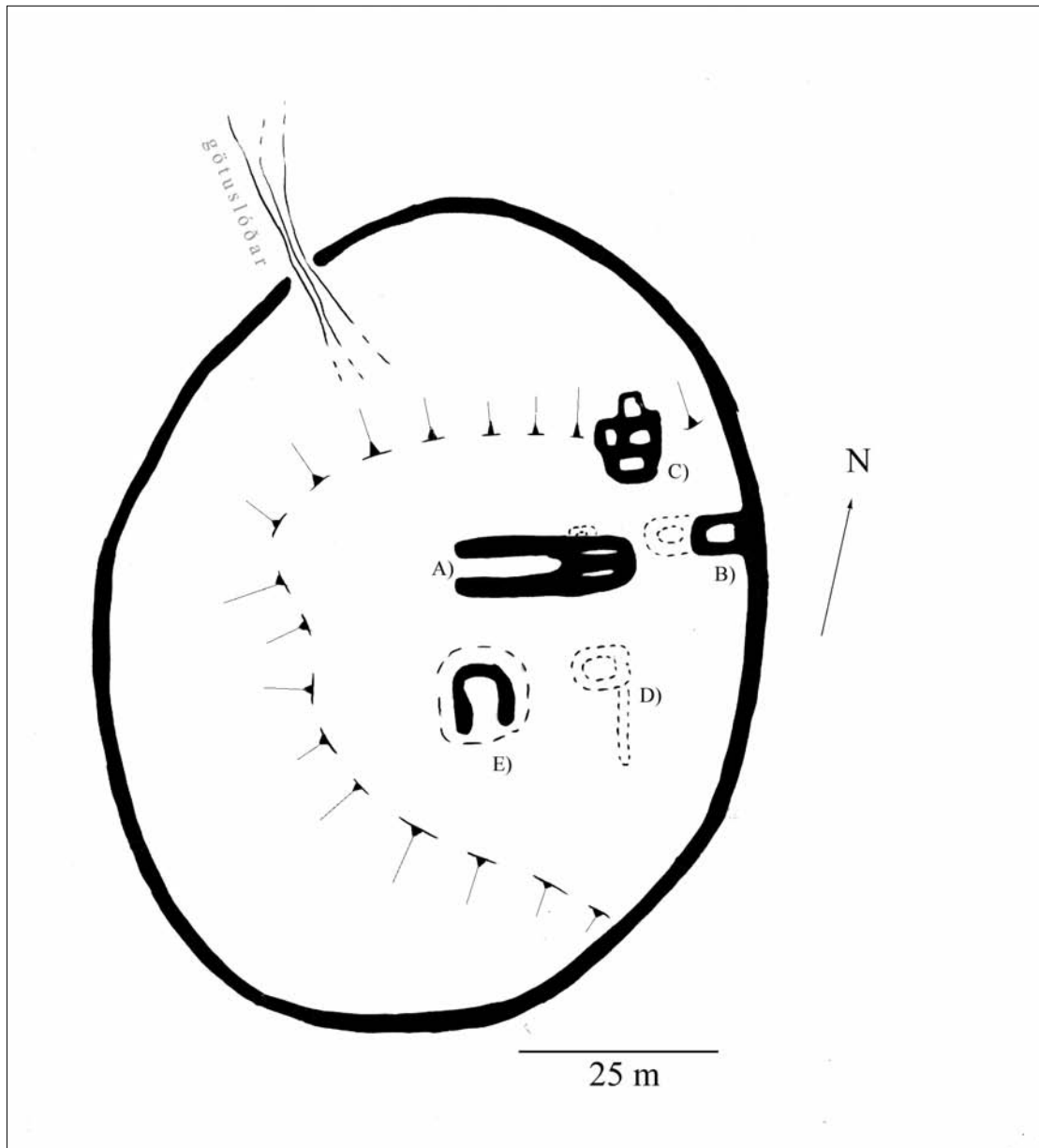
Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Laxamýri a, 6

SB-320:039 Stekkur tóftir+garðlag stekkur 65°58.155N 17°22.500V

"Beint suður af bænum og stutt frá honum myndast lág nokkuð djúp á kafla suðaustur af bænum. Heitir neðsti hluti hennar Dúnlág (þar þurkaður æðardúnn), þar ofan við Eyrhúsálág (dýpsti hluti lágarinnar), en Stekkjarlág efst, ofan þjóðveggar, og nær hún langt upp í Hrisinn. Ofan til við þessa lág og norðan hennar eru forn tóftarbrot og garðar, sem heita Stekkurinn," segir í örnefnalýsingu. Stekkurinn er um 500 m sunnan við bæ og um 200 m austan við veginn sem um Reykjahverfi.

Þýfður mói. Valllendi er skammt norðaustar og ræktað tún þar sem kúm er beitt.

Nokkrar rústir sjást á Stekk innan garðlags sem liggur hér um bil í hring. Garðurinn umlykur svæði sem er um 80 x 100 m. Hann er lynggróinn en ekki mjög siginn, nær allt að 0,5 m hæð. Op er á honum norðvestast og liggja þar uppgrónir götuslóðar í gegn. Tóftirnar innan garðsins eru allar á dálítilli hæð, á hæsta punktinum innan hans. Lítur út fyrir að margar þeirra hafi verið reistar á eldri byggingarleifum. A) Stærsta rústin er um miðbik hæðarinnar. Hún snýr A-V og er alls 22 x 7 m. Hún hefur sýnilega verið tvískipt. Vesturhlutinn er greinilegur og opinn til vesturs en austurhlutinn er óskýrari og hlaupinn í þúfur. Þó virðist hann hafa skipst í tvö hólf. Þrátt fyrir þúfurnar virðist tóftin ungleg. B) 8 m austur af (A) er lítil, ferköntuð tóft byggð utan í túngarðinn innanverðan. Hún er 5 x 6 m stór og sýnist yngri en garðurinn, a.m.k. rísa veggir hennar hærri. Ekki sést dyraop á henni en undan vesturenda hennar gægjast hleðsluleifar sem gætu verið af eldri tóft, hér um bil jafnstórri. C) Rúma 5 m norðvestur af (B) er 10 x 5 m stór rúst með 4-5 dældum í. Veggir eru veigalitlir og markast rústin fremur af dældum. Hún er í halla mót norðri. D) Fast sunnan við austurenda (A) er tóft sem alveg er hlaupin í þúfur, 5 x 6 m stór. Óljós garðhleðsla liggur út frá henni til suðurs. (E) er um 5 m vestar en (D), mjög greinileg og rís jafnvel hærri en rúst (A). Þetta er iðagrænn hóll sem er um 10 x 10 m stór og á honum er rúst, líklega einföld en erfitt er að gera grein fyrir nákvæmri lögun vegna mikillar grósku. Hún er heldur minni en hóllinn sem hún stendur á og virðist opin í suður.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Laxamýri a, 6

SP-320:040 *Leyningsgarður* garðlag 65°59.262N 17°21.761V

"Syðst á Brúnum og norðaustur af Stekk eða beint austur af bænum heitir Dagmálaás (stór grýttur melur), sem ber við loft að heiman, og norður af honum liggur forn en glöggur garður norður eftir Brúnum og heitir Leyningsgarður...," segir í örnefnalýsingu. Garður þessi liggur um land fjölmargra jarða. Hann sést t.d. vel sunnanundir Mýrarleiti sem þjóðvegurinn liggur yfir skammt frá mörkum við Saltvík.

Garðurinn er í lyngmóum sunnan þjóðvegarsins.

Slóði liggur eftir garðinum svo langt sem augað eygir. Hann er samt glöggur, allt að 5 m breiður og 1,5 m hár. Garður þessi liggur allt frá landamerkjagarði milli Skarða og Laxamýrar SP-322:021 og að garði SP-318:021 í Saltvík. Hann tengist einnig túngarðinum SP-318:016 í Saltvík. Þannig hefur garðurinn verið allt að rúmlega 4,5 km langur. Hann var aðeins skoðaður vel á þessum eina stað í landi Laxamýrar. Þess ber að geta að hann er einungis kallaður Leyningsgarður í landi Laxamýrar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Laxamýri a, 6

SP-320:041 *Gildrugil* hleðsla refagildra 65°59.386N 17°21.913V

"Sé farið ofan frá Hnjúkum á merkjum að norðan, er komið norðantil á Skarðaháls að gildragi, sem heitir Gildrugil neðan við hálsinn og efst við Mýrarleiti..." segir í örnefnalýsingu. Í örnefnalýsingu Saltvíkur segir um gilið: "Gildrugil heitir gilið suður af bænum." Í annarri skrá fyrir Saltvík segir: "Gildrugil er stórgrýtt gil. Þar höfðu verið veiddar tófur í steingildir." Gildrugil liggur í krók sunnan og austan við Mýrarleiti sem er á mörkum Saltvíkur og Laxamýrar. Þannig er efsti hluti þess í Laxamýrarlandi en neðar er það innan Saltvíkurmarka.

Gróið gildrag sem er vítt efst og syðst, þrengist niður til norðurs á kafla en breiðir svo aftur úr sér í Saltvíkurlandi. Bæjarlækurinn í Saltvík rennur um gilið sem einnig var nefnt Bæjargil.

Í fljótu bragði sáust ekki merki um refagildru í giliinu. Hins vegar eru hugsanlega leifar af einni slíkri uppi á holti, innan við 100 m suðvestur frá giliinu þar sem það er hvað þrengst. Þar hafa þrjár hellur verið reistar upp á rönd utan um flata hellu og mynda þannig nokkurs konar kassa, að innanmáli um 30 x 30 cm.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Laxamýri a, 7; Ö-Saltvík b, 4; Ö-Saltvík c, 2

SP-320:042 *Vörðumelur* varða 65°59.299N 17°21.892V

"Efst á Mýrarleiti er Vörðumelur," segir í örnefnalýsingu. Mýrarleiti er sunnan þjóðvegars, á mörkum Saltvíkur og Laxamýrar.

Grýttur melur er efst á leitinu.

Lítið vörðubrot er sunnarlega á melnum en sú varða hefur aldrei verið stór, aðeins klambrað saman nokkrum steinum. Gróðurtorfa er umhverfis þá.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Laxamýri a, 7

SP-320:043 *Vökukofi* heimild um 65°58.572N 17°23.885V

"Holtendinn, sem Stórlækur beygir fyrir, heitir Vökukofaholt og kofarústir efst á því Vökukofi (aðalbækistöð vökumanns að vorinu til að gæta varps og túns)," segir í örnefnalýsingu. Vökukofinn var þar sem nú er veiðihús 550 m norðvestur af bæ. Þangað liggur vegur.

Grösugt holt með smákjarri.

Kofinn er horfinn, hann mun hafa lent undir veiðihúsinu. Þetta var hvorki stór né merkileg tóft að sögn Vigfúsar Jónssonar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Laxamýri a, 9

SP-320:044 *Höfðagerði* heimild um býli 65°59.161N 17°24.202V

"Uppi á bjarginu í suður frá Össum er dálítill lág, sem heitir Össurslág og milli hennar og Ærvíkurhöfða eru víðivaxin börð, nefnd Höfðabörð. Sunnan í höfðanum vestarlega eru gömul tóftarbrot og garðar. Heitir þar Höfðagerði," segir í örnefnalýsingu. Staðurinn var einnig stundum nefndur Höfðastaðir. Hann var 1,5 km norður af bæ.

Nú er þar slétt túnrækt sunnan undir hæð. Mói er vestan við en austan við óslegið svæði sem sýnilega hefur verið sléttað.

Öll ummerki um Höfðagerði eru horfin, túnið var sléttað milli 1960 og 1970.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Laxamýri a, 8

SP-320:045 frásögn

65°59278N 1723140V

Samkvæmt Vigfúsi Jónssyni voru tóftir norðan við gilið sem stekkur 033 er í. Hann taldi að þær hefðu verið af Mýrargerði sem í þessari skrá ber númerið 011.

Þar er nú sléttað tún í rækt.

Ekki sést til tófta á þessum stað, enda voru þær sléttðar undir tún. Ef til vill hafa þær tilheyrt Mýrargerði 011.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

SB-321 Mýrarsel

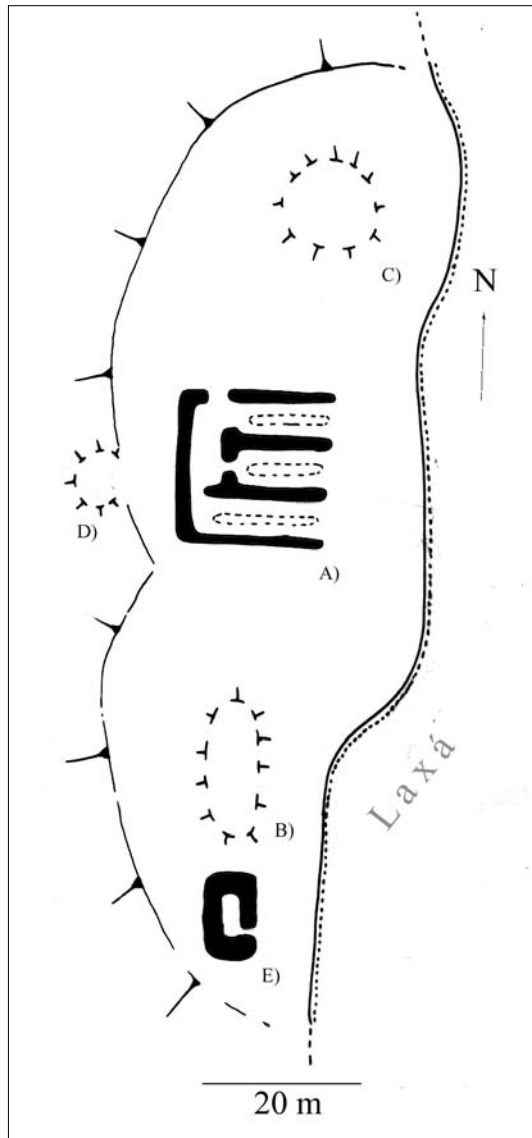
"Myrar Sel, er partur af Laxamýri. Bygt á selstæði heimajarðarinnar á landi því sem jörðin á fyrir vestan Laxá, og er því afdeild að öllum jarðnytjum. Þessi byggíng hófst hjer fyrir um 50 árum og reiknaðist síðan fjórðungur allrar jarðarinnar, að dýrleika x 4, og so tíundast ut supra." JÁM IX, 252.

"Mýrarsel; í landi Laxamýrar, vestan Laxár, byggt 1660, fór í eyði um 1890." HJ, 551.

"Útgangur í betra lagi og bregst sjaldan í meðalárum fyrir rosíð fje með nokkrum heystyrk." JÁM IX, 252.

SB-321:001 Mýrarsel tóftir beitarhús

65°58.100N 17°24.561V

"Mýrarsel stóð á litlu nesi við ána nokkru norðar en Uxastaðir [007], talið byggt í Uxastaðalandi," segir í ritinu Byggðir og bú Suður-Þingeyinga. Mýrarsel er rúma 100 m norðan við brúna yfir Laxá, vestan megin árinna. Í örnefnalýsingu segir: "Fram undan Mýrarseli, sem er gamalt býli vestan ár gegnt Laxamýri og seinna beitarhús þaðan, er Bæjarhólmi....."

Gróið, smáhæðótt nes, girt hrauni og blásnum mel að vestan. Tóftirnar eru á hól austast á svæðinu. Túnstæði í Mýrarseli er mjög vel gróið og stærð þess hér um bil 150 x 200 m. Að auki hafa vafalaust verið slægjur meðfram ánni til norðurs.

Nokkrar tóftir sjást í Mýrarseli, flestar unglagar. Erfitt reyndist að lýsa þeim öllum nákvæmlega þar sem gróska er gríðarlega mikil á svæðinu og gras hátt. Greinilegasta tóftin er af beitarhúsum sem voru líklega í notkun fram yfir miðja 20. öld. Sú tóft er hér nefnd (A). Vitað er Jón H. Þorbergsson reif nokkrar kofarústir í Mýrarselstúni þegar hann endurbætti beitarhúsin, en þau voru stundum notuð á vorin fram um 1930. Beitarhúsin standa á dálitlum hól og ekki er ólíklegt að þar hafi bærinn staðið áður. Hóllinn er aflangur og liggur N-S, hér um bil 50 x 25 m stór. A) Þessi rúst er um miðbik hólins, við Laxá. Hún er alls 20 x 25 m, af þremur, sambyggðum garðahúsum og er hlaða aftan við tvö þeirra. Þriðja húsið er lengra en hin tvö sem nemur breidd hlöðunnar. Húsin snúa öll A-V með dyr í austur, út að ánni en hlaðan snýr þvert á þau vestast og er 12 x 5 m. Innangengt hefur verið úr henni í öll húsin. Veggir í hlöðunni standa allt að 2 m og eru þar 9 umför af hleðslum. Garðarnir eru algrónir og sokknir í gróður svo að rétt mótar fyrir þeim. B) Tæpum 20 m sunnar en (A) er tóft sem er alveg á kafi í gróðri og ekki unnt að lýsa henni nákvæmlega. Hún er um 12 x 8 m og snýr A-V. Þessi rúst er á háhólnum. C) Um 20 m

NNA af beitarhúsinu (A) er hól sem líkist rústabungu, rúmlega 10 x 10 m stór. Engar greinilegar rústir sjást samt á honum. D) Annar hól svipaður er um 20 m vestur af beitarhúsunum (A), hann er bungumyndaður og ofan í lægð, um 8 x 8 m. E) Þá er unglag rúst syðst á svæðinu, 45 m suður af (A). Hún er 6 x 12 m og á kafi í grasi, snýr N-S. Dyr gætu hafa verið suðaustast.

Heimildir: BBSÞ, 518; Ö-Laxamýri, 2

SB-321:002 Efravað heimild um vað

65°57.935N 17°23.206V

"Sunnan við Mýrarkvísl er Hvammsheiði. Suður af bænum eru tvö vöð á Mýrarkvísl, Efravað..., " segir í örnefnalýsingu. Efravað er talið hafa verið rúma 900 m suður af Laxamýrabæ, um 100 m ofan við tvo króka á kvíslinni þar sem hólmar eru í henni.

Flöt graseyri.

Brot er á þessum stað í kvíslinni sem er um 12 m breið. Moldarslóði liggur að henni að austanverðu.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Laxamýri a, 9

SB-321:003 *Núpavað/Neðravað* heimild um vað 65°58.008N 17°23.358V

"Sunnan við Mýrarkvísl er Hvammsheiði. Suður af bænum eru tvö vöð á Mýrarkvísl, Efravað og Núpavað (eða Efravað)," segir í örnefnalýsingu. Neðravað er talið hafa verið ofan við krók á kvíslinni, um 180 m neðan við Efravað 002.

Sléttir og grösugir bakkar en kvíslin virðist dýpri hér en á Efravaði.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Laxamýri a, 9

SB-321:004 *Núpaeyri* heimild um áfangastað 65°58.004N 17°23.658V

"Sunnan við þau [vöðin 002 og 003] er allstór flöt og gróin eyri, Núpaeyri (alkunnur áningarstaður áður fyrr)," segir í örnefnalýsingu. Eyrin er sunnan þjóðvegjar þegar komið er yfir brúna á Mýrarkvísl á vesturleið. Rennislétt og grösug eyri.

Aðalleiðin sem lá um Núpaeyri var nefnd Kaupstaðargötur og lá allt frá ferjustað yfir Laxá hjá Núpum í Aðaldal.

Heimildir: Ö-Laxamýri a, 9

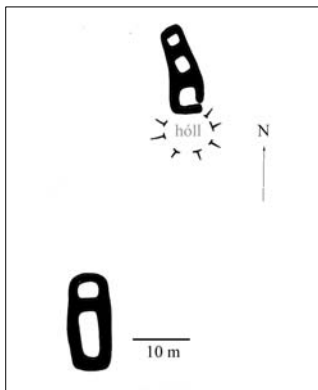
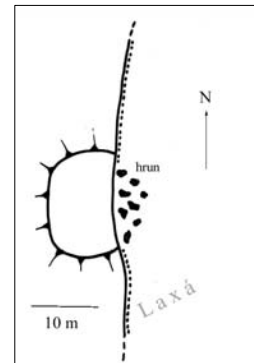
SB-321:005 tóft 65°58.221N 17°24.642V

230 m norður af Mýrarseli 001 er tóft frammi á árbakkanum.

Sandhólar vaxnir melgresi en hraun gægist upp úr hér og þar.

Regluleg upphækkun, allt að 1,5 m há. Hún er sporöskjulaga og flöt að ofan, stærð 14 x 10 m, snýr norður-suður. Hún er að mestu hulin foksandi. Austast hefur áin brotið af tóftinni og liggur þar töluvert af hleðslugrjóti utan í bakkanum og úti í ánni. Tóftin gæti verið af heystæði.

Hættumat: hætt, vegna rofs

SB-321:006 tóft 65°57.329N 17°24.254V

Tvær tóftir eru vestan við Laxá, gegnt Litlu-Núpum en um 750 m suður af Uxastöðum 007.

Hraun, mikið uppgróið.

Tóftirnar eru ekki mjög gamlar að sjá. Sú syðri snýr N-S, er tvískipt og alls um 17 x 6 m. Er nyrðra hólfið minna, tæplega þriðjungur tóftarinnar. Hvergi sjást dyraop. Hin tóftin er um 30 m norðaustar og 6 x 16 m stór. Hún er þrískipt. Syðsta hólfið er 6 x 6 m, með dyr á suðausturhorni. Í framhaldi af því sveigir tóftin dálítið til NV og mjókkar, þar eru tvö hólfi, heldur minni en hið fyrrnefnda. Hleðsluhæð er allt að 1,3 m en ekki sér í grjót.

Hættumat: engin hætt

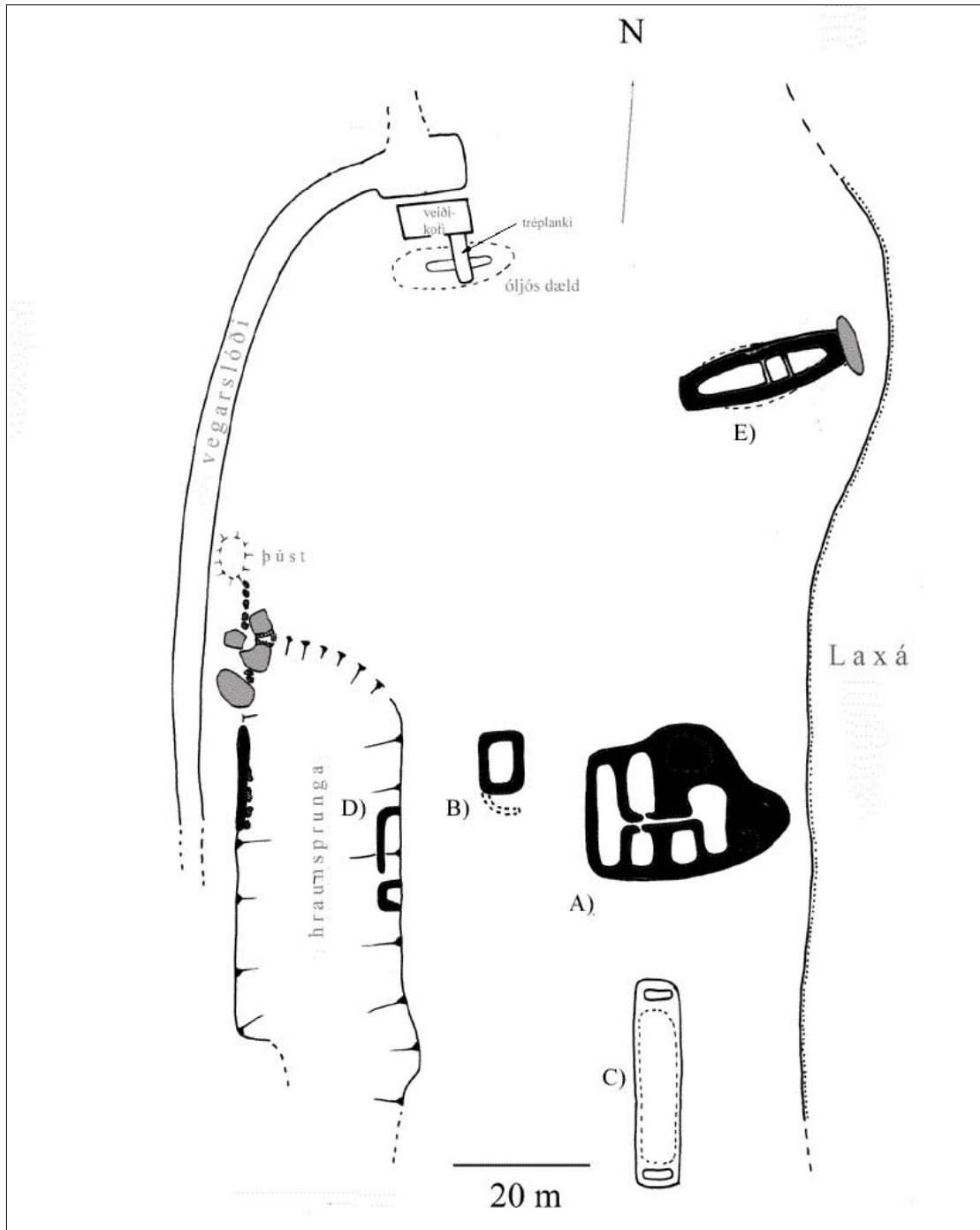
SB-321:007 *Uxastaðir* tóftir býli 65°57.718N 17°24.466V

"Sé farið fram með [Lax]ánni frá Mýrarseli, er gróin landræma, víðast mjó með krikum, sem ganga inn í hraunið, og kallast ræman í heild Mýrarselsengi. Spölkorn suður með ánni eru bæjarrústir, er heita Uxastaðir." "Uxastaðir, hét býli er stóð á vestari bakka Laxár, litlu sunnar er gömlu Laxárbrýrnar voru. Sjást þar rústir. Uxastaðir eru taldir hafa verið mikil jörð... Jörðin talin lögð undir Laxamýri á árabílinu 1550-1650," segir í ritinu Byggðir og bú Suður-Þingeyinga. Uxastaðir eru vestan Laxár, rúmum 200 m ofan við brúna á Laxá, 70-100 m ofan við gömlu brúna.

Flatt og grösugt nes við ána. Hraun hefur runnið að því vestanverðu en ekki út á það. Lítið veiðihús stendur norðvestast á nesinu og er töluvert umferð veiðimanna um svæðið. Raflína liggur N-S um nesið og hefur einn staur verið settur niður í rúst sem hér á eftir verður kölluð (A).

Nokkrar rústir eru sjáanlegar á nesinu og töluvert gróska í þeim flestum. A) Sú sem hæst rís er um miðbik nessins, um 5 m frá árbakkanum. Það er myndarlegur rústahóll með 4-5 hólfum, líkur

bæjarrúst, alls 25 x 20 m. Vestast er lágt, aflangt hólfi sem gæti verið kálgarður. Frá honum liggur skora eftir endilangri rústinni og virðist opnast inn í a.m.k. tvö hólfi til hliðanna. Gæti skoran sem best verið eftir bæjargöng. Rústin rís hæst syðst, allt að rúmum metra en er óleggst og lægst að norðan og

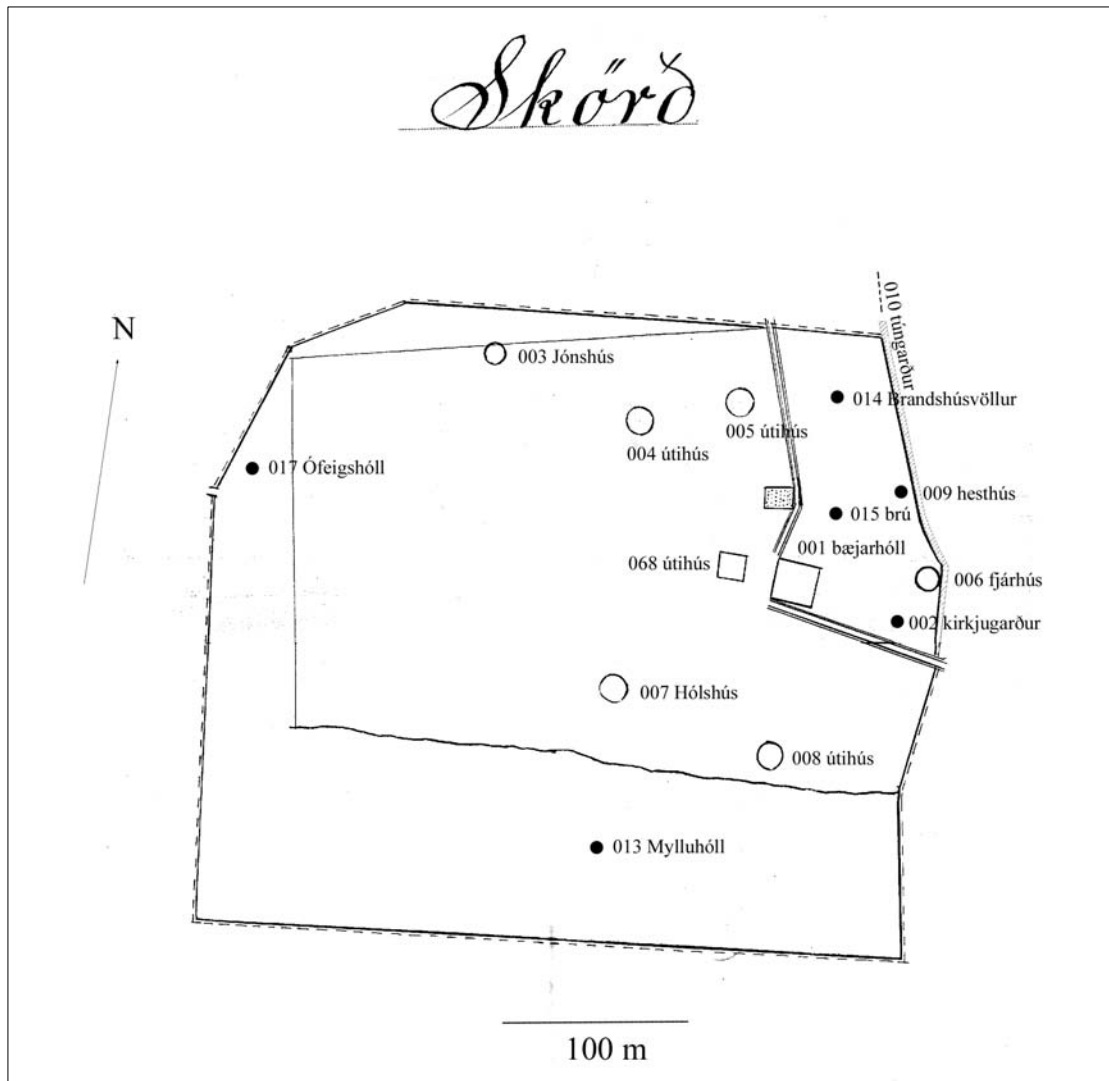
austan. B) Rúmum 5 m vestar en (A) er rúst sem snýr N-S og er 9 x 6 m. Hún virðist einföld en þó er ekki óhugsandi að lítið hólfi hafi verið áfast henni að sunnan. Veggir eru farnir að hlaupa í þúfur og eru um 0,4 m háir. Dyr sjást ekki. C) Rúma 15 m suður af (A) er aflöng, óglögg rúst með lágum veggjum. Hún er tæplega 30 x 6 m og snýr N-S. Lítil hólfi eru bæði í nyrðri og syðri enda. Langveggir eru nánast beinir, aðeins um 0,2 m háir og litlir um sig. Hugsanlega er þetta heystæði. Fast suðvestan við það er djúp laut, slétt í botni. Þar er græn þúst, ekki óhugsandi brunnstæði. D) Um 25 m vestan við (A) er hraunsprunga eða dæld, gróin í botni og liggur N-S. Ofan í henni er hólfi hlaðið utan í eystri barminn. Það er 4 x 15 m, tvískipt og algróið og er syðri hlutinn minni eða tæplega þriðjungur af heildarlengd. Stærri hólfið opnast í vestur. Gegnt þessari tóft hefur verið hlaðið upp í gloppu í gjárbarminum. Hleðslan er um 10 m löng, enn að nokkru leyti ógróin. Hún endar við dálitla kletta en sést aftur norðan við þá á um 8 m kafla; þar hjá er lítil þúst, um 5 x 3 m. E) Stór rúst er 20-30 m norðan við (A), þar sem nesið gengur lengst út í ána. Hún er 24 x 6 m og snýr A-V. Langveggir eru lítillaga sveigðir en mögulegt virðist að þeir hafi verið endurhlaðnir á eldri veggjum því að dálitlar bungur sjást gægjast utan með þeim. Tvær þverhleðslur, litlar um sig, sjást yfir rústina þvera og virðast yngri en útveggirnir. Um 25 m NV af þessari rúst, beint sunnan við veiðihús sem þar stendur, undir

göngubrú sem liggur frá því til suðurs, vottar óljóst fyrir þúst. Hún snýr eins og stóra rústin, A-V, og er hér um bil 20 x 6 m. Land er traðkað á þessum stað og mjög sléttlent en þústin er óljós og gæti verið að aðeins sé um náttúrumyndun að ræða.

Hættumat: hætta, vegna mannaferða

Heimildir: Ö-Laxamýri a, 10; BBSÞ, 517

SP-322 Skörð

Skörð, mörk túns og útihús árið 1919

"Jarðardýrleiki xl €, og so tíundast kóngi, presti og fátækum." JÁM, 249 Landnámsjörð Höskuldar Þorsteinssonar. ÍF I, 275-276. Jarðarinnar er getið í Ljósvetningasögu sem er rituð um 1250. ÍF X, 3. 1386: "[Hólastaður á] Ath man aa attungh með ollum fíoru gognum skurdum ok skothlut ok fiordungr hualReka ok vidhreka medal trossadals hædar ok klafs stapa ok gefua af halfuan attungh skarda kyrkiu." DI II, 317. "Jarðarinnar er fyrst getið með vissu, er Ófeigur Járngerðarson bjó þar. Líkur eru til að Höskuldur landnámsmaður hafi búið hér..." HJ, 542

Skörð: Tún 7.7 ha, ¼ sléttað. Sáðreitir 200 m². -Túnakort. Einarsstaðir: Tún 2.7 ha, ¾ sléttað. "Túninu hefur bæjarlækurinn spilt, sem grafið hefur sig í gegnum völinn með landbroti... Engjar eru nokkuð slitróttar. Úthagarnir góðir og miklir." JÁM, 250.

SP-322:001 Skörð bæjarhóll bústaður

65°57477N 17°19104V

"Kirkjugarður [002]... Er sunnan við götuna sem liggur heim að bænum og sunnan og austan við gömlu bæjarrústirnar, sem stundum voru kallaðar Gamlibær. Þær eru nú farnar. Nýbýlið Skarðaborg er nálægt því að vera í gömlu tóftunum," segir í örnefnalýsingu. Bæjarhóllinn er fast austan við núverandi íbúðarhús Skarðaborgar, þar sem nú standa gríðarstór fjárhús með haughúsi undir. Bæjahóllinn er vestan undir lágum ási sem liggur N-S. Malarplan er á austanverðum hólnum. Vegur liggur upp að húsunum úr norðri.

Hóllinn er mjög illa farinn vegna bygginganna sem á honum standa og hljóta sumar hverjar að vera niðurgrafnar um allt að 4-5 m. Þannig er haughús undir fjárhúsunum og að auki niðurgrafin hlaða við norðurenda þeirra. Framan við fjárhúsin og nokkru lægra stendur svo íbúðarhús ásamt skemmu og

fleiri húsum. Áætluð stærð bæjarhóls er um 50 x 70 m.

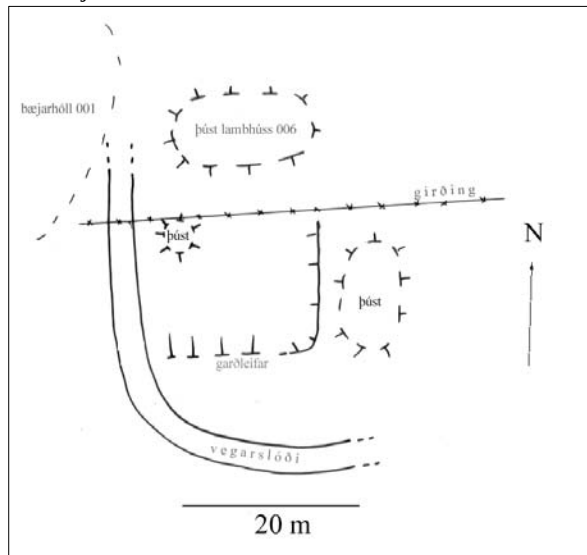
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Skörð, 1

SP-322:002 Kirkjugarður tóft+garðlag hálfkirkja

65°57475N 17°19036V

1386: "[Hólastaður á] Ath man aa attungh med ollum fioru gognum skurdum ok skothlut ok fiordungr hual Reka ok vidhreka medal trossadals hædar ok klafs stapa ok gefua af halfuan attungh skarda kyrkiu," segir í fornbréfasafni "Hálfkirkja er hjer og embættað 3 á ári, og geldur ábúandi ix álnir í messukaup, en kirkjutúnd fellur niður, ljóstollur og lambeldi," segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín. "Sunnan við [Hesthús]tundu [009] er djúpt lækjardrag, sem liggur til suðvesturs, og heitir það Kirkjugróf. Mun það draga nafn af kirkju eða bænhúsi, sem var hér endur fyrir löngu í Skörðum. Þá er Kirkjugarður, sem enn er svo nefndur. Hann er sunnan við götuna sem liggur heim að bænum... Enn sést fyrir leiðum í garðinum, og í honum miðjum sér fyrir rúst hálfkirkjunnar, sem hér var... Þegar grafið var fyrir undirstöðum hlöðunnar [við Lambhús 006], kom eitthvað upp af beinum," segir í örnefnalýsingu. Kirkjugarður svonefndur er fast suðaustan við bæjarhólinn 001 og nálega áfastur honum.

Grunn lægð neðan undir lágu hæðardragi sem liggur N-S. Kirkjugarðurinn er inni í afgirtu hólfi og líklega er hluti hans utan þess nyrst, þar var lambhús 006. Malarvegur liggur A-V fast utan við girðinguna sem markar svæðið að sunnan.

Enn sér fyrir hleðsluleifum í kirkjugarðinum en mjög eru þær óglöggar. Frá girðingunni nyrst liggur sokkið garðlag um 15 m til suðurs og sveigir þaðan til vesturs en er mjög óglögg. Innan hornsins sem þar myndast er land lægra en utan við og þar er þýft. Sumar þúfurnar liggja greinilega austur-vestur og gætu verið leiði. Áberandi hólur eru á tveimur stöðum: Annar er lítill og kúlulaga um 30 m norðvestan við garðhornið, hinn er um 20 m austar, lágur en greinilegur, um 10 x 10 m. Fast austan við síðarnefnda hólinn liggur túngarðurinn 010 austur-vestur.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: DI II, 317 sbr. 318 og 319. Ö-Skörð, 1-2; JÁM XI, 249

SP-322:003 Jónshúsvöllur heimild um útihús

65°57519N 17°19392V

Samkvæmt túnakorti frá 1919 stóð útihús nálægt norðvesturhorni túns, 180 m NV af bæjarhól 001. Um hús þetta segir í örnefnalýsingu: "Neðan við Járnhrygg, í norðvesturhorni túnsins heitir Jónshústún (-völlur), og þar var Jónshústóft. Ekki er vitað um tildrög þeirra nafna. Þar er núverandi íbúðarhús í Skörðum." Á þessum stað stendur enn íbúðarhúsið í Skörðum.

Afgirtur garður er kringum húsið en slétt tún utan hans. Heimreiðin liggur fast norðan við húsið. Jónshús er alveg horfið og mun hafa lent undir íbúðarhúsinu þegar það var byggt 1952.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1919

SP-322:004 heimild um útihús

65°57528N 17°19302V

Samkvæmt túnakorti frá 1919 stóð útihús um 80 m ASA af Jónshúsi 003.

Á þessum stað er hryggur í túninu, kallaður Járnhryggur. Húsið hefur annaðhvort staðið vestarlega á Járnhrygg eða fast sunnan undir honum. Það er nú horfið með öllu.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1919

SP-322:005 heimild um útihús

65°57522N 17°19226V

Samkvæmt túnakorti frá 1919 stóð útihús rúma 100 m NNV af bæjarhól 001.

Þar eru nú fjárhús á háum hól fast vestan við heimkeyrsluna.

Ekkert sést af eldri húsum á þessum stað. Einhverjar hleðslur sáust enn á hólum fyrir 1990, líklega

sunnan við fjárhúsin.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1919

SB-322:006 *Lambhústunga* þúst fjárhús

65°57486N 17°19045V

Samkvæmt túnakorti frá 1919 stóð útihús 50-60 m austur af bæjarhól 001. Það var lambhús og segir um það í örnefnalýsingu: "Sunnan við Kirkjugróf heitir Lambhústunga. Þar var lambhús, og fyrir nokkrum árum var byggð hlaða við það. Þegar grafið var fyrir undirstöðum hlöðunna, kom eitthvað upp af beinum." Þetta er beint norðan við Kirkjugarð 002.

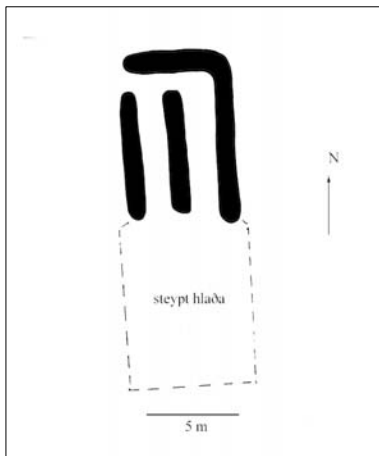
Túnjaðar, þar er nú geymslusvæði austan útihúsa.

Á þessum stað er rústabunga, alsett ýmsu dóti, s.s. trégrindum og járnarusli. Bungan er um 15 x 10 m og snýr A-V.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1919; Ö-Skörð, 2

SB-322:007 *Hólshús* hús fjárhús 65°57451N 17°19213V

Samkvæmt túnakorti frá 1919 stóð útihús tæpa 100 m suðvestur af bæjarhól 001. Þar eru enn uppistandandi grjóthlaðin fjárhús sem heita Hólshús. Um þau segir í örnefnalýsingu: "Neðsti hluti túnsins sunnan Grófarinnar er kallaður Hólshústún. Á því stendur Hólshús, rúmlega aldargamalt, og er enn notað." Gróin og slegin tún er allt um kring. Húsin stóðu á dálitlum hól. Hólshús stóðu enn þegar vettvangsathugun fór fram en skömmu síðar voru þau rifin, enda orðin hættuleg mönnum og skepnum. Um var að ræða fjárhús með hlöðnum veggjum og einum garða. Aðeins einar dyr voru á því, norðarlega á vesturlangvegg. Stoðaraðir voru með báðum veggjum og hvíldu á trégrindum í gólfi. Í seinni tíð var steyp hlaða við húsið og stendur hún enn. Húsið var 8 x 9 m en hlaðan 7 x 8 m. Þak fjárhússins var úr járn en undir því voru sperrur úr tré. Milli sperranna og þaksins var torfeinangrun.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1919

SB-322:008 *Suðrhúsvöllur* heimild um útihús

65°57441N 17°19097V

Samkvæmt túnakorti 1919 stóðu útihús um 80 m ASA af Hólshúsum 007. Um staðinn segir í örnefnalýsingu: "Í suðaustur frá bænum, sunnan götunnar, kallast einu nafni Suðrhúsvöllur." Grösugur, ósleginn hól í túnjaðri. Yfir hann liggur vegarslóði nyrst.

Húsið er horfið en þó markar fyrir útlínun á hólnum, sneggra gras er þar sem húsið hefur staðið, á svæði sem er um 10 x 10 m. Ekkert grjót er sjáanlegt í hólnum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1919; Ö-Skörð, 2

SB-322:009 *Hesthústunga* tóft hesthús

65°57509N 17°19029V

"Austan við bæinn, en sunnan við Grófina, er Hesthústunga. Á henni er lítil tóft," segir í örnefnalýsingu. Tóftin er 80 m ANA af bæjarhól 001, fast sunnan við malarveg sem liggur í austur. Grasi vaxin tunga sem teygir sig að Kirkjugróf 002.

Tóftin er mjög óljós, enda vex á henni hátt gras. Hún er iðagræn og um það bil 6 x 6 m. Ekki er hægt að greina á henni einstakar hleðslur eða dyr.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Skörð, 1

SB-322:010 garðlag túngarður

65°57463N 17°18998V

Heillegur túngarður er með Skarðatúni að austan.

Jaðar túns. Nú er meirihluti þess nýttur undir hrossabeit en utan túns er þýfð brekka sem hallar mót vestri. Girðing er á garðinum. Garðurinn er mest rúmlega 1 m hár, ógróinn að utanverðu og mest 6-7 umför af hleðslum. Þar sem hann á upptök sín syðst, 40 m sunnan við Kvíhús 012, er hlaðið við hann hólfi, um 4 x 10 m, opið í norður. Ef til vill eru það kvíarnar sem húsin voru kennd við. Norður af því liggur garðurinn um 120 m til norðurs en er þar hlaðinn yfir bæjarlækinn fast norðaustan við

Hesthústungu 009. 200 m norðan við syðsta hluta garðsins, austan við Brandshúsvöll 014 er tóft hlaðin utan í garðinn innantúns, mjög úr lagi gengin. Hún virðist hringlaga og opin í vestur, um 5 x 7 m. Vegarslóði liggur fast sunnan við hana. Þaðan liggur garðurinn 30 m áfram til norðurs áður en hann sveigir til vesturs og hverfur þar við heimreiðina. Þess má að lokum geta að unglegur vörslugarður liggur í framhaldi af suðurenda túngarðs til suðurs, ofan við engjar sem þar eru í smáhalla mót vestri.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Skörð, 2

SP-322:011 tóftir heystæði

65°57392N 1720071V

Vestan vegarins um Reykjahverfi, 750 m VNV af bæ, er tóft á litlu holti.

Þýft móaholt, umlukið mýrum. Mjótt mýrarsund er við holtið að norðan.

Tóftin er líklega af heystæði. Hún er um 6 x 10 m, sporöskjulaga, fremur sokkin og hlaupin í þúfur. Þannig er veggjahæð mest um 0,2 m og er smádæld í miðju tóftarinnar. Líklega hefur verið grjót í veggjunum. Um 20 m VNV af heystæðinu er óvenjulega sléttur blettur á holtinu og ekki ólíklegt að þar hafi verið eitthvert mannvirki.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Skörð, 11

SP-322:012 Kvíhús tóft fjárhús

65°57495N 17°18961V

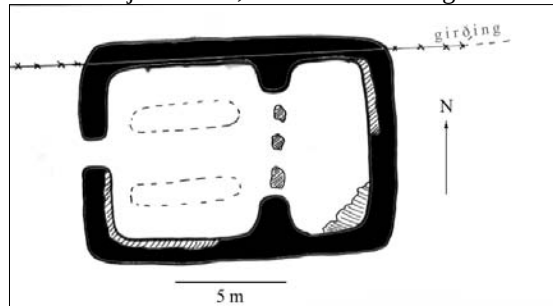
Fjárhús sem voru nefnd Kvíhús voru rúma 100 m austan við bæjarhól 001, um 20 m austan og utan við

túngarð 010. Þar er nú tóft. Þýfð brekka í halla mót vestri. Bæjarlækurinn rennur í gróf 30-40 m norðar. Tóftin er heil og óskemmd. Hún er af fjárhúsi með tveimur gördum og hlöðu. Hún snýr A-V með dyr í vestur og er alls 14 x 10 m að stærð. Girðing liggur eftir endilöngum norðurlangvegg. Grjót hefur líklega verið fjarlægt úr gördunum, aðeins sést móta fyrir þeim vegna steina í grasrótinni. Veggir hlöðunnar standa allt að 2 m háir, þar er torf enn ofan á grjóthleðslum.

Annarstaðar eru veggir yfirleitt um 1 m háir, 3-4 umför af hleðslum. Óljóst tóftarbrott er um 10 m suður af húsinu, þúfnakragi sem liggur hér um bil í hring, um 7 x 7 m og tota út frá honum til norðvesturs.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Skörð, 2

SP-322:013 Mylluhóll heimild um myllu

65°57412N 17°19209V

"Sunnan Hólshúss [007] og Kirkjugrófar [002] er einstakur hóll, Mylluhóll, og sér þar fyrir tóftum," segir í örnefnalýsingu. Hóllinn er tæpa 150 m SV af bæjarhól 001, norðan götutroðnings sem liggur til suðvesturs niður túnið. Allhár hóll, aflangur og snýr A-V. Hann er gróinn en jarðvegsþykkt ekki mikil. Girðingarrusl er á hólnum. Greinilegt er að bygging hefur verið á hólnum þótt vart sé hægt að kalla það tóft. Þar sem hann er hæstur er barð sem snýr NV-SA, það er 2 m langt og 0,4 m hátt, rofið að suðaustanverðu. Hugsanlegt er að barð þetta séu leifar af hleðslu.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Skörð, 2

SP-322:014 Brandshúsvöllur örnefni

65°57533N 17°19115V

"Norðan megin við Grófina austan götunnar er Brandshúsvöllur. Hann heldur sér enn, en ekki er vitað um tildrög nafnsins," segir í örnefnalýsingu. Völlurinn er fast norðan við bæjarhól 001, þar er nú stæði fyrir rúllubagga. Nafnið hefur semsagt átt við nyrsta og austasta hluta túnsins.

Slétt stæði syðst á vellinum en norðar er afgirt svæði sem virðist hafa verið sléttað. Meðfram allri austurhlíð vallarins er gamli túngarðurinn 010.

Engin tóft er sjáanleg á vellinum, nema ef vera skyldi hleðsluleifar upp við túngarðinn, sjá lýsingu í 010.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Skörð, 2

SP-322:015 hleðsla brú

65°57510N 17°19134V

Göngubrú hefur verið hlaðin yfir bæjarlækinn norðan við bæjarhól 001 og yfir á Brandshúsvöll 014.

Hlað er sunnan við brúna en rúllubaggastæði á Brandshúsvelli norðan við hana.

Brúin er enn í notkun, hlaðnar undirstöður sín hvoru megin við lækinn og tréplankar á milli þeirra. Hlaðið hefur verið úr stórum, reglulegum steinum og steipt á milli sumstaðar. Undirstöðurnar eru um 1,2 m háar og hlaðnar um 1 m út í lækinn hvorumegin. Um 1,5 m eru á milli þeirra.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

SB-322:016 náma mógrafir 65°57427N 17°19871V

Mór var tekinn í mýrinni rúma 100 m neðan vegarins um Reykjahverfi, tæpa 600 m vestur af bæ.

Mýri með litlum holtum hér og þar. Lækur rennur um svæðið nokkru sunnan við mógrafirnar.

Greinilegt mógrafasvæði sést, virðist unglegt, um 20 x 25 m. Fast suðvestan við það er grynri lægð í mýrinni, regluleg, líklega eftir eldri mógrafir. Að sögn Þórarins Jónssonar var ýtt upp í hluta grafa á þessum stað, af þeim stafaði hætta fyrir skepnur.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

SB-322:017 Ófeigur/Ófeigshóll þjóðsaga legstaður 65°57480N 17°19500V

"Sunnan og vestan við Jónshústún og fast við vallargarðinn er hóll, sem heitir Ófeigur eða Ófeigshóll. Hann var rétt norðan við gamla bæinn. Þar segir sagan, að Ófeigur Járngerðarson sé heygður. Glögg merki eru þess að grafið hefur verið í hólinn, og það oftast einusinni. En það var ekki heiglum hent að gera slíkt, því þá skyldi allt brenna, ef haugurinn var rofinn," segir í örnefnalýsingu. Hóllinn er í túni sunnan við heimkeyrsluna, 300 m VNV af Skörðum. Vestan hans er annar hóll, Miðaftanshóll.

Algróinn, áberandi hóll í túni, a.m.k. 20 x 20 m stór.

Hóllinn er náttúrulegur og virðist skammt niður á grjót í honum, a.m.k. sér vel í stóra, jarðfasta steina á nokkrum stöðum. Grafið hefur verið í hann nyrst, þar er allt að 2 m djúp regluleg gryfja, 5 x 5 m stór. Hún virðist ekki ýkja gömul, a.m.k. sér enn í mold í bökkum. Nokkrar minni dældir eru í hólkollinum en önnur stór dæld, 4 x 4 m er suðaustast í honum. Í Miðaftanshól er stór dæld þar sem eru geymd gömul tæki. Í börnum hennar sést að hóllinn er melhóll með dálítilli jarðvegsskán efst en neðar mjúkir móbergsklettar. Líklegt er að Ófeigshóll sé af sama meiði.

Heimildir: Ö-Skörð, 2-3

SB-322:018 garðlag 65°57700N 17°18898V

Garðlag liggur í sveig um rústirnar á Litlu-Skörðum 040 norðan- og austanverðar. Það sést t.d. vel rúma 400 m norðaustur af bæ.

Lyngmói.

Hluti garðsins var skoðaður á vettvangi en annars er honum lýst af loftmynd. Garðurinn er fornlegur að sjá, lynggróinn, allt að 2 m breiður en 0,3 m hár. Hann sést fyrst norðan heimkeyrslunnar að Skörðum, utan við tún sem þar er og hefur greinilega lent undir því að hluta. Hann liggur í sveig upp heiðina til austurs, fram hjá Litlu-Skörðum 040 en sveigir svo til suðurs eða suðausturs ofan við efsta túnið í Skörðum og hverfur við Skarðagróf fljótlega eftir það. Garður var skráður í landi Einarssæða (sjá SB-322b:019) í beinu framhaldi af þeim enda og gæti hafa tengst honum. Neðan vegarins um Reykjahverfi vottar fyrir garði sem líklega er í framhaldi af þessum. Brot af honum sést á kafla milli þjóðveggar og vegarslóða austan við hann. Þá sést hann á ný neðan þjóðveggar og liggur rúma 300 m í sveig til suðurs en hverfur við grunnt drag sem rennur í Skarðagróf norðanverða. Heildarlengd garðsins er þá um 1,8 km. Þar sem garðurinn sveigir, ofan við Litlu-Skörð, liggur annað garðlag út frá honum til norðurs og tengist landamerkjagarði 021. Því var lýst með honum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Kontakt loftmynd 25/7/1990

SB-322:019 heimild um leið

"Suður af Hallgrímsbungu neðan við Háás er Mósalaus, sem er örstutt lágardrag. Þarna er gamall reiðvegur að Dýjakoti og Heiðarbót. Þar hné niður hestur eitt sinn," segir í örnefnalýsingu. Mósalaus er uppi á brúninni, ofan við túnið sem nú er ræktað sunnan við gamla heimatúnið, í halla mót vestri. Leiðin milli bæjanna hefur því legið hér um bil í beina stefnu milli bæjanna og ekki ólíklegt að frá henni hafi einnig legið slóðar að Einarstöðum og Skógum. Líklega hefur hún farið undir nýrækt að einhverju leyti, a.m.k. í Skarðalandi.

Tún en ofar móar og mýrar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Skörð, 3

SB-322:020 Mýrargötur heimild um leið 65°57734N 17°20200V

"Hrís er sunnan frá Skarðagróf, neðan frá Mýrarkvísl, sem í daglegu tali er kölluð Kvísl, og upp að Mýrargötum, en það eru gömlu reiðgötunarnar frá Skörðum út að Laxamýri," segir í örnefnalýsingu.

Göturnar hafa væntanlega legið því sem næst í beina línu milli bæjanna tveggja, skammt fyrir ofan veginn um Reykjahverfi eins og hann liggur nú.

Að mestu liggur leiðin um heiðarrætur en sumstaðar er búið að byggja á svæðinu og hlutar þess eru komnir undir tún.

Göturnar sáust forðum skammt norðvestan Skarða en eru þar komnar undir tún. Ekki sáust merki um þær í móanum norðan túnsins við vettvangskönnun.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Skörð, 4

SB-322:021 garðlag landamerki 65°57662N 1722448V

"Skarðahrís nær út að fornum garði, sem er frá Mýrarkvísl utan við Hrísakot. Það er merkigardur milli Laxamýrar og Skarða," segir í örnefnalýsingu. Á þessum garði liggur markagirðingin enn þann dag í dag, frá Mýrarkvísl og allt upp fyrir veginn um Reykjahverfi.

Garðurinn liggur um lyngmóa.

Garðurinn er alveg útflattur og ógreinilegur, allt að 4-5 m breiður. Hann liggur, líkt og girðingin á honum, ekki beint upp frá kvíslinni heldur fyrst meðfram henni NV-SA 40-50 m og svo upp til austurs. Gíska má á að tilgangur með þessu hafi verið að marflöt eyri við kvíslina kæmi í hlut Skarða, þar virðist gott slægjuland. Annars liggur garðurinn hér um bil beint í norðaustur að veginum um Reykjahverfi og er sumstaðar slitróttur á þeirri leið, hverfur jafnvel alveg á einum stað í moldarflagi. Frá Mýrarkvísl að þjóðvegi eru tæpir 700 m. Garðurinn birtist á ný austan vegarins og stefnir enn í sömu átt, er hægt að rekja hann þannig rúmlega 1 km til viðbótar. Þar beygir hann um 90° til suðausturs og mætir garðinum um heimaland Skarða 019 eftir um 1,3 km. Þessi hluti garðsins, þ.e. eftir beygjuna, hefur líklega aldrei þjónað hlutverki landamerkjagarðs. Garðurinn var aðeins skoðaður neðan vegar, að öðru leyti er lýsingin gerð eftir loftmynd.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Skörð, 4; kontakt loftmynd 25/7/1990

SB-322:022 gryfja kolagröf 65°58534N 1720484V

"Reykjakvísl, sem hér heitir Mýrarkvísl, skiptir löndum að vestan og rennur norður hverfið. Skarðahrís nær út að fornum garði, sem er frá Mýrarkvísl utan við Hrísakot. Það er merkigardur milli Laxamýrar og Skarða. Allt þetta svæði er lyng og hrísi vaxið, en varla hægt að tala um kjarr. Má telja víst að Skógaleiti... og þetta svæði hér hafi verið skógi vaxið áður fyrr. Hér sést alls staðar fyrir gömlum kolagröfum," segir í örnefnalýsingu. Skógaleiti er bunga norður og norðaustur af Steinkum 043.

Holt og lyngmóar.

Skv. Þórarni Jónssyni eru kolagrafir mjög víða á svæðinu og ekki var það fínkembt við vettvangskönnun. Ein kolagröf er þar sem holtið rís hæst frá Steinkum séð, 150 m norður af þeim. Áberandi hundapúfa er þar hjá. Önnur kolagröf er 300 m norður af Steinkum, vestan við hátt barð sem er rof í að austan. Þetta eru um 0,4 m djúpar dokkir, um 2 m í þvermál með dálitlum torfkraga í kringum. Þær eru alveg lyngi vaxnar. Á sléttu, 30-40 m austur af síðarnefndu gröfni er svo sú þriðja, hátt í 4 m í þvermál. Fleiri kolagrafir voru ekki skoðaðar í þetta sinn.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Skörð, 4

SB-322:023 Systur varða 65°57544N 1720209V

"Í vestur frá Miðaftanshól er Systrahóll. Vestast á honum sjást vel enn tvær grjótvörður, sem heita Systur. Engin sögn er um þær," segir í örnefnalýsingu. Systur eru 20-30 m neðan vegarins um Reykjahverfi en um 850 m norðvestur af bæ.

Á Systrahól er nú ræktað tún en allra nyrst á því eru klappir í moldarflagi.

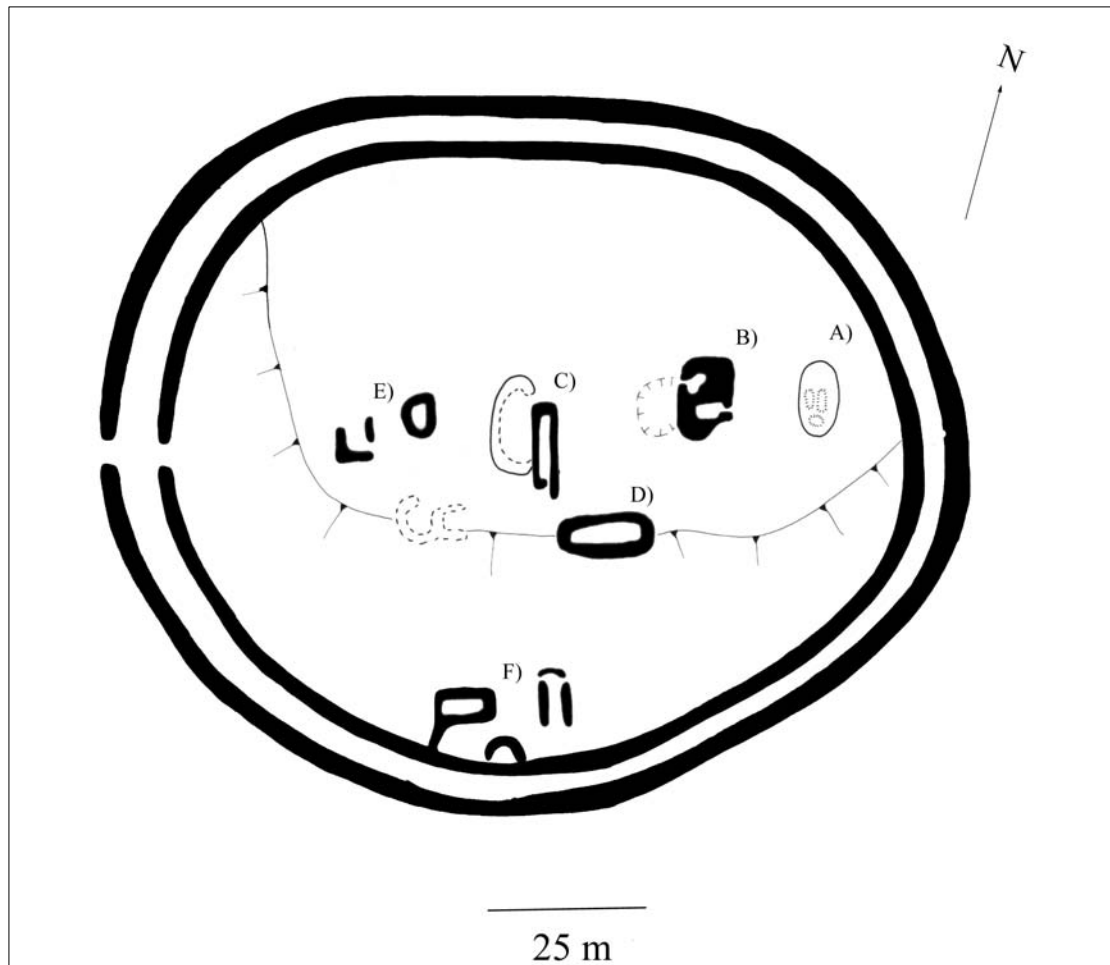
Vörðurnar eru norðan við klappirnar, nyrst og vestast á hólnum. Þær eru litlar og líkari grjóthrúgum en vörðum, skófum vaxnar og hafa sýnilega aldrei verið miklar um sig eða háar. Um 2 m eru á milli þeirra. Ekki er ljóst hvort einhver tilgangur hefur verið með hleðslunum.

Hættumat: hætt, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Skörð, 4

SB-322:024 Hrísakot tóftir+garðlag býli 65°57.762N 17°21.840V

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín segir: "Hrisakot... kallast... eyðiból hjer í landinu, sem ekki hafa verið bygð í manna minni, eru þó sýnileg byggingamerki girðinga og tóftarleifa á sjerhvörju

þeirra... Ekkert þessara eyðibóla má aftur byggja fyrir heyskaparleysi, eru og túnin víði vaxin." Í örnefnalýsingu segir: "Yzt í Skarðalandi er eyðibýlið Hrisakot. Það er niður undir Kvíslinni, rétt við norðurmerkin. Þar eru tættur og túnbleðill forn, allt víði vaxið. Þar sést hlaðinn hringur og tættur í honum miðjum," segir í örnefnalýsingu. Hrisakot er 2,1 km norðvestur af bæ, um 900 m vestan vegarins um Reykjahverfi, lítið eitt norðar en beint vestur af íbúðarhúsunum á Hrisateig.

Lyngmóar. Lítið gil liggur A-V fast sunnan við tóftirnar. Þær eru á bungi, lítið eitt hærri en land er umhverfis.

Á Hrisakoti liggur garðlag, víðast hvar tvöfalt, hér um bil í hring og eru nokkrar tóftir innan þess. Innra garðlagið umlykur svæði sem er um 120 x 100 m. Það er alls staðar greinilegt. Ytri garðurinn er yfirleitt ekki meira en 5 m frá þeim innri og mun ógreinilegri. Op er inn í girðinguna að vestan. Tóftirnar eru sem hér segir: (A) er austast á svæðinu, hér um bil 10 m innan við austasta hluta innri garðsins. Hún er 13 x 7 m og snýr N-S. Tóftin er mjög sokkin og lyngvaxin. Hliðar hennar eru allar nokkuð bogamyndaðar en dyr sjást ekki. Herbergjaskipan er óljós en þó vottar fyrir þremur litlum dældum í tóftinni. (B) er um 10 m vestar en afar erfitt er að átta sig á mörkum hennar. Stærðin er þó ekki fjarri því að vera 12 x 8 m. Tvö hólfi eru í tóftinni en hið nyrðra gæti verið seinni tíma verk, það er niðurgrafið og gæti t.d. verið skotbyrgi. C) Tæpa 15 m vestur af (B) er tvískipt tóft. Eystri hlutinn er langur og mjór, snýr N-S með op í suður, fram af lágru brekkubrún. Allt hólfið er í dálitlum halla og er alls 14 x 4 m. Við það að vestan er ógreinilegra hólfi, um 6 x 16 m. Ekki er sjáanlegt að innangengt hafi verið milli hólfa. (D) er 5 m suðaustar. Þessi tóft er á brekkubrún og snýr með brekkunni, þ.e. A-V. Engar dyr eru sjáanlegar né hólfskiping. (E) er tæpa 10 m vestur af tóft (C). Það er hring- eða sporöskjumynduð rúst, 6 x 5 m. Ekki sjást á henni dyr. Fram eða vestur af henni vottar óglögg fyrir hleðslum, hluta af hólfi sem virðist um 5 x 7. Sömu leiðis vottar fyrir hleðslum innan við 10 m sunnan við hana, virðist það í aðalatriðum skeifumyndað hólfi, rúmlega 5 x 5 m. F) Þessar rústir eru syðst á svæðinu, upp við garðinn. Þeirra greinilegust er ferköntuð tóft, 9 x 5 m sem snýr A-V. Hún er rúma 5 m frá garðinum en tengist honum með einfaldri hleðslu frá suðvesturhorni. Stök, bogadregin hleðsla, rúmlega 5 m löng er innan við 5 m frá suðausturhorni hennar. Þá eru tóftarleifar um 5 m norðaustar,

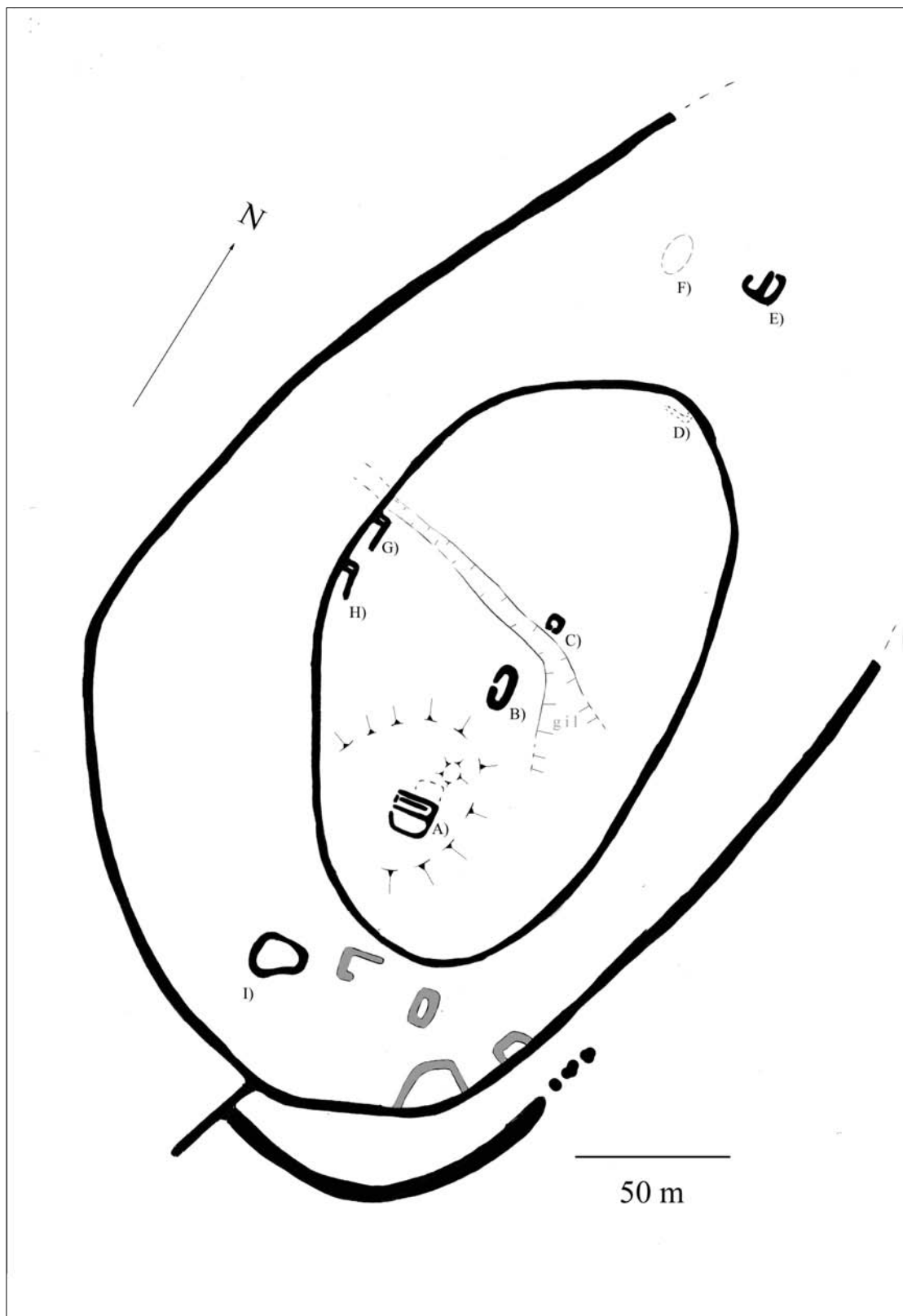
Það hólf hefur verið um 8 x 5 m.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Skörð, 4; JÁM IX, 250

SP-322:025 Skarðagerði tóftir+garðlag beitarhús

65°57447N 17°21.284V

Skarðagerði. Gráleitu hleðslurnar eru á mjög þýfðu svæði og ekki víst hvort þar eru raunverulega tóftir
 "Skardagerde, forn eyðihjáleiga, hefur í auðn legið yfir 60 ár, og veit því enginn um hennar

byggíngarkosti að undirjetta, nema hvað heyrir af munnmælum að þetta skyldi hafa veirð tíu ára hjáleiga. Ekki má hér aftur byggja fyrir heyskaparleysi, þó er túnstæði nokkurt so það mætti uppræktast," segir í Jarðabók Árna og Páls. "Sunnan við [Skarðagerðis]grófina er Skarðagerði. Þar var býli fyrir löngu, og eru þar miklar girðingar og tættur. Þar sjást tveir hlaðnir hringir, annar innan í hinum, og eru einir 18 metrar á milli þeirra. Inn í þessum görðum má sjá aðheldi fyrir skepnur, og inni í innri hringnum eru tóftirnar af Skarðagerði. Garðarnir eru hnéháir og meira og hljóta að vera yngri en í Hrísakoti. Þarna hafa staðið beitarhús mjög lengi, en þau voru rifin 1936," segir í örnefnalýsingu. Skarðagerði er auðfundið um 500 m vestan vegarins um Reykjahverfi, 1,6 km vestur af Skörðum.

Lyngmói. Skarðagerði er í krika milli Mýrarkvíslar annarsvegar og Beitarhúsálagar hins vegar. Mýrarkvísl markar svæðið að vestan en Beitarhúsálág rennur í kvíslina norðan tóftanna og svo í sveig með þeim að norðan- og austanverðu.

Töluverðar tóftir og tvö- eða jafnvel þrefalt garðlag um þær sjást á Skarðagerði. Fyrst verður lýst gerð garðlaganna en svo verða tóftirnar teknar fyrir, ein af annarri. Ytri garðurinn afmarkar svæði sem er allt að 400 x 300 m stórt og liggur hér um bil norðvestur-suðaustur. Garðlagið er sigið, allt að 5 m breitt og sumstaðar ógreinilegt. Það nær yfirleitt ekki meira en 0,4 m hæð. Innra garðlagið umlykur svæði sem er rúmlega 200 x 120 m. Milli þess og ytri garðsins eru á suður-, vestur- og austurhlið yfirleitt á bilinu frá 30-70 m. Nyrst er fjarlægðin hinsvegar allt að 150-200 m milli garðanna. Innri garðurinn er mun unglegrí en sá ytri og hefur honum greinilega verið lengur við haldið. Hann nær allt að 1,5 m hæð á einum stað þar sem hann er hlaðinn yfir lítið gil. Breidd hans er yfirleitt á bilinu 1-2 m. Hvergi sér í grjóti í görðunum tveimur. Þriðja garðlagið er mjög óljóst og sést aðeins á 90-100 m kafla suðaustan við ytri garðinn. Það er alveg útflatt, allt að 4-5 m breitt. Rústirnar eru eftirfarandi: A) Rúst unglegra beitarhúsa, væntanlega þeirra sem rifin voru 1936, er 20 m innan við suðvesturenda innri garðsins. Þau standa á hæsta punkti innan garðsins og ekki ólíklegt að húsin hafi verið reist á eldri rústum. Tóftin snýr austur-vestur með dyr í vestur, stærð 6 x 14 m. Einn garði er eftir húsinu endilöngu en engin hlaða. Hins vegar er sambyggt hól afast húsinu að sunnan, það gæti verið rétt eða heygardur. Það er 14 x 7 m og opið í vestur, líkt og húsið. Veggir eru allir algrónir nema suðurlangveggur hússins að innanverðu, þar sér í vandaðar hleðslur. Ferköntuð dæld er norðan við húsið, um 5 x 7 m. Hugsanlega hefur hey verið geymt þar. Norðan við hana er gróskumikill, vel afmarkaður hól, um 5 x 5 m. Hann sig úr og gæti verið gamall torfhlaði eða taðhraukur. (B) er 40-50 m norður af beitarhúsunum (A). Hún er aflöng og einföld, um 14 x 7 m og snýr N-S. Ekki sjást á henni dyr. Rústin er ungleg að sjá, veggir standa 0,3 m og eru gróskumiklir, lyng er ekki farið að vaxa á þeim. C) Norðan við rúst (B) er gil. Á norðurbakka þess er lítill rúst, hérumbil beint norður af (B). Dyr virðast hafa snúið að gílinu, í suður. Tóftin er fornleg, veggir signir og lyngi vaxnar, stærð er um 6 x 6 m. D) 20-30 m beint norður af (C) er hól byggt utan í innri túngarðinn innanverðan, um 5 x 10 m stórt. Það hefur snúið austur-vestur, líklega með op í vestur en veggir eru mjög sokknir, ógreinilegir og lyngi vaxnar. E) Norðan innri garðsins, milli hans og þess ytri, er þýft svæði. Þar, um 40 m norðan innri garðs, er mjög fornleg, tvískipt rúst. Eystra hólfið er 10 x 5 m, líklega með op á norðvesturhorni. Vesturhólfið er 7 x 5 m en öll norðurhlið þess er óljós, þar gæti hafa verið op. (F) er 20-30 m vestur af (E). Hún er mjög óljós og ekki óhugsandi að aðeins sé um náttúrumyndun sé að ræða en þarna er mikið þýfi á svæði sem er um 7 x 15 m, snýr norður-suður. Þetta er efst í smáhalla mót vestri. G) Upp við innri garðinn, á suðurbarmi gils sem getið var í (B), er hól hlaðið utan í hann innanverðan. Það er 5 x 12 m, snýr norður-suður og er opið í suður. Hugsanlegt er að hólfið hafi verið tvískipt. H) er 5 m sunnar, mjög líkt (G) og einnig hlaðið utan í innri túngarðinn. Það er um 4 x 12 m og snýr eins, með dyr mót suðri. Bæði þessi hól, (G) og (H), eru fremur ungleg að sjá. I) Hlaðið gerði er í bilinu milli túngarðanna syðst, 70 m suður af beitarhúsatóft (A), í halla mót suðri. Það er hér um bil hringlaga en þó er syðsti og neðsti endinn nokkuð mjórri, líkt og tota sem gengur út. Stærð er um 18 x 15 m og hvergi sést op á veggjum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Skörð, 5-6; JÁM XI, 250

SB-322:026 Draugur þjóðsaga

65°57410N 1720708V

"Beitarhúsálág er suðaustur af beitarhúsunum á Skarðagerði [025]. Þar syðst og austast er alllangt holt, sem heitir Draugur. Þar á að hafa dagað uppi nátttröll, enda er þar geysimikill steinn vestast á holtinu. Engar frekari sagir eru um þennan stað," segir í örnefnalýsingu. Steinninn er á litlum hól syðst í láginni, 440 m ASA af beitarhúsatóftinni á Skarðagerði.

Melholt sem hefur verið grætt upp.

Stór steinn, um 1,5 x 1 m stendur upp á endann. Fleiri stórir steinar eru í kring. Ekkert við útlit steinsins virðist gefa tilefni til sögu um nátttröll en staða hans á holtinu er óvenjuleg.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Skörð, 6

SB-322:027 Brandsgarður garðlag

65°57393N 1720263V

"Suðaustur af holtinu er Brandsgarður neðst við engið og norðan Skarðsgrófar. Það er garður sem hefur verið hlaðinn þvert yfir engið vestast, og sést hann enn. Engin sögn er til um tilefni nafnsins," segir í örnefnalýsingu. Garðurinn er enn mjög greinilegur, liggur N-S yfir mýri um 900 m vestur af bæ. Garðurinn liggur að mestu í mýri en nyrst sveigir hann til norðausturs upp á þýft holt.

Garðurinn er ekki mjög fornlegur, stendur vel og er víðast um 0,7 m hár, a.m.k. á þeim stað þar sem hann var skoðaður, norðarlega. Í rofi á garðinum sést vel að hann hefur verið hlaðinn úr torfi eingöngu. Þar sem hann liggur á holti er hann lyngi vaxinn en annars grösugur. Breidd hans er yfirleitt ekki meiri enn 1 m. Á loftmyndum sést greinilega að garðurinn hefur legið milli Skarðagrófar og Skógaár og því verið um 7-800 m langur. Norðan Skarðagrófar vottar á sömu myndum fyrir óljósri línu í framhaldi af garðinum, jafnvel allt að Skarðagerði 025. Hugsanlegt er því að hinn upphaflegi Brandsgarður hafi náð alla leið þangað en síðar verið hlaðinn upp á kafla. Að lokum má geta þess að um miðbik garðsins, austan við rústir 056 hjá Nónholti er lítið hölf hlaðið uppvið hann, 5 x 4 m, gæti verið heystæði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Skörð, 6; kontakt loftmynd 25/7/1990

SB-322:028 tóft

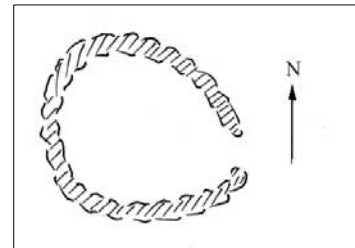
65°58307N 17°18355V

Tæpa 2 km norður frá bæ 001 er hlaðinn kofi vestan í hæð. Kofinn er tæpa 500 m norðvestan við hjásetukofa 065 og 100-120 m vestan við nýlegt vörðutyppi sem er á háhólnum.

Vestan í stórgryttri hæð, blásið er þar sem kofinn stendur en innan hans og víða umhverfis er lyngivaxið.

Kofinn er hlaðinn úr grjóti. Hann er 2,5 m X 2,5 m að stærð og er opinn til vesturs.

Hættumat: engin hætta

SB-322:029 gryfja

65°57181N 17°19930V

Um 400 m vestur af Borgarhúsum 035 er iðagrænt, stakt og áberandi holt sem liggur N-S. Undir því að austan eru leifar gamalla mannvirkja.

Tiltölulega þurrlent er fast upp við holtið en svo tekur við mýri.

Á þessum stað, fast upp við holtið, eru mjög reglulegar, samtengdar dældir sem líkjast mest uppþornuðum mógröfum en Þórarinn Jónsson telur að hér hafi verið rétt. Dældirnar eru 6-7 talsins, aðskildar með smábörðum eða totum sem ganga út úr bökkunum en ekki alla leið yfir dældina. Þetta á þó ekki við um tvær nyrstu dældirnar, þær eru með heilum bökkum á milli sem svipar til hleðslna. Heildarlengd svæðisins er hátt í 40 m en breidd mest um 15 m. Ekki er að sjá að hlaðið hafi verið á bökkum dældanna sem eru allt að 1 m djúpar.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Skörð, 7

SB-322:030 Vöð heimild um vað

65°56892N 17°19919V

"Sunnan við Bolagróf eru Vöð, en það er slægjuland, sem lá neðan við Einarssstaðaengjar meðfram Skógaá, en hún er hér á merkjum móti Skógum. Þetta svæði mun draga nafn af vöðum á ánni." segir í örnefnalýsingu. Bolagróf rennur í Skógaá norðanverða nokkur hundruð metrum áður en hún fellur í Mýrarkvísl. Fremur mýrlendir bakkar en harðari eftir því sem nær dregur Mýrarkvísl.

Líklegt er að Vöð hafi verið skammt austan við þar sem Bolagróf rennur í kvíslina, enda er hún í alldjúpu gili vestar.

Hættumat: engin hætta

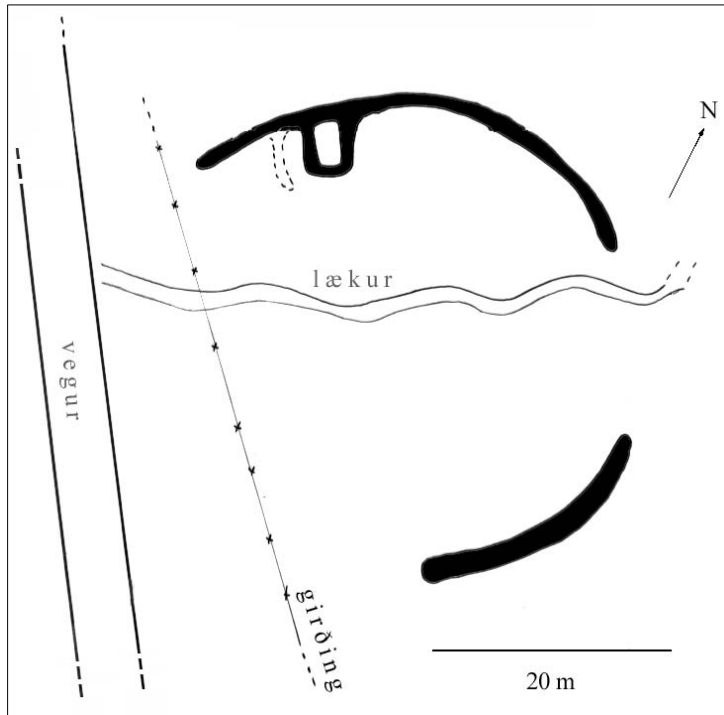
Heimildir: Ö-Skörð, 8

SB-322:031 tóft+garðlag

65°57633N 1720310V

Tóft og garðlag eru í slakka sunnan við hús á Smiðjuteigi, rétt tæplega 1 km norðvestur af bæ og einungis um 20 m austan við veginn um Reykjahverfi. Líklega er þessi slakki sá sem í örnefnalýsingu er nefndur Grænalág. Þar er þó ekki minnst á neinar tóftir. Iðagræn lág sem lækur rennur um. Hún liggur A-V. Móaholt er beggja megin við lágina, að sunnan og norðan.

Ljóst er að hluti garðlagsins og e.t.v. fleiri tóftir hafa lent undir veginum. Að norðanverðu sést garðlagið fyrst um 20 m austan vegar. 10 m austir frá upptökum þess er tóft hlaðin uppvið það innanvert. Hún er líklega tvískipt en vesturhlutinn er mun ógreinilegri en sá eystri. Austurhlutinn er 7 x 4 m, liggur N-S og er í dálitlum halla. Ekki sjást dyr á þeim hluta. Vesturhlutinn er vart nema ein óglögg veggheðsla sem liggur suður frá garðinum um 4 m vestur af fyrrnefndum austurhluta. Hugsanlegt er þá að dyr hafi verið á því í suður. Frá tóftinni heldur garðlagið áfram í sveig um 25-30

m til suðausturs, að læk sem rennur í botni lágarinnar. Þar hverfur garðurinn vegna bleytu og mýrlendis. Hann birtist aftur á gróðurryru móaholti sunnan lágarinnar en er þar siginn og ógreinilegur.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Skörð, 8

SD-322:032 Stekkur tóft stekkur

65°57048N 17°21.256V

"Syðsti hluti Hvammanna er slétt grund, sem heitir Stekkjargrund. Þar var Stekkur, sem enn sést, og þar var síðast stíað í Skörðum. Síðan munu vera 70-75 ár," segir í örnefnaskrá. Tóft af Stekknum er 225 m SSV af Stekkjarholti 034, á árbakka.

Grösugur bakki Mýrarkvíslar. Tóftin er regluleg og ferköntuð, 7 x 4 m og snýr N-S með kvíslinni. Hún er aðeins eitt hólfi. Ekki er ljóst hvar rekið hefur verið inn. Staðsetning tóftarinnar er ekki dæmigerð fyrir stekk, enda aðhald ekkert frá náttúrunnar hendi.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Skörð, 9

SD-322:033 Núpavað heimild um vað

"Suðaustur af Stekkjargrund 032 er vað á Kvíslinni. Það heitir Núpavað, og var þar farið yfir að Núpum," segir í örnefnalýsingu. Vaðið hefur þá verið einhversstaðar suðaustur af stekkjartóftinni 032. Á þessum slóðum rennur kvíslin í dálitlu gili en grónir bakkar eru ofan hennar.

Vaðið var ekki skoðað á vettvangi, enda var þá talið sama vað og SD-321:003, skammt ofan brúarinnar á Mýrarkvísl. Það var einnig nefnt Núpavað skv. örnefnalýsingu. Milli Skarða og Núpa hefur gatan sýnilega legið stystu leið, beint til vesturs frá Skörðum og að Mýrarkvíslinni. Þaðan er líklegast að haldið hafi verið beinustu leið að Núpum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Skörð, 9

SD-322:034 Stekkjarholt heimild um stekk

65°57167N 17°21.192V

"Austan við Rauðkudý er allbreiður mór, sem heitir Stekkjamór. Austast í honum er smáhæð, sem heitir Stekkjarholt. Þar sést fyrir tóttum, sem geta verið heytættur, því að hey var þarna áður, en stekkjartóft sést ekki," segir í örnefnalýsingu. Holt sem á við þessa lýsingu er fast sunnan við Skarðagróf, um 100 m austan við staðinn þar sem hún fellur í Mýrarkvísl. Tóftir 050 eru vestan við holtið.

Gróið holt, slétta er undir því að vestan en mýrlendi þegar fjær dregur.

Mjög greinileg þúst, iðagræn, er undir vesturhluta holtins. Hún er um 10 x 6 m og snýr N-S. Engar eiginlegar veggheðslur sjást og líklegt að þústin sé náttúruleg. Þess má geta hér að önnur rúst, 045, er í grófinni þar skammt frá. Þá er stekkur 032 á bakka Mýrarkvíslar 200 m suðvestar.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Skörð, 10

SD-322:035 Borgarhús þúst býli

65°57339N 17°19.561V

"Borgarhús... kallast... eyðiból hjer í landinu, sem ekki hafa verið bygð í manna minni, eru þó sýnileg

byggíngamerki girðinga og tóftarleifa á sjerhvörju þeirra... Ekkert þessara eyðibóla má aftur byggja fyrir heyskaparleysi, eru og túnin viði vaxin," segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín. "Suðaustur af [Stekkjaholtslænnunni] tekur við Holumór, sem er nokkuð þýfður harðvellismór með knöppum lautum, mikill grasmór. Næst eru Borgarhús, gamalt eyðibýli upp við veginn. Það fór undir Kísilveginn og sést varla nú," segir í örnefnalýsingu. Leifar Borgarhúsa eru 20 m vestan vegarins um Reykjahverfi en 430 m vestur af bæ.

Mjög lágt holt. Sunnan við það er ræktað tún en mýrar að vestan og norðan.

Iðagrænar, lágar þúfur sjást á svæði sem er um 30 x 30 m. Einna þéttastar eru þær á 10 x 5 m svæði næst veginum. Engar eiginlegar tóftir sjást.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Skörð, 10; JÁM XI, 250

SB-322:036 *Sundpollur* heimild um sundlaug 65°57380N 17°19610V

"Austur með Skarðagróf, lengra upp með að sunnan, upp frá Stekkjarholti, er engjastykki, sem heitir Nef. Gengt [svo] þessu norðan er gamall Sundpollur hlaðinn. Hann fór að nokkru undir Kísilveginn, en sést að hluta," segir í örnefnalýsingu. Pollurinn var fast við veginn þar sem Skarðagróf rennur undir hann í ræsi. Lækurinn rennur í gróinni kvos.

Engar leifar sundpollsins fundust við athugun. Það litla sem eftir er af honum hlýtur að vera á kafi í háu grasi sunnan Skarðagrófar, rétt við veginn.

Heimildir: Ö-Skörð, 10

SB-322:037 varða landamerki 65°56718N 17°14045V

"Þar sem norðurbrún Geldingadals hverfur, er allstór melhóll, sem heitir Grýl(u)hóll, og þar er varða. Þar koma saman lönd Skóga, Einarstaða og Skarða," segir í örnefnalýsingu Skarða. Í örnefnalýsingu Einarstaða er sama stað lýst á eftirfarandi hátt: "Síðan ræður Stóragróf til austurs upp utanvert við túnið á Einarstöðum. Bein lína eftir fornum garði í vörðu á móti Mósalaus, síðan beint í vörðu á Háás, sama stefna í girðingu við afrétt, þá hún í vörðu á Grýlhól..." Grýluhóll er melhóll rúma 4 km suðaustur af Skörðum, norðan við vesturenda Geldingadals.

Grýttur melhóll. Stór varða er á hólum, líkari grjóthrógu en eiginlegri hleðslu. Grunnflatarmál hennar er 2 x 2 m en hæð hátt í 1,5 m. Fúnir girðingastaurar standa upp úr hrúgunni. Tæpa 200 m vestur af liggur markagirðing beint í vestur, væntanlega milli Einarstaða og Skóga.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Skörð, 15-16 og Ö-Einarstaðir b, 2

SB-322:038 gata leið 65°57692N 17°18185V

Götur lágu frá Skörðum, upp með Skarðagróf að norðanverðu, áfram upp á Lágheiði og sameinuðust öðrum götum, Skarðagötum 046, við Höskuldsvatn. Göturnar sjást vel í barmi Skarðagrófar um 800 m austur af bæ.

Lyngmóar. Greinilegir götupaldrar, allt upp í 10 samhliða. Á þessum stað er sléttlent, fremur þurrt að norðanverðu við grófina og því greiðfært. Paldrarnir eru flestir uppgrónir.

Hættumat: engin hætta

SB-322:039 gryfja 65°57757N 17°17599V

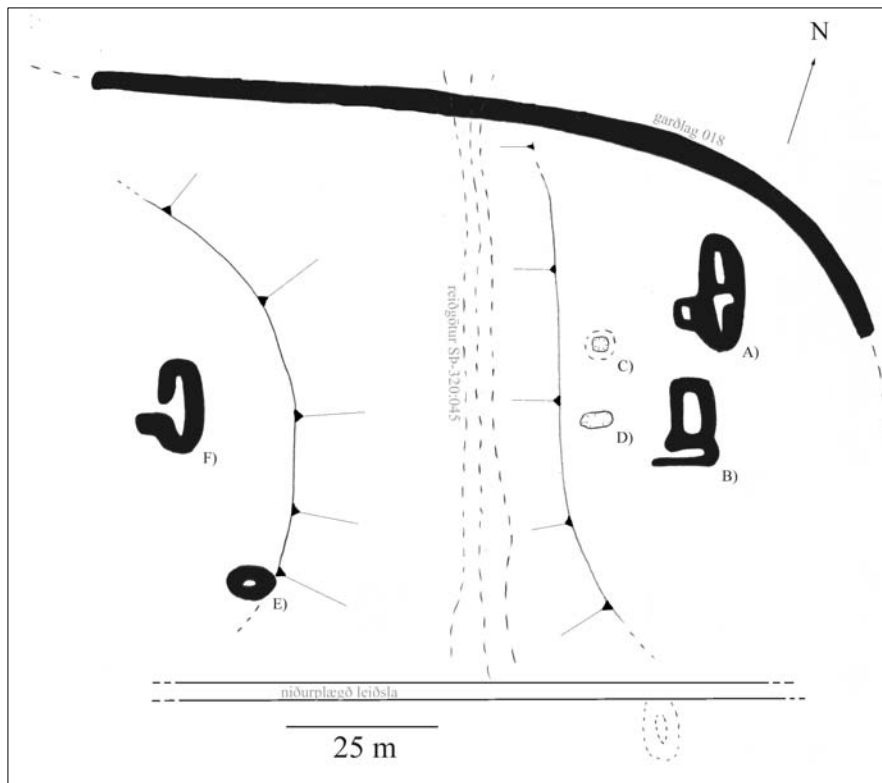
Regluleg dæld, lík kolagröf, er í grunnu gili sem gengur í boga út frá Skarðagróf til suðurs. Þetta er 1,3 km austur af bæ. Flatur og lynggróinn gilbotn. Ávalur og lágur hóll er um 10 m norðaustan við dældina. Dældin sker sig mjög úr sléttum botninum. Hún er um 3 x 2 m að stærð og dýptin rúmur metri. Botninn er flatur og grasi vaxinn en hliðarnar lynggrónar og brattar.

Hættumat: engin hætta

SB-322:040 *Litlu-Skörð* tóftir býli 65°57812N 17°19056V

"Litlu Skord... kallast... eyðiból hjer í landinu, sem ekki hafa verið bygð í manna minni, eru þó sýnileg byggíngamerki girðinga og tóftarleifa á sjerhvörju þeirra... Ekkert þessara eyðibóla má aftur byggja fyrir heyskaparleysi, eru og túnin viði vaxin," segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín. "Norðan við [Skarðamýri] út við Skarðaháls er eyðibýlið Litlu-Skörð. Þar sjást enn tóftir, er allt órótað," segir í örnefnalýsingu. Litlu-Skörð eru rúma 600 m norður af bæ, uppundir Skarðahálsi.

Lyngmói sunnan undir aflíðandi lyngbrekku. Lækur rennur tæpum 100 m austan við tóftirnar.

Garðlag 018 liggur í sveig um tóftirnar að norðan og austan. Tóftirnar eru alls 5-6 talsins, á tveimur aðskildum hæðabungum, og verða hér merktar með bókstöfum til einföldunar. Einmitt þar sem garðlagið beygir frá suðaustri til vesturs er tóft við hann, hér nefnd (A). Hún snýr norður-suður og er aflöng, 7 x 18 m. Meginhlutinn er tvískiptur en líklega hafa verið dyr nyrst á vesturlanghlið. Þá er afhýsi

sunnan við miðju vesturlangveggjar, 5 x 4 m. Veggir eru mjög bólgnir og lyngvaxnir. B) Rétt tæpa 5 m suður af (A) er önnur tóft, tvískipt. Sá hluti hennar sem nær er tóft (A) er fremur flatur og veggir ógreinilegir, 10 x 7 m og snýr norður-suður. Við hann syðst er hólf sem snýr austur-vestur með dyr í vestur, niður dálitla brekku. Þessi hluti er 10 x 4 m og veggir í allri tóftinni jafnbólgnir og í rúst (A). C) Um 10 m vestur af (A) er 1 m djúp dæld, tæpir 2 m í þvermál. Hún líkist einna helst kolagröf. D) Tæpa 10 m suður af henni er önnur dæld, 5 x 2 m, mótast þar ekki fyrir vegggleðslum. Allar þær rústir sem hér hefur verið lýst eru á eða við hæðarbungu sem er við norðausturhorn garðlagsins. Vestan við þessa bungu er dálitil lægð, þar liggja reiðgötur SP-320:045 norður-suður. Vestan lægðarinnar er önnur bunga, sýnu hærri. Úr fjarska er hún afar rústaleg að sjá en þegar upp á hana er komið blasa ekki við tóftir. Þó er dæld (E) suðaustast á henni, 75 m vestur af (A) Hún er 2 x 1,5 m og er í bungu sem er hér um bil 7 x 5 m. Um 20 m NNV af (E) er sokkin rúst (F) með mjög bólgnum veggjum, 15 x 8 m. Hún snýr norður-suður. Dyr virðast hafa verið í vestur, þar er e.k. útskot en ekki er útilokað að það séu leifar af útbýggingu. Allt er þetta mjög óljóst. Sunnan við hæðarbungurnar tvær sem rústirnar allar eru á liggur niðurlagð röð, líklega vatnsleiðsla, austur-vestur. Þannig hefur jörð verið grafin í sundur á 2-3 m breiddum kafla. Fast sunnan við hana, 70 m suður af (A) er tóft sem snýr norður-suður og er um 10 x 6 m. Hún hefur líklega haft dyr í norður en er óljós og gæti hafa skemmst við framkvæmdir vegna vatnsleiðslunnar.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Skörð, 12; JÁM XI, 250

SP-322:041 Skakkabraut hleðsla leið

65°57697N 17°19351V

"Sunnan og vestan við [Litlu-Skörð] er Jóhönnuholt. Ekki er vitað um tildrög þess nafns. Gamli vegurinn lá rétt vestan undir holtinu. Var hann vel varðaður í gamla daga, og eru vörðurnar flestar austan vegar, en margar af sér gengnar, af því að þeim hefur ekki verið haldið við. Vestur af Jóhönnuholti var hluti af Hálsveginum nefndur Skakkabraut. Hann lá þar í hlykkjum," segir í örnefnalýsingu. Hluti af Skökkubraut sést enn, um 450 m norður af bæ.

Lyngmói með moldarflögum hér og þar.

Upphlaðinn vegur, sést vel á um 30 m kafla. Hann hverfur syðst í moldarflagi en nyrst hverfur hann undir girðingu. Víða eru rof og flög í brautinni sem er hlaðin upp um allt að 1 m. Grjót sést ekki í henni. Breidd um 4 m.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Skörð, 12

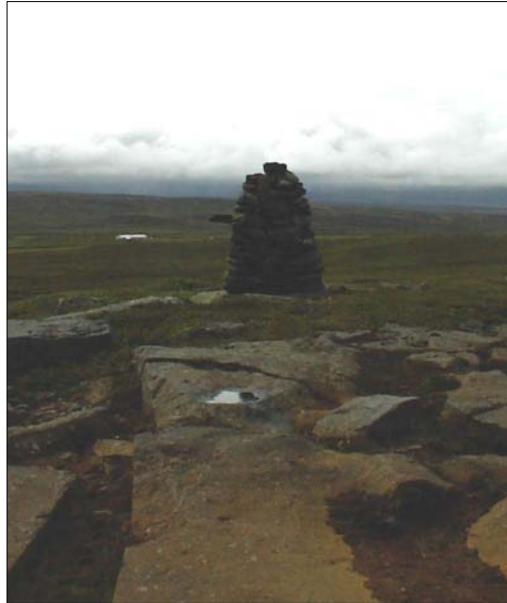
SP-322:042 Eldbera varða samgöngubót
65°57967N 17°19553V

"Uppi á Skarðahálsbrún er stærsta varðan við gamla veginn. Hana ber við loft séð af Skarðahlaði. Varðan er hlaðin af steini og er lítt hrunin, af því að vandað hefur verið til hleðslunnar. Varða þessi heitir Eldbera, vegna þess að gamlir menn þóttust oft sjá í náttmyrkri ljósbjarma kringum vörðuna. Þessi varða er á hálsbrúninni rétt utan við Skörð," segir í örnefnalýsingu. Varðan er uppi á brún, rétt tæplega 1 km norður af bæ.

Rofaholt með klöppum í. Neðan við eru lyngbrekkur og sjást þar 20-30 samhliða götuslóðar í átt heim að Skörðum. Þetta er gamla þjóðleiðin til Húsavíkur, hún lá um Skarðaháls, sjá SP-320:025. Varðan er geysilega stæðileg, hlaðin á sléttri klöpp. Hún er ferköntuð neðst og þar um 1,5 x 1,5 m en mjókkar upp. Hún er alls rúmlega 2 m á hæð. Oddhvöss hella stendur út úr henni miðri að suðaustan og vísar því heim að Skörðum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Skörð, 12

Varðan Eldbera, horf til suðurs

SP-322:043 Steinkur varða

65°58177N 1720121V

"Litlu utar á hálsbrúninni [en Eldbera 042] heitir Skógaleiti. Það er smáhæð, sem mun draga nafn sitt af því, að þaðan sést fyrst heim til Skóga, en skógur er þar enginn. Er þá talinn hafa verið skógur þar til forna. Þrjár litlar vörður eru vestan vegar, sunnan og vestan við Skógaleiti. Þær heita Steinkur," segir í örnefnalýsingu. Steinkur sjást vel frá bæ og eru 1,5 km norðan hans en rúma 500 m NV af Eldberu 042.

Lyngmóar en melur með klöppum er efst á hæðinni þar sem vörðurnar standa.

Þrjár vel hlaðnar vörður sem mynda línu A-V, þó ekki þráðbeina. Þær standa allar vel og eru hlaðnar á jarðföstum klöppum. Allar eru þær úr flötum hellum. Undir vestustu vörðunni er gróin grjóthrúga. Miðvarðan er hæst, tæplega 2 m, um 15 umför af hleðslum. 3-4 m eru á milli varðanna.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Skörð, 12

SP-322:044 náma mógrafir

65°57598N 17°18334V

"Svörður var tekinn í landi Skarða fram til 1944. Þetta var gott eldsneyti og grafirnar 10-12 stungur á dýpt," segir í örnefnalýsingu. Mógrafir eru í Skarðagróf, rúma 600 m austur af bæ, innan við 10 m norðan við lækinn sem rennur um grófina. Annar mógrafaður sem þekktur er í Skarðalandi hefur númer 016.

Slétt mýri með fíngerðum starargróðri.

Greinilegar grafir sjást á tveimur stöðum. Þær eru líkastar pollum, vart meira en 0,3 m djúpar. Hvor um sig er um 5 x 8 m og tæpir 10 m eru á milli þeirra. Víðar í grófinni eru dokkir og dældir sem gætu verið eldri mógrafir.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Skörð, 18

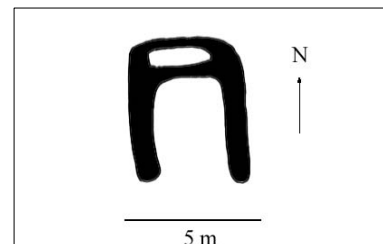
SP-322:045 tóft

65°57203N 1721371V

Tóft er norðan Skarðagrófar, á litlu holti þar sem lækurinn í grófinni kemur úr dálitlu gili. Þetta er gegnt Stekkjarholti 034. Lítið holt á grófarbrúninni. Lækurinn sveigir um það frá austri til norðvesturs.

Lítill tóft og úr lagi gengin. Hún er 5 x 4 m, snýr með op í suður og virðist með afstúkuðu hólfi innst. Veggir eru lágir og litlir um sig. Líklega er þetta heystæði eða hlaðið hefur verið um mó á holtinu.

Hættumat: engin hætta

SP-322:046 Skarðagötur gata leið

65°58542N 1705818V

"Nyrzt í Lágheiði liggja Skarðagötur, sem eru austur með Höskuldsvatni að sunnan," segir í örnefnalýsingu. Greinilegar götur liggja til austurs með Grísatungufjöllum, um miðja vegar milli núverandi vegar að Þeistareykjum og fjallanna.

Gróðurýrir, harðir lyngmóar.

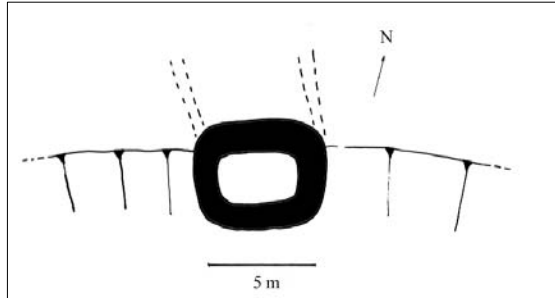
Greinilegir, uppgrónir götupaldrar sjást á þessum slóðum, allt að 23 samhlíða götur. Líklegt er að leiðin hafi verið vörðuð, a.m.k. sjást vörðubrot á hæðum og hólum hér og þar við slóðana. Götur þessar er hægt að rekja með góðu móti allt frá hraunbarmi eða vegg sem er austan Höskuldsvatns og inn að selinu 061. Þar greinast þær í tvennt, nokkrir slóðar liggja að selrústinum en aðrir áfram í átt að sæluhúsi 052.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Skörð, 14

SP-322:047 tóft

65°57214N 1721233V

Tóft er í hvammi við Skarðagróf, vestast í svonefndu Ósgili.

Grasi vaxinn, sléttur hvammur við gilið.

Lítil tóft, 4 x 6 m, hlaðin utan í brekku. Hún er grasi vaxin og lítur ekki út fyrir að vera sérlega gömul. Dyr sjást ekki á henni og hleðsluhæð veggja er aðeins um 0,2 m. Frá tóftinni eru um 10 m fram á lækjarkakkann. Ekki er ólíklegt að tóftin hafi verið heystæði.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Skörð, 14

SP-322:048 gata leið

65°57434N 1720912V

Greinilegar götur liggja frá Skarðagerði 025, yfir móana, í átt heim að Skörðum.

Mólendi er næst Skarðagerði en svo mýrar.

Greinilegar götur sjást, tveir djúpir moldartroðningar.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Skörð, 14-15

SP-322:049 varða landamerki

65°57577N 17°11724V

"Norðvestan við Bjarnaröxl er merkjavarða móti Skógum," segir í örnefnalýsingu. Þessi lýsing á líklega við vörðu sem er tæpa 900 m vestur af vörðu á Stalli 063.

Þetta er á norðurbrún Geldingadals, gegnt hæð sem líklega er Bjarnaröxl. Melar með dálitlum grastorfum eru umhverfis.

Varðan er lítil og að mestu hrunin. Hún er um 0,5 m há og er grastorfa áföst henni norðanverðri. Gætu það verið leifar eldri vörðu sem gróið hefur yfir. Annað vörðubrot er tæpum 100 m austur.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Skörð, 15

SP-322:050 tóftir

65°57115N 1721161V

Á sléttunni suðaustan Stekkjarholts 034 eru nokkrar tóftir.

Sléttir grasbakkar, ekki mjög þýfðir. Þeir hafa vafalaust verið mjög gott heyskaparland.

Austasta tóftin er um 100 m frá bakka Mýrarkvíslar. Það er iðagræn upphækkun, 5 x 6 m. 140 m norðvestur af henni er önnur svipuð þúst, um 5 x 5 m. 100 m vestur frá fyrstnefndu þústinni er svo sú þriðja, hún er ferköntuð og regluleg, 5 x 4 m. Frá henni liggur óljóst garðlag til suðurs fáeina metra. Fjórða og síðasta tóftin er 110 m suðvestur af fyrstnefndu tóftinni, regluleg og ferköntuð, 4 x 4 m. Engar heimildir eru um þessar tóftir og líklegt að flestar eða allar séu þær af heystæðum. Þær hafa yfirleitt ekki skýrt afmarkaða veggir og engar dyr.

Hættumat: engin hættu

SD-322:051 gerði

65°56998N 1720958V

Allra syðst í Hvömmunum við Mýrarkvísl, þar sem láglandinu sleppir og brött brekka tekur við að ánni, er tóft. Þetta er tæpa 300 m suðaustur af tóftum 050.

Brött lyngbrekka í halla mót suðvestri.

Í brekkunni mótar fyrir hleðslum sem afmarka hólfa eða gerði, 40 x 7 m stórt. Liggur það langsum með brekkunni í miklum halla. Hleðslurnar eru mjóar og líta út fyrir að vera gamlar, 0,2 m háar og er gerðið hér um bil ferkantað. Innan þess vex lyng og sömuleiðis á hleðslunum. Ekkert er vitað um tóft þessa en ekki líklegt að aðhald hafi verið í svo miklum halla, þaðan af síður heystæði. Sennilega hefur farið fram einhver ræktun í gerðinu.

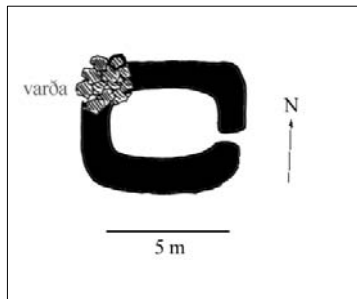
Hættumat: engin hætta

Gerði, horft til suðausturs

SD-322:052 Sæluhúsmúli tóft sæluhús

65°57588N 1701491V

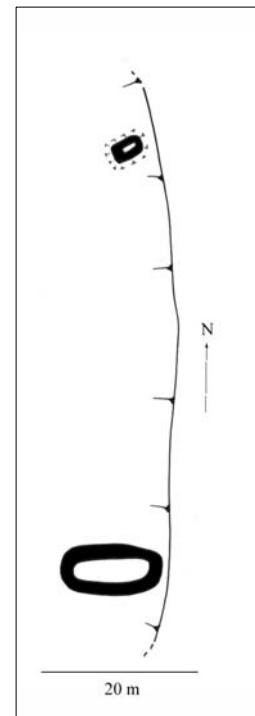
"Austan Höskuldsvatnshlíða og Grísatunguár rísa upp allhá fjöll, sem heita Grísatungufjöll. Ráða þau um Ölnboga í Jóhannsgili og í Jóhannsgil. Ekki er þekkt sögn um tilefni þess nafns. Suður af því er Sæluhúsmúli, allhár og brattur. Sunnan undir honum er sæluhústóft. Í því sæluhúsi var reimt," segir í örnefnalýsingu. Tóftin af sæluhúsinu er fast sunnan við veg sem liggur sunnan undir Sæluhúsmúla áleiðis að Fjöllum í Kelduhverfi. Lyngmóar og heiðalandslag.

Tóftin er mjög sigin og lyngvaxin, 6 x 4,5 m, snýr nálega austur-vestur. Líklegt virðist

að dyr hafi verið á austurgafli. Svo er gróðurinn mikill á veggjum að ekki sér í grjót. Nýlega hefur verið hlaðin varða á norðvesturhorni tóftarinnar og því er hún augljós.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Skörð, 16

SD-322:053 tóftir

65°56976N 1720070V

Tvær tóftir eru sunnan undir Ferðamannahólum 054, 1,2 km suðvestur af bæ.

Grasþýfi sunnan undir hæðarrana.

Stærri tóftin er sunnar. Hún snýr A-V og er 13 x 7 m. Lyng vex á veggjunum sem eru því sem næst úflattir. Engar dyr sjást. Um 50 m norðvestar er unglegr tóft, 4 x 3 m. Engar dyr sjást og lítur út fyrir að tóftin geti verið af heystæði. Grjót sést í norðausturhorni. Í kringum rústina er 10 cm djúpur skurður. Annaðhvort hefur byggingarefni verið tekið þar eða hann hefur átt að vera e.k. frárennsli eða dren.

Hættumat: engin hætta

SD-322:054 Ferðamannahólar heimild um áfangastað

Í örnefnalýsingu segir: "Í Flæðu er einstakt holt, sem heitir Nónholt og var eyktamark frá Skörðum. Suður af því eru þrír hólar, sem heita Ferðamannahólar. Þar var áningarstaður áður fyrr, og meðfram þeim var hinn forni ferðamannavegur. Hólarnir voru grjóthólar, en nú er búið að græða þá að ofan. Yzti og vestasti hóllinn er stærstur, en hinir tveir eru litlir. Á stærsta hólnum er varða, og heitir hann Vörðuhóll." Ferðamannahólar eru 1,2 km suðvestur af bæ.

Nokkuð áberandi hólar en ekki stórir.

Ekki er ljóst hvar við hólana hefur verið áð, þó líklega vestan undir þeim, þar eru grösugt og þurrulent.

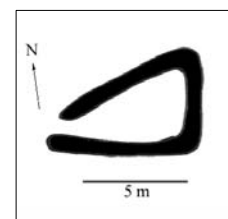
Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Skörð, 7

SD-322:055 tóft

65°56942N 1720067V

Tóft er 50-70 m suður af Ferðamannahólum 054.

Tóftin er í mýri en þó fast upp við móabrunn.

Tóftin er nánast þríhyrnd, 7 x 6 m og mjókkar til vesturs, lítur út fyrir að þar hafi verið op. Veggir eru torfhlaðnir og um 0,5 m háir. Líklegt er að þetta sé heytóft.

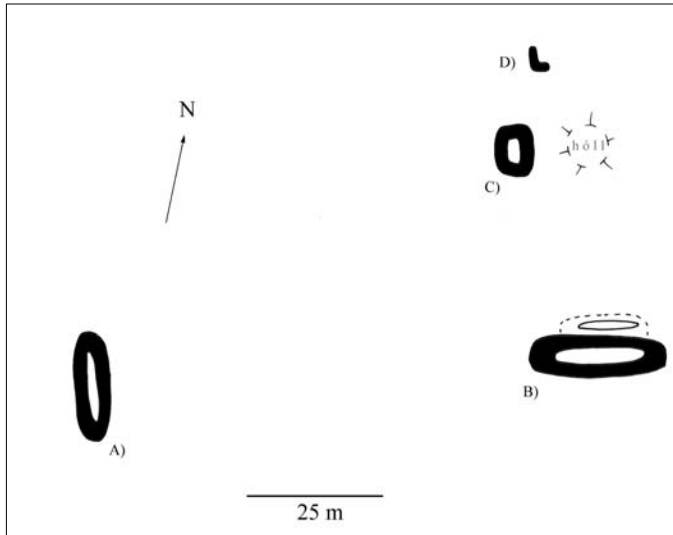
Hættumat: engin hætta

SP-322:056 tóftir

65°57150N 1720320V

Tóftir eru á litlu holti í mýri um 1 km beint vestur af bæ. Þær eru VNV af stóru, reglulegu holti, Nónholt. Nokkur lítil holt eru í mýrinni fast norðan við allstórt mýrarflæmi. Mýrin markast af aflöngu holti að vestan. Lækur rennur mýrina skammt vestan við tóftirnar.

Að minnsta kosti 3-4 tóftir eru á svæðinu. (A) er þeirra syðst og vestast. Hún snýr norður-suður og er

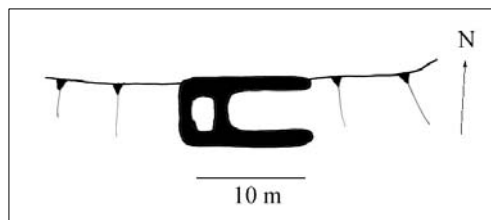
um 20 x 7 m. Hún er óregluleg og hlaupin í þúfur. Hugsanlegt er að aðskilið hólfi hafi verið áfast henni að austan, um miðbikið. Dyr eru ekki greinilegar. (B) er 80 m austar, á aðskildu holti sem einnig er mjög lágt. Hún snýr austur-vestur og er 24 x 8 m, líklega með aðskildu, aflöngu hólfi nyrst nema norðurlangveggur hafi sigið út og afmyndast í þýfi. Engar dyr sjást. (C) er um 50 m norður af (B), vestan við áberandi en lítinn, grösugan hól. Hún er sporöskjulaga, um 10 x 6 m og snýr N-S. Ekkert dyraop er greinilegt. D) 15 m norður af (C) vottar fyrir hleðslum á tvær hliðar og mótar þannig fyrir tóft, nálægt 4 x 2 m.

150 m norðan við rúst (A) er einföld rúst á holti sem skilið er frá hinum holtunum með mýrarsundi. Þessi tóft er einföld og snýr N-S, 6 x 11 m og ekki laust við að veggir séu eilítið bogamyndaðir. Ekki sjást á henni dyr. Allar þessar tóftir eru mjög fornlegar, fremur ógreinilegar og sokknar. Engin vitneskja er um þær og þeirra er hvergi getið í heimildum.

Hættumat: engin hætta

SP-322:057 tóft

65°57016N 17°19559V

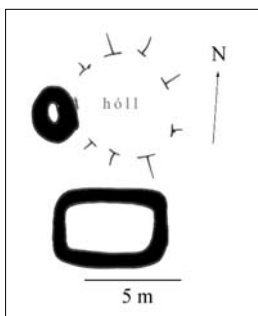

Tóft er suðaustan undir hól, um 50 m norðan við markagirðingu við Einarsstaði en rúma 900 m suðvestur af bæ. Hóllinn er allbrattur hér en ekki mjög hár, gróinn upp í topp. Sléttir bakkar eru sunnan við en dálítið mýrardrag hlykkjast sunnan við þá.

Tóftin snýr A-V utan í hólnum, með op í austur. Hún er tvískipt og gæti vel verið af stekk. Stærð 6 x 12 m, veggir standa allt að rúmum metra og eru iðagrænir og

gróskumiklir svo að ekki sér í grjóti.

Hættumat: engin hætta

SP-322:058 tóftir

65°56913N 17°19762V

Tóftir eru vestast á litlu holti sem liggur SA-NV 1,2 km suðvestur af bæ. Þetta er tæpa 250 m suðvestur af tvískiptri tóft 057.

Mýrar eru umhverfis holtið, þó er verið að rækta upp fóðurkál norðan við það. Sennilega eru þetta heytóftir. Sú eystri er ferköntuð, 4 x 6 m, snýr N-S. Hleðslur eru litlar um sig og úr torfi. Tveimur metrum vestar er græn þúst, líklega náttúrulegur hól og utan í honum suðaustast er hringlaga dæld, um 2 x 2 m.

Hættumat: engin hætta

SB-322:059 *Mariugerði* þúst fjárhús

65°57583N 17°19127V

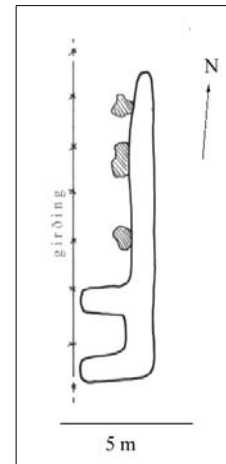
"Á korti er nafnið Mariugerði. Það eru kofatóftir norðaustur af Brandhúsvelli. Fyrir 60-70 árum var hér í húsmennsku maður, sem byggði þennan kofa og hafði þar nokkrar ær, sem hann átti. María, myndarstúlka, var búsett á næsta bæ; sást hún koma á síðkvöldum og hjálpa kofaeiganda að gefa kindunum. Þetta hefur gerzt í gegn um árin og mun gerast enn," segir í örnefnalýsingu. Það vottar fyrir tóftum sem gætu komið heim og saman við þessa lýsingu um 20 m NA af norðausturhorni túngarðs 010.

Þýfð ræma í jaðri nýræktartúns.

Á þessum stað vottar fyrir leifum af tvískiptri tóft. Hún hefur snúið N-S en engu er líkara en skorið hafi verið af henni endilangri, jafnvel rúmlega helmingur upphaflegrar breiddar, þannig virðist vesturhluti horfinn. Gæti skýringin verið sú að girðing liggur fast vestan við tóftina, undirlag hennar er slétt. Það sem eftir er af tóftinni er 13 x 3 m. Op virðist hafa verið í norður en aðskilið, lítið hól í suðurenda.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Skórð, 18

SB-322:060 tóft

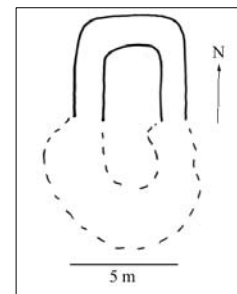
65°57214N 17°19899V

Tóft er í mýrinni tæpa 350 m vestur af Borgarhúsum 035.

Mýri austan undir aflöngu holti sem liggur N-S.

Tóftin gæti verið af heystæði. Hún snýr N-S og er um 6 x 10 m. Lögun er óregluleg að sunnanverðu, þar hafa veggirnir sigið út og hlaupið í þúfur. Að norðan er hún hinsvegar hér um bil ferköntuð. Veggir eru torfhlaðnir.

Hættumat: engin hætta

SB-322:061 *Sel* tóftir sel

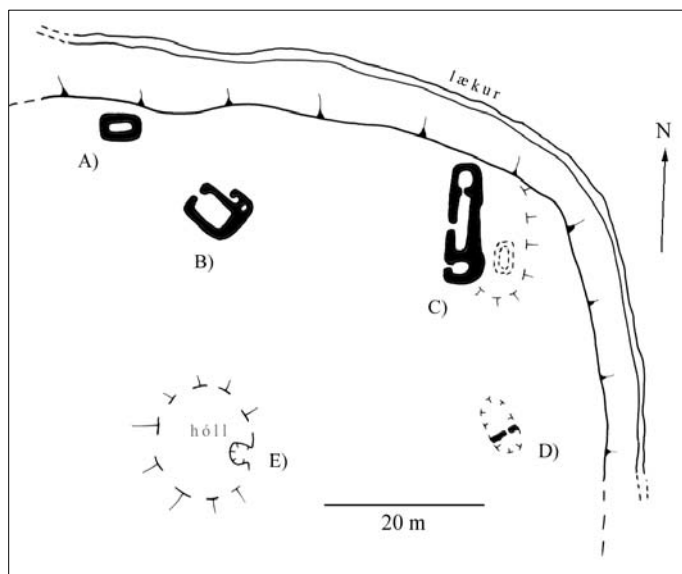
65°58623N 17°04435V

"Nokkru sunnar og austar, nær fjallinu, heitir Selskarð. Úr því kemur Sellækur, sem fellur vestur Grísatungur í Grísatunguá. Þá er Sel enn austar við fjallsræturnar. Þar eru seltættur, og sér vel fyrir þeim," segir í örnefnalýsingu. Selið er í stórum hvammi sem gengur inn í rætur Grísatungufjalla 2,9 km norðvestur af tóft undir Sæluhúsmúla 052. Frá veginum að Sæluhúsmúla liggur vegarslóði til austurs, í átt að Grísatungufjöllum. Hann endar þó áður en að fjöllum kemur. Þaðan er um hálf tíma gangur suður að selinu. Þetta er 11,2 km austur af Skörðum í beinni loftlínu.

Lynggróinn hvammur, vel afmarkaður á þrjár hliðar, opnast til

vesturs. Hann skiptist í tvennt með rana sem gengur niður úr fjöllum. Selið er í syðri hluta hvammsins. Lítil lækur seytla niður í hann ofan við selið. Greinilegar götur, Skarðagötur 046, liggja framhjá selinu og í átt að Sæluhúsmúla 052.

Selrústinarnar eru á smáhæð syðst í hvamminum. Þær eru alls 5-6 talsins. (A) er nyrst og vestast á hæðinni, frammi á brún. Hún er einföld, 5 x 3,5 m, snýr austur-vestur. Dyr sjást ekki. Veggir eru lágir, tæplega 0,5 m. Þrátt fyrir það er þetta unlegasta tóftin á staðnum. Í botni hennar er fúíð spýtnarusl. Samkvæmt Þórarni Jónssyni var gerður rjúpnakofi á selinu í seinni tíð og hugsanlegt að þetta sé hann. (B) er 8 m austar (A). Tóftin er þrískipt. Einfalt hól, 7 x 5 m, er sunnar, snýr með dyr í vestur. Áfast því að norðan er tvískipt hól, einnig með dyr í vestur, hvor hluti um sig er um 2 x 2 m. Grjót sést efst á suðausturhorni tóftarinnar sem annars er lynggróin og ellileg. (C) 25 m austur af (B) er þrískipt tóft, aflöng, hlaðin vestan við hól sem virðist náttúrulegur. Alls er tóftin 4 x 14 m og snýr

norður-suður. Miðhólfið er stærst, meira en helmingur af heildarlengdinni. Á því hafa verið dyr í vestur. Innangengt hefur verið úr því í nyrsta hólfið en syðsta hólfið hefur haft sérinnangang í vestur. Uppi á hólnum fast við þessa tóft vottar fyrir hólfi, um 2 x 4 m en mjög er það ógreinilegt. D) 15 m SSA af (C) er dokk sem virðist of regluleg til að geta verið náttúrumyndun. Hún er 7 x 4 m og skiptis í tvennt með þverhleðslu sunnarlega. Op er á hleðslunni. E) Stakur hól er 15-20 m suður af tóft (B). Utan í honum austanverðum er niðurgrafið hól, um 2 x 2 m, með fúaspýtum í botni. Engar hleðslur eru sjáanlegar. Líklega er þetta seinni tíma verk, e.t.v. skotbyrgi. F) Að lokum er tóft niðri á grundinni 100-200 m norður af (A) Líklega er hún af heystæði, einföld og vart stærri en 3 x 5 m.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Skörð, 17

SB-322:062 Tvívörður varða

"Frá Hamarsbrekkuhól, sem... er Tvívörður, sem eru á Austari-Hamarbrekku. Tvívörður sjást ekki lengur. 1978 var hlaðin ein varða," segir í örnefnalýsingu. Tvívörður voru ekki skráðar sumarið 2002.

Heimildir: Ö-Skörð, 13

SB-322:063 Merkjavarða varða landamerki

65°57801N 17°10693V

"Um Olnboga beygir dalurinn til vesturs, og vestan til í Geldingadal að sunnan heitir Stallur. Á honum er önnur merkjavarða móti Skógum, og er sú nefnd Merkjavarða," segir í örnefnalýsingu. Þessi lýsing passar ágætlega við vörðu sem er nærri beint vestur af suðurenda Höskuldsvatns, norðan við Geldingadal þar sem hann beygir um Olnboga.

Hár melhóll, stórgrýttur á köflum.

Varðan er stæðileg, 1,2 m há en ekki sérlega vel hlaðin. Mjög stórir steinar eru í henni og smágrastorfa undir þeim neðstu. Varðan er lítið farin að hrynja.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Skörð, 15

SB-322:064 heimild um rist

65°57427N 17°19871V

"Torf var rist og einkum notað ofan á hey sem vörn gegn vatni og vindum, til að klæða húspök, í bása undir kýr o.fl," segir í örnefnalýsingu. Torf var t.d. rist í sömu mýri og mór var tekinn, sjá 016.

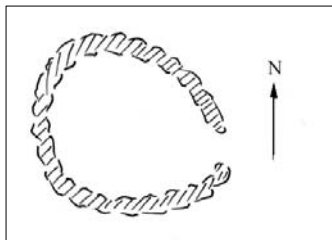
Mýri.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Skörð, 18

SB-322:065 Hjásetukofi hleðsla smalakofi

65°58524N 17°18730V

"Norðan við Ytri-Hamarbrekku, en sunnan Hamarsbrekkuhóls, er djúpt gil, sem heitir Hamarsbrekkuhólsgil. Slétt landsvæði niður úr því er nefnt Flatir. Á Flötum við enda gilsins, sést enn gömul grjótrúst, sem heitir Hjásetukofi." segir í örnefnaskrá. Kofinn er greinilegur um 1,6 km norðan við bæ 001. Hann er um 200 m vestur af Ytri-Hamarsbrekku og Hamarsbrekkuhólum en um miðja vegu milli þeirra.

Kofinn er á hæð sem nokkuð er blásin. Umhverfis eru lyngivaxnir móar milli mela. Hjásetukofi er sunnan megin í gilinu, vestarlega.

Kofinn er hlaðinn úr ávölu grjóti og snýr austur-vesturs. Hann er 3,2 m á lengd en 2,2 m á breidd. Hleðsluhæð er 0,6 m. Mikið af grjótinu í veggjunum er hrúnið inn í tóftina en innanmál hennar er nú 2 X 1 m. Lyngivaxið er innan í tóftinni. Ekki er greinilegt op á henni.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Skörð, 11

SB-322:066 gata leið

Í örnefnalýsingu segir: "Í Flæðu er einstakt holt, sem heitir Nónholt og var eyktamark frá Skörðum. Suður af því eru þrír hólar, sem heita Ferðamannahólar. Þar var áningarstaður áður fyrr [054], og meðfram þeim var hinn forni ferðamannavegur." Ferðamannahólar eru um 1,2 km suðvestur af Skörðum.

Áberandi hólar í mýri, þó ekki háir.

Dálitlir slóðar sjást hjá Ferðamannahólum, þó ekki miklar götur. Þeir liggja hér um bil yfir hólana í stefnu norður-suður. Ekki er nánar vitað hvernig leiðin lá en hugsanlegt að farið hafi verið yfir Skógará á Vöðum 030.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Skörð, 7

SP-322:067 heimild um brú Landamerkjum milli Skarða og Einarsstaða er þannig lýst í örnefnaskrá: "Þrönguhóll er kenndur við svonefndar Þröngur, þröngar lágar með Skógaá við endann á Stöplum í Skógum. Svo ráða þessar götur í Grafarhól og út fyrir Sigguhvamm í Keldudal, sem ræður austur að grasi gróinni brú, sem er vestan við hreppsveg." Brúin sem um ræðir er á hreppaveginum gamla 322b:015, um 70 m norðan við merki við Einarsstaði. Hún er á hreppaveginum áður enn komið er að Ferðamannahólum (þ.e. 30-50 m sunnan við þá) fast norðan við grænfóðursrækt.

Brúin liggur yfir keldu en umhverfis eru tún og ræktað land.

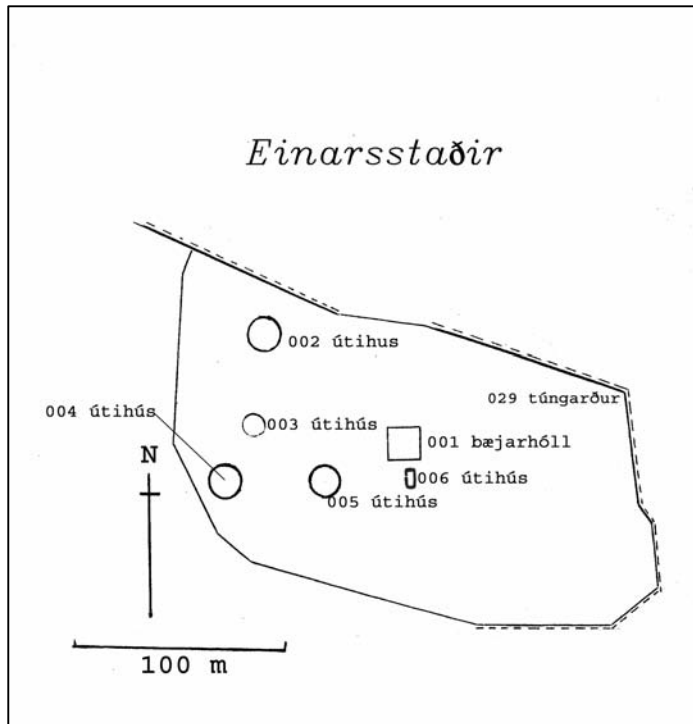
Vegurinn er upphlaðinn, ca. 0,3 m á hæð en 2 m á breidd. Á 3 m kafla yfir kelduna er hleðslan hærri og myndar þar e.k. brú. Hleðslan í brúnni er 0,8 m á hæð.

Hættumat: hætta, vegna túnræktar

65°56983N 17°19607V

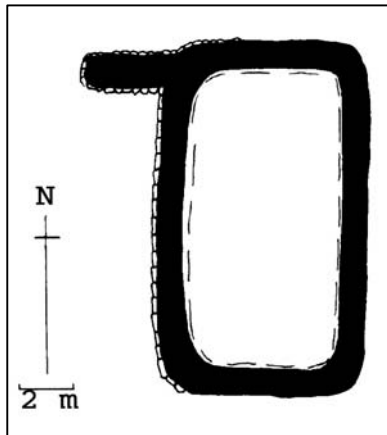
Hlaðin brú, við landamerki Skarða og Einarsstaða, horft til norðvesturs

SP-322b Einarstaðir

Mörk túns og útihús á Einarstöðum 1919

"Einarstader... kallast... eyðiból hjer í landinu, sem ekki hafa verið byggð í manna minni, eru þó sýnileg byggíngamerki girðinga og tóftarleifa á sjerhvörju þeirra... Ekkert þessara eyðibóla má aftur byggja fyrir heyskaparleysi, eru og túnin viði vaxin." JÁM, 250 Einarstaða er getið í Reykdælu sem er talin rituð í kringum miðja 13. öld. ÍF X, 152. "Talið er að Einarstaðir séu byggðir úr Skarðalandi og hafi upprunalega verið 1/3 hluti úr þeirri jörð." Ö-Einarstaðir a, 1. "Jörðin var til farna hjáleiga frá Skörðum, löngu komin í eyði 1712. Jörðin var endurbyggð um miðja 19. öldina af Jóni Jónssyni, bróður Árna í Skörðum, fylgdu þá 1/3 Skarðalands." HJ, 540 Tún 2.7 ha, ¾ slétt. -Túnakort.

SP-322b:001 Einarstaðir bæjarhóll bústaður
65°57099N 17°18212V

Nú stendur nýlegt timburhús þar sem gamli bærinn, sem merktur er inn á túnakort frá 1919, stóð. Fast austan við timburhúsið sjást enn leifar af hluta gamla bæjarins. Vestan við þann hluta bæjarins sem enn er greinilegur stendur nýlegt timburhús, sunnan við er rabbabarabeð en annars eru umhverfis sléttuð tún.

Enn má greina lága hæð (0,5 m á hæð) þar sem gamli bærinn var. Hún er 20 X 40 m að stærð og snýr norður-suður. Einu leifar bæjarins sem greinilegar eru á yfirborði er einföld tóft, 7-8 X 12 m að stærð. Tóftin snýr norður-suður og er hlaðin úr torfi og grjóti. Ekki er greinilegt op á henni en þegar hún var skoðuð var hún á kafi í háu grasi. Nyrst gengur veggstúfur frá tóftinni til vesturs í um 3 m og endar hann 3 m austan við timburhúsið sem er á þessum slóðum nú. Grjóthleðslur sjást víða í tóftinni, sérstaklega í vesturvegg utanverðum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1919

SP-322b:002 heimild um útihús

65°57095N 17°18275V

Samkvæmt túnakorti frá 1919 stóð útihús um 30 m norðan við 003 en 60 m norðnorðvestan við bæ 001. Útihúsið var nálega þar sem útihúsasamstæða er nú.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1919

SP-322b:003 heimild um útihús

65°57090N 17°18271V

Útihús er merkt inn á túnakort frá 1919 um 60 m vestan við bæ 001. Það hefur verið 20 m norðnorðaustan við 004, fast ofan (austan) við steinsteypta útihúsasamstæðu. Þar sem húsið stóð er nú hlað fast ofan við steinsteypta útihúsasamstæðu.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1919

SP-322b:004 heimild um útihús 65°57099N 17°18279V
 Útihús er merkt inn á túnakort frá 1919 um 80 m vestan við 006 en 30 m vestan við 005. Húsið hefur verið þar sem íbúðarhúsið á Einarstöðum (það vestara sem er steinsteyppt) er nú, nánar tiltekið vestan undir jaðri þess. Þar sem húsið stóð er nú teinsteyppt hús og malarhlað vestan við.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1919

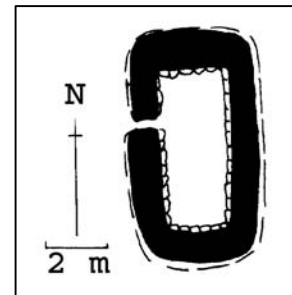
SP-322b:005 heimild um útihús 65°57082N 17°18238V
 Útihús er merkt inn á túnakort frá 1919, um 25 m vestnorðvestan við gamla bæinn 001. Húsið hefur staðið milli steinsteyppta íbúðarhúsins á Einarstöðum og timburhúss sem er nokkuð vestar en þar er nú sléttaður grasblettur.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1919

SP-322b:006 útihústóft 65°57088N 17°18198V
 Útihús er merkt inn á túnakort frá 1919 um 5 m sunnan við gamla bæinn 001. Tóftin er greinileg 10-15 m sunnan við þann hluta gamla bæjarins 001 sem enn stendur uppi. Tóftin er á lágrí hæð, á kafi í gróðri. Vestan og austan við eru sléttuð tún.

Tóftin er einföld og niðurgrafin. Hún snýr norður-suður og er 6 X 3 m að innanmáli. Hugsanlegt er að op hafi verið á henni norðarlega á vesturhlið. Tóftin er hlaðin úr torfi og grjóti og má greina grjóthleðslur að innan. Mesta hæð hleðslna er 0,4 m.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1919

SP-322b:007 Efrigarður garðlag vörslugarður 65°57076N 17°17824V
 "Skammt fyrir ofan Einarstaðatún er Efrigarður, sem er forn vörslugarður gegn afréttarpeningi að sumarlagi. Garður þessi er sagt, að legið hafi gegnum landareignir margra jarða, jafnvel upp í Mývatnssveit og út á Tjörnes. Sést hann víða á þeirri leið, og þó að hann sé sums staðar komin í jörð, er hann á öðrum stöðum vel skýr og nægilega greinilegur enn til að sýna, hvílíkt stórvirki unnið hefur verið með garðsgerð þessari. Í Einarstaðalandi er garður þessi að vísu hálfsoðinn í jörð og vallgróinn, en hefur verið afarþykkur." segir í örnefnaskrá. Efrigarður er enn merkjanlegur á kafla rúmlega 300 m suðaustan við Einarstaði 001. Garðurinn liggur norður-suður. Umhverfis garðurinn eru grasi vaxnir hagar, en deiglandisflákar hér og þar.

Efrigarður er hlaðinn úr torfi. Hann er mest 1,2 m á hæð en 3 m á breidd. Hann er þó signari sunnanlega þar sem hann liggur yfir meiri mýrlendi. Garðurinn má greina á a.m.k. 600 m kafla en þá verður hann svo óljós að erfitt er að rekja hann frekar til suðurs þó víst megi greina óljósar slitur lengra.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Einarstaðir a, 1-2.

SP-322b:008 Vörðuholt varða 65°56835N 17°17137V
 "Utan við Þröngalæk, þar sem hann fellur í mýrarnar, er Vörðuholt, sem er lítið, einstakt holt." segir í örnefnaskrá. Vörðuholt er um 950 m suðaustan við bæ 001. Það er fast sunnan við skurð en 10 m norðan við Þröngalæk sem rennur niður hlíðina til austurs en beygir við hólinn til norðurs og rennur því bæði sunnan og vestan hans. Neðan við Vörðuholtið eru mýrar en ofan við móar. Holtið er lyngivaxið, 30-40 m langt (norður-suður) og 20 m á breidd. Það er 3 m á hæð. Efst á holtinu er hrunin varða. Hún er 1 m í þvermál en 0,2 m á hæð.

Hættumat: engin hætta
Heimildir: Ö-Einarstaðir a, 2-3

SP-322b:009 Brunnhús heimild um brunn 65°57061N 17°18332V
 "Brunnhúslækur svokallaður kemur úr lind sunnan í holtinu, sem bærinn stendur á, og rennur hann niður í mýrarnar; þar hverfur hann á kafla, en þar sem hann kemur upp aftur heitir Sniðulpollagróf..." segir í örnefnaskrá. Brunnhúsið var 40 m norðan við heimreið og 70-80 m neðan (og örlítið sunnar) við íbúðarhús á Einarstöðum (það vestara). Nú eru þar sléttuð tún en síðar var fjárhús byggt á svipuðum

slóðum en heldur norðar. Engin merki sjást um brunnhúsið.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Einarsstaðir a, 3

SB-322b:010 *Heygarðaholt* örnefni heygarður 65°56'57"N 17°18'51"E

"Suðaustan við nýja veginn er Illilækur, og þar sem vegurinn liggur að Skógaá, heitir Heygarðaholt." segir í örnefnaskrá. Heygarðaholt er 150-200 m ofan (austan) við þjóðveg og 40-50 m norðan við Skógaá. Norðan Heygarðsholt við eru tún en sunnan við órækt að Skógaá. Ekki eru nú greinileg heystæði eða garðar á þessum slóðum.

Hættumat: hætta, vegna túnræktar

Heimildir: Ö-Einarsstaðir a, 3

SB-322b:011 *Tjaldhóll* örnefni tjaldstæði 65°56'49"N 17°19'21"E

"Tveir hólar eru vestan við Baskinhól, heitir sá vestari Tjaldhóll, og gæti hafa fengið nafn sitt af tjaldi heyskaparfólks." segir í örnefnaskrá. Tjaldhóll er um 250 m vestan (neðan) við þjóðveg og rúmum 100 m norðan við Skógaá. Hóllinn er 850-900 m VSV við bæ (001). Lítið er nú eftir af hólum þar sem stór hluti hans hefur verið fjarlægður í malarnám. Norðan og austan við eru tún. Suðvestan við er mói.

Hættumat: hætta, vegna malarnáms

Heimildir: Ö-Einarsstaðir a, 4

SB-322b:012 *Stekkjargrund* heimild um stekk 65°56'52"N 17°19'27"E

"Stekkjargrund nefnist slétt grund vestan við Tjaldhólinn." segir í örnefnaskrá. Stekkurinn var áður 300-400 m neðan (vestan) við þjóðveg, fast norðan við Skógaá. Hann var sunnan og neðan við Tjaldhólinn 011. Á þessum slóðum eru nú sléttuð tún.

Á árbakkanum er á einum stað hryggur sem hugsanlega gæti verið síðustu leifar garðlags, tengdu stekki. Önnur ummerki sjást ekki um stekkin. Hryggurinn sem um ræðir er 15 metra langur og liggur til norðausturs frá ánni. Guðný Buch mundi vel eftir stekk á þessum stað og taldi ekki langt síðan hann hefði lent undir túninu.

Hættumat: hætta, vegna túnræktar

Heimildir: Ö-Einarsstaðir a, 4

SB-322b:013 *Grafir* náma mógrafir 65°56'99"N 17°19'38"E

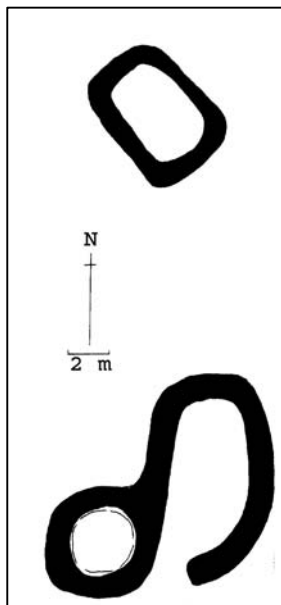
"Grafir eru gamlar mógrafir norðaustur af Grafarhól." segir í örnefnaskrá. Grafirnar eru norðaustan við Grafarhól, milli hans og Geithóls, um 900 m vestnorðvestan við bæ 001. Ofan við (austan við) eru sléttuð tún og svo Geithóllinn. Vestan við er sjálfur Grafarhóllinn sem er óræktaður.

Á hólum er mókofi, 4 X 5 m að stærð, einfaldur án ops. Hleðsluhæð er 0,3 m. Merki grafanna eru enn greinileg milli hólanna. Þær ná yfir 100 X 70 m svæði en eru mjög misgreinilegar við Grafarhólinn.

Hættumat: hætta, vegna túnræktar

Heimildir: Ö-Einarsstaðir b, 1

SB-322b:014 *Stekkjarkinn* stekkjartóftir 65°57'02"N 17°19'18"E

"Stekkjarkinn er sunnan í Geithól." segir í örnefnaskrá. Stekkjartóft er sunnarlega í hólum. Þetta er 70-80 m neðan (vestan) við þjóðveg og í svipaðri fjarlægð frá landamerkjum. Hann er um 750 m vestan við bæ 001.

Umhverfis eru sléttuð tún en Geithóllinn er óræktaður. Dæld/dalverpi er í hólinn þar sem stekkurinn er. Á svæðinu eru tvær tóftir. Sú syðri (A) er stærri. Merki hennar eru nú óskýr. Hún virðist hafa verið niðurgrafin að hluta. Tóftin er 10 X 10 m að stærð og tvískipt. Op er á suðurvegg eystra hólsins en ekki er greinilegt op á því minna sem er vestar. Tóftin er grasi gróin og mest 0,4 m að stærð. 10 m norðvestan við (A) er önnur tóft (B) minni. Hún er 6 X 5 m að stærð. Hún er einföld og ekki er op greinanlegt á henni.

Hættumat: hætta, vegna túnræktar

Heimildir: Ö-Einarsstaðir b, 1

SB-322b:015 hleðsla leið 65°56937N 17°19570V

"Að sunnan er Skógaá frá Þrönguhól niður að götum vestan við Stórugróf... Svo ráða þessar götur í Grafarhól..." segir í örnefnaskrá. Göturnar eru gamli hreppavegurinn sem liggur norður-suður frá Skógaá og að Grafarhól 013, og svo áfram til norðurs í landi Skarða. Vegurinn lá þar sem nú eru tún og móar. Nú hefur verið plægt yfir slóðann í Einarssstaðalandi nema rétt við merkin við Skörð þar sem hann sést á 20 m kafla. Hann er horfinn á köflum en þar sem hann sést er hann upphlaðinn í 0,3-0,4 m hæð en 2 m á breidd.

Hættumat: hætta, vegna túnræktar

Heimildir: Ö-Einarssstaðir b, 2

SB-322b:016 Geitakofi geitakofapúst 65°57066N 17°19192V

"Á merkjum Einarssstaða og Skarða er Stóragróf. Á bakka hennar, suður af Auðkunnarenni, er Geitakofi. Þar sjást rústir af kofa, en langt er síðan þar hafa verið hafðar geitur. Þetta er stutt frá Einarssstöðum, og telur ÞRJ líklegra, að kofinn hafi verið þaðan en frá Skörðum," segir í örnefnalýsingu. Kofatóftin er nú Einarssstaðarmegin við markagirðinguna, tæpa 800 m SSV af Skörðum en 30 m neðan við veginn um Reykjahverfi. Þar er gróinn hóll en skammt er niður á mel og hefur efni verið tekið austan til í hólnum. Tún eru fast sunnan og suðaustan við.

Óljóst tóft er syðst á hólnum. Vegghleðslur eru nánast að engu orðnar, stærð virðist um 6 x 6 m og er tóftin nánast sporöskjulaga. Hátt gras vex á veggjum sem eru aðeins um 0,2 m háir og hvergi hægt að greina dyr.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Skörð, 6-7

Gamli hreppavegurinn, horft til suðausturs

SB-322b:017 heimild um leið

65°57070N 17°19164V

"Svo ráða fornar götur suðaustan við Geithól..." segir í örnefnaskrá. Geithóll er 10 m neðan við núverandi þjóðveg, göturnar voru suðaustan við hólinn, um 720 m vestan við bæ 001. Fast ofan (austan) við er þjóðvegur, umhverfis eru annars sléttuð tún. Gatan lá í Geithól sem lítt er ræktaður. Göturnar sjást ekki.

Hættumat: hætta, vegna túnræktar

Heimildir: Ö-Einarssstaðir b, 2

SB-322b:018 heimild um leið

65°56922N 17°18920V

"...og enn götur í Stórugróf austanvert við Baskinshól." segir í örnefnalýsingu. Baskinshóll er nú alveg horfinn í malarnám. Hann var um 30 m neðan við núverandi þjóðveg sunnarlega í landi Einarssstaða. Göturnar lágu austan við hólinn, á svipuðum stað og þjóðvegur liggur nú. Ekki er ólíklegt að þessar götur séu í raun þær sömu og 017 eða 322-066 en ekki er hægt að fullyrða um það og þær því skráðar sér.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

Heimildir: Ö-Einarssstaðir b, 2

SB-322b:019 garðlag landamerki

65°57216N 17°18292V

"Síðan ræður Stóragróf til austurs upp utanvert við túnið á Einarssstöðum. Bein lína eftir fornum garði..." segir í örnefnaskrá. Girðing er á merkjum og má greina landamerkjagarðinn undir henni. Garðurinn er fyrst merkjanlegur um 150 m norðan við Einarssstaði 001. Sléttuð tún eru Einarssstaðamegin við merkin er móar í Skarðalandi.

Garðurinn er fyrst greinilegur 150-200 m norðan við bæ (001) í um 50 m til norðurs. Þá verður hann ógreinilegur á um 50 m kafla en heldur svo áfram a.m.k. 100 til norðurs. Af þessum 100 m

er u.þ.b. helmingurinn í Skarðalandi því landamerkjagirðingin milli Skarða og Einarssstaða beygir (eftir um 50 m) til austurs upp hlíðina. Garðurinn heldur hins vegar, eins og áður segir, áfram til norðurs um 50 m í Skarðalandi og beygir þá til ANA. Líklega er garðurinn eldri en landamerkin og landamerkin einungis fylgja honum á parti þar sem hann var gott kennileiti til að marka skil milli jarðanna. Garðurinn er 1,5-2 m á breidd en 0,6 m á hæð. Líklega hefur garðurinn tengst öðrum sem skráður var í Skarðalandi, sjá SP-322:018.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Einarssstaðir b, 2

SP-322b:020 varða landamerki 65°57216N 17°18292V
"Síðan ræður Stóragróf til austurs upp utanvert við túnið á Einarssstöðum. Bein lína eftir fornum garði [019] í vörðu á móti Mósalaus... segir í örnefnaskrá. Varðan er nú ekki lengur greinileg en hún var á merkjum um 300-400 m NNV við bæ 001. Slétt tún eru Einarssstaðamegin við merki en Skarðamegin eru móar. Mósalausinn sjálf er í nú í Skarðalandi.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

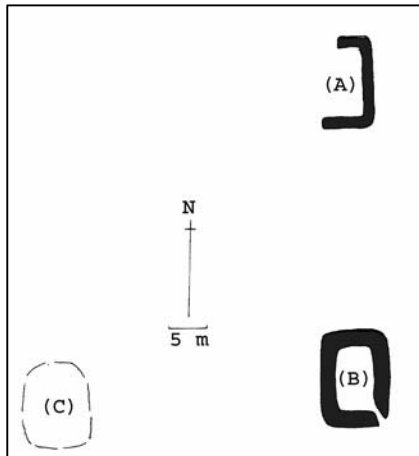
Heimildir: Ö-Einarssstaðir b, 2

SP-322b:021 Strákur varða landamerki 65°57836N 17°15564V
"Nær austast á [Há]ásnum Skarðamegin, nær honum miðjum, er varða, sem heitir Strákur. Hún er merki milli Einarssstaða og Skarða." segir í örnefnaskrá Skarða. Í örnefnalýsingu Einarssstaða er sömu vörðu lýst á eftirfarandi hátt: "Síðan ræður Stóragróf til austurs upp utanvert við túnið á Einarssstöðum. Bein lína eftir fornum garði í vörðu á móti Mósalaus, síðan beint í vörðu á Háás..." segir í örnefnaskrá. Varðan var um 2,4 km norðaustan við bæ 001 og um 2,2 km norðaustan við þar sem Mósalausarvarða var á merkjum. Þar sem varðan var er nú horn á merkjagirðingu og hún beygir til suðurs. Fast utan (norðan) við hornið eru nokkrir steinar sem hugsanlega gætu verið leifar vörðu en önnur ummerki eru ekki greinileg. Umhverfis er lyngivaxi mói.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Skörð, 3 og Ö-Einarssstaðir b, 2

SP-322b:022 tóftir 65°56948N 17°19508V

Þrjár tóftir eru fast sunnan við merki við Skörð og fast neðan við Grafarhól. Nyrsta tóftin er fast (4-5 m) sunnan við merki en 30 m neðan við (vestan) Grafarhól [013]. Umhverfis er grasi vaxið svæði en fast sunnan við eru rennislétt tún.

Nyrsta tóftin (A) er 11 X 7 m að stærð. Ekki er greinilegur vesturveggur. Ekki sést op á þeim veggjum sem eftir standa og ekki sjáanlegt að tóftinni hafi verið skipt upp. 27 m sunnar er önnur tóft (B) sem er 12 X 8 m að stærð og virðist op hafa verið á henni suðvestarlega. 30 m vestan við hana er svo þriðja tóftin (C) sem er mjög óljós en er um 10 X 8 m að stærð. Vel er hugsanlegt að allar þessar tóftir hafi verið heystæði.

Hættumat: hætta, vegna túnræktar

SP-322b:023 landamerkjavarða 65°56589N 17°15013V
"Síðan ræður Stóragróf til austurs upp utanvert við túnið á Einarssstöðum. Bein lína eftir fornum garði í vörðu á móti Mósalaus, síðan beint í vörðu á Háás, sama stefna í girðingu við afrétt, þá hún í vörðu á Grýlhól, svo er það aftur sunnan úr henni vestur í vörðu yzt á Illusandshæð rétt ofan við upptök Moldskurðar..." segir í örnefnaskrá. Varðan á Illusandshæð sést frá bæ. Hún er 2,6 km suðaustan við bæ (001) og 2,3 km sunnan við Strák 021. Áberandi hæð umhverfis hana er lyngivaxið.

Lágur grjótgarður liggur einnig á merkjum á þessum slóðum. Hann virðist unglegur og líklega bara hlaðinn undir girðingu. Varðan er á háhæðinni. Hún er 1,5 m á hæð, hlaðin úr hellugrjóti.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Einarssstaðir b, 2

SP-322b:024 frásögn af hesthúsi 65°57123N 17°18195V
Hesthúskofi var norðaustan við bæ 001, þar sem nú er túnhorn og hlið á túngirðingu. Kofinn var 30 m norðaustan við gamla bæinn 001, 5-10 m sunnan við bæjarlæk og 20-30 m vestan við þar sem enn má

greina norðurhlið túngarðs 029. Engin ummerki kofans sjást nú en þar sem hann stóð eru nú sléttuð tún.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

SP-322b:025 frásögn af íshúsi 65°57141N 17°18170V
Ískofi var um 50 m utan við hesthúsið 024, 30-40 m utan (norðan) við bæjarlæk. Ískofinn var þar sem nú er grasi gróin hæð í sléttuðu túni.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

SP-322b:026 frásögn af mógröfum 65°56817N 17°18599V
Svarðargrafir voru um 250 m norðan við Heygarðaholt 010 og 150-200 m ofan við Þjóðveg. Þær voru 150 m sunnan við heimreiðina að Einarstöðum. Þar sem grafirnar voru eru nú grasi gróin tún og ummerki um grafirnar ekki greinileg. Þessar grafir voru enn notaðar í bernsku Guðnýjar Buch (f. 1934).
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

SP-322b:027 Afagrafir frásögn af mógröfum 65°57069N 17°18672V
Svarðargrafir, sem kallaðar voru Afagrafir, voru ofan við tún, fast sunnan við merki við Skörð. Grafirnar voru um 250 m neðan og norðan við bæ 001. Grasi gróið svæði ofan túna, deiglent en mógrafirnar sjást ekki greinilega.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

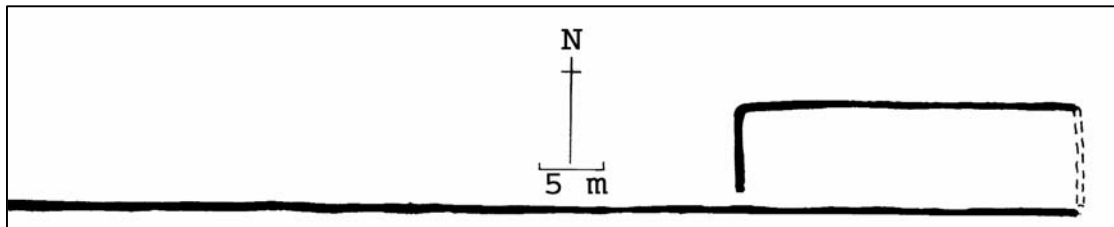
SP-322b:028 Gömlugrafir frásögn af mógröfum 65°57022N 17°18035V
Guðný Buch man eftir gömlum svarðargröfum fast sunnan við merki við Skörð og 200 m ofan (austan) við Þjóðveg. Á þessum stað er nú skurður milli tveggja rennisléttra túna.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

SP-322b:029 garðlag túngarður 65°57105N 17°18067V
Túngarður var umhverfis tún á Einarstöðum. Hann sést enn í norðausturhorni túna, um 100 m ofan við bæ 001. Innan túngarðsins eru sléttuð tún.

Norðurhlið garðsins er greinileg á um 75 m kafla áður en garðurinn beygir til austurs. Austurveggur er um 45 m langur en verður síðan óskýrari á 10 m kafla áður en hann heldur áfram í 60-80 m. Garðurinn er 0,8 m á breidd en 0,7 m á hæð. Hann er torfhladdinn og gróinn.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

SP-322b:030 tóft 65°57066N 17°17940V

Leifar garðlaga og hólfs, e.t.v. réttar, sjást ofan við túngarð 029 en neðan við Efrigarð 007. Sléttuð tún eru víðast umhverfis garðinn.

Garðlag er sést fyrst 5-10 m suðaustan við suðurenda túngarðs 029, ofan við tún. Garðlagið snýr austur-vestur og sést á 90 m kafla. Efst við það (þ.e. austast) er 28 X 8 m stórt hólfið, sambyggt garðinum. Hólf þetta er opið til austurs. Guðný Buch man eftir fleiri hólfum á þessum slóðum, t.d. sunnan við garðlagið, þar sem nú eru sléttuð tún.

Hættumat: hætta, vegna tónræktar

SP-322b:031 frásögn af fjárhúsum 65°57082N 17°18327V
Guðný Buch man eftir gömlu grjótt- og torfhlöðnu fjárhúsi sem undir lokin var notað sem hæsnaðkofi, norðan við heimreið frá bænum, um 100 m vestan við gamla bæinn 001. Kofinn var um 50 m norðvestan við vestara íbúðarhúsið sem nú stendur á Einarstöðum, þar sem nú er hæð í sléttuðu túni.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

SP-322b:032 Afahús frásögn af fjárhúsum 65°57132N 17°18312V

Hleðsluleifar eftir fjárhús, horft til norðausturs

Guðný Buch man eftir fjárhúsum 20-25 m sunnan við bæjarlæk og 10-15 m norðan við stóra hlöðu sem nú stendur. Svæðið þar sem húsin voru er nú í órækt.

Nú sést einungis um 16 m löng hleðsla þar sem húsin voru. Af svæðinu að dæma má þó giska á að húsin hafi verið um 14 m á breidd. Hleðslan sem sést er 1,5 m á hæð utanfrá en er ógreinileg að innan. Hún snýr austur-vestur.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

SP-323 Skógar

1449: Jarðarinnar getið í skrá um jarðir Hólastóls. DI V, 40

1712: "Jarðardýrleiki xx €, og so tíundast 4m tíundum" JÁM, 248

Tún 5 ha, ¼ slétt. Sáðreitir 50 m². -Túnakort. "Engið er smáfengið og slitrótt ut supra. Úthagarnir eru bjarglegir." JÁM, 249

SP-323:001

Skógar

bæjarhóll bústaður

65°56345N 17°18353V

"Bærinn stendur nokkuð upp frá veginum, en niður að honum liggur túnið." segir í örnefnaskrá. Gamli bærinn var þar sem steinsteypt íbúðarhús stendur nú að Skógum I. Gamli bærinn vék fyrir þeim nýja í áföngum um miðbik 20. aldar. Nýja íbúðarhúsið er með kjallara og eru líkur á að bygging þess hafi að mestu leyti skemmt þær mannvistarleifar sem kunna að hafa safnast upp í bæjarhólum fram að því. Umhverfis er sléttuð lóð umhverfis.

Mjög aflíðandi bæjarhóll sést á þessum stað.

Hann er mest 1,5 m á hæð en gróflega áætlað 30-40 m á breidd (austur-vestur) en 50-60 m á lengd. Bæjarhóllinn er greinilegastur nyrst en hverfur sunnar saman við brekkuna ofan við. Úr gamla bænum var innangengt í fjós og hlöðu.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Skógar a, 1

SP-323:002 Gerði heimild um útihús

65°56488N 17°18329V

"Hann [mýrarflákin] heitir Gíslamýri og nær suður að Gerði, sem er allhár hóll nyrzt í túni austan við veginn." segir í örnefnaskrá. "Engar tóftir eru lengur á Gerði, þar er nú slétt tún. Þar voru tóftir áður, en ég veit ekki hvers konar hús hafa verið þar." segir í athugasemdum við örnefnaskrá. Gerðið var þar sem nú er tún og er það löngu horfið. Það er merkt inn á túnakort frá 1919, 240 m norðan við bæ 001 en 100 m norðaustan við 003. Umhverfis eru sléttuð tún. Gerðið er suðaustast í túni og þar sem það var er hæð í túninu. Sunnan við er Gerðislág. Á hólum er dæld þar sem líklegast er að tóftirnar hafi verið.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Skógar, 5, Ö-Skógar ATH, 1 og Túnakort 1919

SP-323:003 heimild um útihús

65°56446N 17°18472V

Samkvæmt túnakorti frá 1919 var útihús 160-170 m NNV við bæ 001 og um 90 m norðan (NNA) við Hólshúshól 004. Þar sem útihúsið stóð er nú stór skemma. Húsið hefur verið þar sem nú er austurhluti hennar.

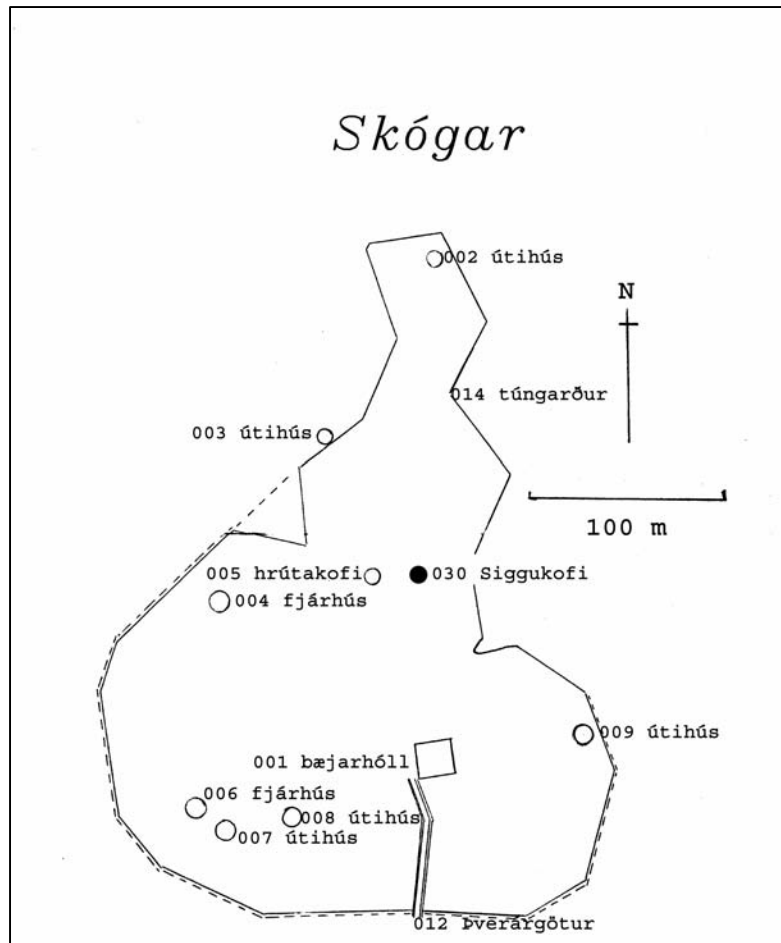
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1919

SP-323:004 Hólshúshóll heimild um fjárhús

65°56411N 17°18494V

"Einstakur hóll suður frá Gerði [002] austan við veginn heitir Hóll. Þar stendur íbúðarhúsið Skógum II.

Mörk túns og útihús í Skógum 1919

Þessi hóll hét Hólshúshóll. Þar stóðu fjárhús." segir í örnefnaskrá. Íbúðarhúsið að Skógum II stendur á Hólshúshól þar sem áður voru fjárhús. Þau hafa verið um 100 m ofan (austan) við Þjóðveg og 160 m NNV við bæjarhól 001. Húsin eru merkt inn á túnakort frá 1919.

Engar leifar fjárhúsanna sjást. Þar sem þau voru er nú grasi gróinn hóll þar sem steinsteypt íbúðarhús á Skógum standa nú.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Skógar a, 6 og Túnakort 1919

SB-323:005 heimild um hrútakofa 65°56399N 17°18393V

80-90 m NNV við bæ 001 og 75 m ofan við Hólshúshól 004 var hrútakofi. Hann var 5-10 m norðan við merkjagirðingu milli Skóga I og II. Kofinn er merktur inn á túnakort frá 1919. Engar leifar hrútakofans sjást. Þar sem hann stóð er grasi vaxið svæði í órækt.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1919

SB-323:006 heimild um fjárhús 65°56342N 17°18512V

110 m VSV við gamla bæinn 001 var útihús samkvæmt túnakorti frá 1919. Á þessum stað voru fjárhús skammt norðvestan við annað útihús 007. Húsin tvö stóðu á sama hólrananum. Sléttaður hóll en grunn dæld er í hann þar sem fjárhúsin hafa staðið. Sléttað var yfir húsin um 1960.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1919

SB-323:007 heimild um útihús 65°56331N 17°18493V

Útihús var áður um 100 m VSV við bæ (001) samkvæmt túnakorti frá 1919. Húsið var um 50 m norðan við heimreið, neðarlega í sléttuðu túni. Sléttaður hóll en af dældum má sjá hvar húsið hefur staðið, suðvestast á hólnum. Sléttað var yfir húsið um 1960.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1919

SB-323:008 fjárhúspúst 65°56337N 17°18451V

Útihús var 60 m VSV við bæ (001) samkvæmt túnakorti frá 1919. Húsið stóð um 50 m norðan við heimreið. Fjárhúsin hafa staðið á hól og er dæld í honum þar sem húsin hafa verið. Greinilegt er að sléttað hefur verið yfir það þótt merki þess sjáist enn. Inni í dældinni vaxa fíflar en umhverfis er grasi gróið.

Húsið virðist hafa verið langt og mjótt og snúið norður-suður. Það hefur verið nálægt 24 X 6 m að stærð. Svo virðist helst sem op hafi verið nyrst á vesturvegg en sunnan til í húsinu var hlaða.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1919

SB-323:009 heimild um útihús 65°56346N 17°18266V

60 m ofan (austan) við gamla bæinn (001) var útihús samkvæmt túnakorti frá 1919. Þar sem útihúsið stóð eru nú steinsteypt fjárhús á grasi grónum hól. Húsunum var rutt út um 1960.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1919

SB-323:010 heimild um landamerki 65°55960N 17°19308V

"Að sunnan eru mörkin móti Heiðarbót til austurs um gamlan garð, sem liggur upp frá Mýrarkvísl lítið eitt norðar en Þverá, og yfir miðjan Kolbeinsmó, sem er meðfram kvíslinni." segir í örnefnaskrá. Merkin liggja í beina línu í suðurjaðri túna neðan Kísilvegarsins. Áður breytti þessi lína um stefnu um 200 m austan við Mýrarkvísl og beygði þar til suðurs í Þverá. Sunnan við merkin eru tún en þar sem garðurinn lá er óræktarblettur, á kafi í gróðri.

Á þessum stað var garðspotti en hann er nú ógreinilegur. Skrásetjari skoðaði staðinn um miðjan ágúst og þá var svæðið á kafi í gróðri og garðurinn ekki merkjanlegur.

Hættumat: hætta, vegna túnræktar

Heimildir: Ö-Skógar a, 1

SB-323:011 Tjaldhóll/Tjaldholt örnefni tjaldstaður 65°55946N 17°18379V

"Þá breytir merkjalínan stefnu við hól sem heitir Tjaldhóll eða Tjaldholt og er lágur og lyngi vaxinn. Hann er nú kominn í tún." segir í örnefnaskrá. Tjaldhóll er á merkjum Skóga (I og III), Skógahlíðar og Heiðarbóls. Hann er um 10 m ofan (austan) við Kísilveginn, fast norðan við merkjagirðingu en sunnan í

túni. Hóllinn er um 40 m norðan við Skógarétt (sem er í landi Heiðarbóls). Tjaldholt er meira réttnefni á staðinn en Tjaldhóll þar sem einungis er um að ræða lágt holt, vaxið lúpínu, lyngi og grasi. Holtið er girt af á alla kanta, í eins konar þríhyrning.

Hættumat: hætta, vegna túnræktar

Heimildir: Ö-Skógar a, 1

SB-323:012 Þverárgötur heimild um leið

65°55932N 17°18379V

"[Frá Tjaldhól 011] er línin til norðurs eftir vörðum meðfram svonefndum Þverárgötum, sem áður réðu..." segir í örnefnaskrá. Þverárgötur lágu frá Skógum til SSV að Þverá. Göturnar sjást ekki lengur. Tún eru norðar en vegurinn lá í námunda við þar sem Kísilvegurinn er nú.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Skógar a, 1-2

SB-323:013 Merkjavarða landamerkjavarða

65°56205N 17°17666V

"Frá þessum steini [stórum steini norðan við bæ] stefnir í norður á Merkjavörðu suðaustur af Skógabænum..." segir í örnefnaskrá. Ofan við efstu tún í Skógalandi er skurður. Þar var áður varða um 580 m suðaustan við Skógabæ 001.

Vestan við eru grasi gróin tún, austan við deiglendi.

Engin varða er nú fast ofan við tún. Um 50 m austar er lítið holt þar sem nokkrir grónir steinar eru í toppinn. Er hugsanlegt að varðan hafi verið þar.

Hættumat: hætta, vegna túnræktar

Heimildir: Ö-Skógar a, 2

SB-323:014 garðlag túngarður

65°56394N 1817075V

Túngarður er merkjanlegur ofan við tún í Skógum, á um 180 m löngum kafla. Hann sést fyrst við Gvendarlæk þótt vafalaust hafi hann náð lengra til suðurs áður. Hann er í túnjaðri.

Garðurinn liggur til norðurs að merkjum milli Skóga I og II og áfram til norðurs að Gerðishól 002, samtals um 180 m. Hann er 1,5 m á breidd en 0,3 m á hæð. Hann virðist að mestu hlaðinn úr torfi og er nú gróinn.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

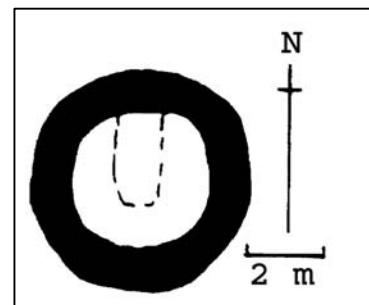
SB323:015 tóft

65°56746N 17°18947V

Rétt vestan við brúna sem er á Skógaá en vestan við Kísilveginn er lítið holt, nokkuð neðarlega. Þar var geitakofi. Nýi vegurinn, þ.e. Kísilvegurinn, fór að sögn Björns Ó. Jónssonar, yfir geitakofann sem hóllinn er við kenndur (sjá 031). Enn sést þó tóft á sjálfum hólnum fast sunnan við Skógaá (við merki), 20 m vestan við girðingu og 30 m vestan við Kísilveginn. Hugsanlegt er að hún sé í raun leifar geitakofans og önnur tóft hafi farið undir veginn (sjá 031) en ekki verður um það fullýrt. Þó virðist ljóst að 2 tóftir voru á þessum slóðum. Hóllinn sem tóftin er á er lyngivaxinn en sléttuð tún eru sunnan og vestan hans. Norðan við er Skógaá á merkjum en austan Kísilvegurinn.

Tóftin er sigin og óskýr. Hún er lyngivaxin og 5 X 5 m að stærð. Hún er fremur hringlaga nú, e.t.v. sökum þess hversu mikið hún er fallin og gróin. Tóftin er hlaðin úr torfi og ekkert grjótt er greinilegt í henni. Hún er mest 0,3 m á hæð. Ekki sést op á henni en hryggur er í henni miðri, líkt og um lítinn garða gæti verið að ræða. Tóftin er þó of óljós til þess að hægt sé um það að fullyrða.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

Hleðsluleifar, horft til suðausturs

SB-323:016 Gildrumelur refagildruhleðsla

65°56544N 17°18975V

"Næst suður af Krókholti er holt, sem heitir Gildrumelur, stórt holt og mikið. Á því var áður gildra eða dýrabogi fyrir refi." segir í örnefnaskrá. Gildrumelur er langur melur um 200 m neðan við Kísilveg og 500 m norðvestan við

bæ 001. Um er að ræða melhól sem er vaxinn

lyngi en ber í toppinn. Í raun er Gildrumelur tveir samtengdir hólar.

Hrunið mannvirki er á nyrðri hólum. Það er hlaðið úr fremur stóru grjóti og suðaustan við er mjög stór steinn. Hleðslurnar eru um 2 m á kant. Þetta mannvirki minnir meira á smala- eða skotbyrgi en refagildru og eðlileg ályktun tengi tóftina byrgisörnefninu suðvestur af Gildrumel (sjá 017).

Hættumat: hætta, vegna túnræktar

Heimildir: Ö-Skógar a, 3

SB-323:017 Byrgismelur heimild um skotbyrgi 65°56291N 17°18860V

"Suðvestur af Gildrumel [016] er Miðholt, stórt, víði vaxið holt. Þar suðvestur af er Byrgismelur, nú orðinn tún. Þar var skotbyrgi í sambandi við Gildrumel." segir í örnefnaskrá. Gildrumelur er fast neðan við þjóðveg, beint vestur af Skógum (eða heimreiðinni að Skógum). Tún eru fast neðan við þjóðveg. Um 100 m vestar eru hæðir í túninu þar sem Byrgismelur var og engin ummerki um skotbyrgið eru greinileg.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Skógar a, 3

SB-323:018 Svarðgrafir örnefni mógrafir 65°56705N 17°19086V

"Norðaustur frá Gildrumel er Sléttagrund meðfram grófinni norður af Kjó(a)holti, og þar norðaustur af er stærðar svæði, sem kallað er Svarðgrafir, norðan við Skógagróf, norður af Sléttugrund." segir í örnefnaskrá. Ekki er nákvæmlega vitað hvar svarðargrafirnar voru. Heimildamaður man helst eftir svarðargröfum ofar og innar, nálega þar sem Kísilvegurinn er nú (og fast neðan við hann) 032. Þær svarðargrafir sem hér eru skráðar hafa líklegast verið þar sem nú eru tún, neðan vegar en sunnan merkja við Einarstaði og um 800 m norðvestan við bæ 001. Sléttuð tún eru nú þar sem svarðargrafirnar voru áður.

"Svörðurinn í Svarðargröfum var 2-4 metrar á dýpt og var góður eldiviður. Hætt var að nýta hann 1950. Nafnið Grafarholt er dregið af þessum gröfum." "Móskurður hefur að fornu <verið>, brúkast ei" segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Skógar a, 3; Ö-Skógar b, 1; JÁM XI, 248-9.

SB-323:019 gata leið 65°56747N 17°18867V

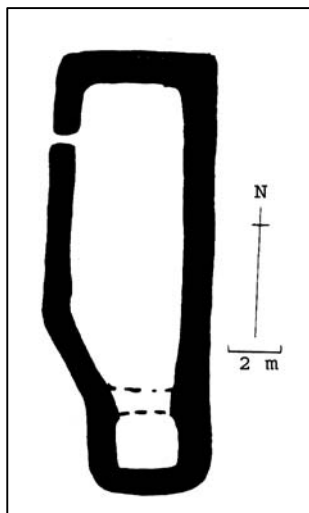
"Rétt niður af túninu hjá [Tjaldhól 011] var Arnbjargarmór, sem nú er kominn í tún. Hann var ofan við gamla braut, sem lá eftir Kolbeinsmónum." segir í örnefnaskrá. Gamla brautin lá um allt Skógalandið, neðan Kísilvegarins. Brautin er að mestu kominn undir tún en hún er þó greinileg fast sunnan við norðurmerki Skóga um 500 vestan við Kísilveginn. Hún lá áfram til norðurs um Kolbeinsmó en er þar kominn undir tún. Gatan er aftur greinileg 20 m sunnan við Skógaá og 10 m vestan við geitakofa (015). Þar sést gatan greinilega sem e.k. dæld frá árbakka Skógaár og til suðurs að sléttuðu túninu. Hún er um 1 m á breidd.

Hættumat: hætta, vegna túnræktar

Heimildir: Ö-Skógar a, 4

SB-323:020 Kolbeinstótt bæjarstaði býli 65°55967N 17°19177V

"Hall hét suður af Nónholti, nú orðið tún, en vestur af því var Arnbjargarmórinn. Þar niðri var fjárhús- og bæjartótt í Kolbeinsmónum, og voru tætturnar greinilegar, þó að landið væri deigt. Var það kallað Kolbeinshóll, en áður Kolbeinstótt." segir í örnefnalýsingu. Allar tóftir sem voru við/á Kolbeinshól eru nú horfnar og hóllinn kominn undir tún.

Sjálfur hóllinn er þó enn greinilegur fast norðan við suðurmerki jarðarinnar og um 550 m neðan við Kísilveginn. Hann er um 900-950 m suðvestan við bæ 001. Allt umhverfis eru sléttuð tún. Hóllinn er 50-60 m í þvermál.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Skógar a, 4

SB-323:021 Gamlastekkholt stekkjartóft

65°56003N 17°19445V

Niður við Mýrarkvísl og 40-50 m norðan við merki Heiðarbótar og Skóga er Gamlastekkholt. Túnrönd kemur niður á Holt, nær ánni, austan í hæð. Tóftin er enn greinileg 20-30 m neðan (vestan) við neðstu tún. Stekkurinn er 20 m austan við gil Mýrarkvíslar en um 1 km suðvestan við bæ 001.

Tóftin er á þýfðum bletti milli túna og ár. Bletturinn er vaxinn lyngi, viði og grasi en tóftin sjálf er á kafi í grasi.

Gamlastekkjartóft er 17 X 6 m að stærð og snýr norður-suður meðfram ánni. Tóftin virðist skiptast upp í tvö hól og er minna hólfið sunnar. Op er nyrst á vesturhlið en erfitt var að greina nákvæmt lag tóftarinnar þar sem hún var á kafi í grasi þegar hún var skoðuð síðsumars 2002. Hleðslur hennar eru mest 0,5 m á hæð, alveg hlaðnar úr torfi.

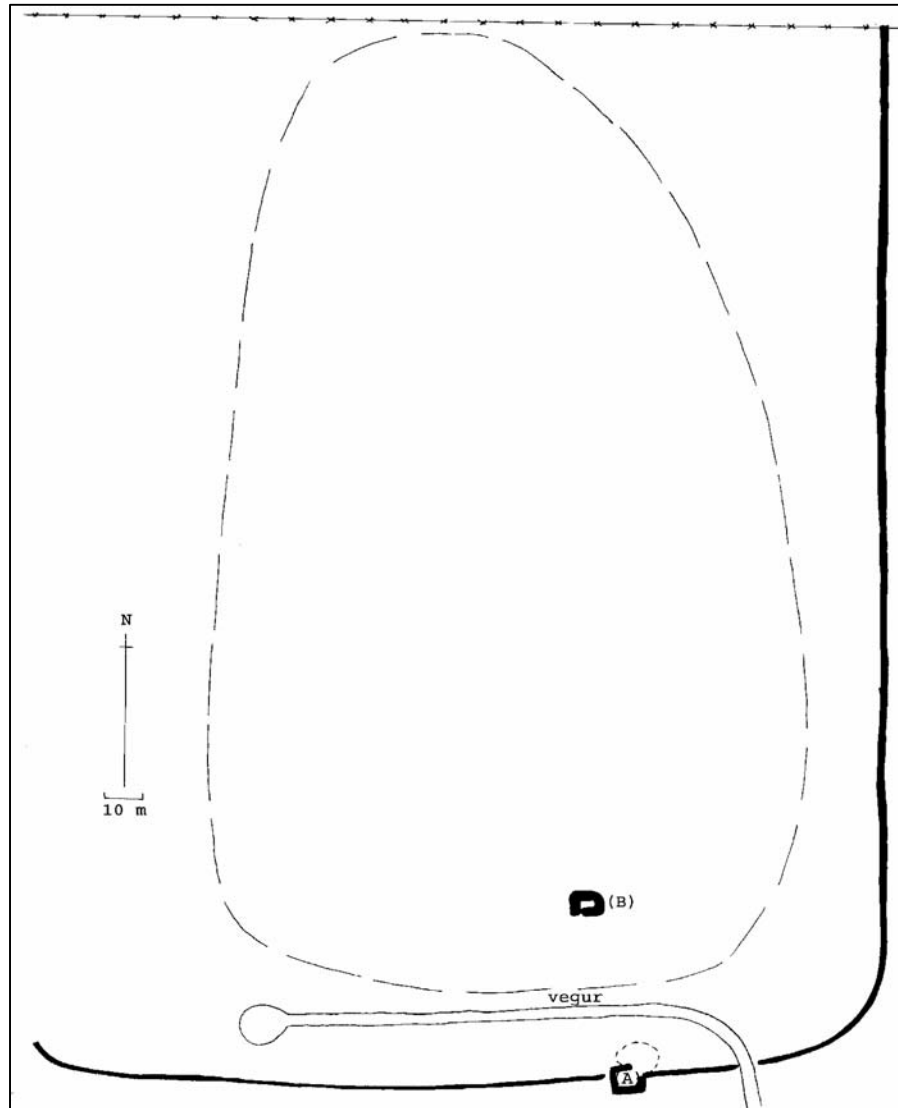
Hættumat: hætta, vegna túnræktar

SB-323:022 stekkjartóft og garðlag

65°56333N 17°19419V

"Syðst í Skógafæti var stekkur við Stokkhylsbrekku við Stokkhyl." segir í örnefnaskrá.

Mikið garðlag og tvær tóftir sjást enn þar sem stekkurinn var. Garðlagið nær austur frá árbakka Mýrarkvíslar í um 200 m áður en það beygir til norðurs fyrir hól sem þarna er. Efsti hluti garðlagsins er um 600 m neðan (vestan) við þjóðveg og um 800 m neðan við bæ 001. Vegarslóði liggur meðfram túnum til vesturs frá Kísilvegi og fer hann í gegnum garðinn um 600 m neðan við Kísilveginn og endar "innan" garðs. Hóllinn er lyngivaxinn að sunnan að ofan en mýri er fast austan við hólinn.

Mýrarsvæðið er lítið og liggur garðurinn í jaðri þess. Austan garðsins taka móar aftur við til austurs.

Garðlagið liggur til austurs frá Mýrarkvísl í um 200 m áður en það beygir til norðurs. Þar liggur það svo í um 330 m til norðurs áður en það hverfur, nálega þar sem girðing er á merkjum við Einarstaði. Garðlagið er allt í allt um 530 m á lengd en 2,5 m breidd og 0,5 m á hæð. Það liggur meðfram áðurnefndum hól að austan og sunnan. Ein tóft er sambyggð garðinum, norðan við vesturhlið hans. Tóftin (A) er óljós og að nokkru hlaupin í þúfur. Hún er 8 X 5 m að stærð og hefur snúið austur-vestur. Ögjörningur er nú að greina nákvæma lögun hennar. 40 m norðan við tóftina er önnur tóft (B) á hólum sem garðurinn liggur umhverfis. Hún er 5 X 7 m að stærð og virðist einföld, með opi á suðvesturhorni.

Hættumat: hætta, vegna túnræktar

Heimildir: Ö-Skógar a, 4

SB-323:023 Fálkapúfa þjóðsaga

65°56485N 17°19592V

"Sunnarlega í Fætinum er hæð, sem heitir Fálkapúfa. Hún er vestur af Reiðholti og norðan við

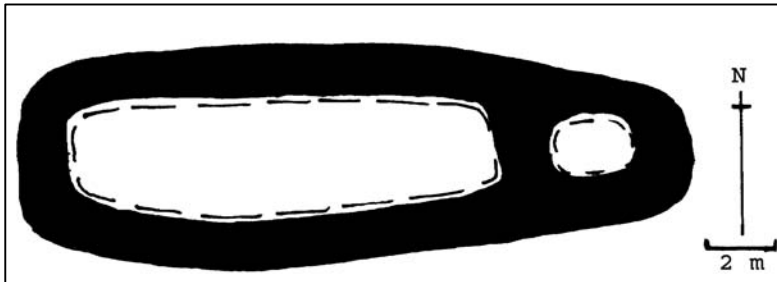
Stokkhylsbrekku. Í henni er gull talið falið." segir í örnefnaskrá. Fálkapúfa er um 700 m vestan við þjóðveg, fast sunnan við sléttuð tún. Hún er 950-1000 m VNV við bæ 001. Fálkapúfa er lyngivaxinn en lítt þýfður hóll. Hann er í beinu framhaldi af hólum sem stekkurinn (022) er á/við. Norðan við eru tún. Greinilegt er að grafið hefur verið í topp hólsins. Björn Ó. Jónsson hafði heyrt þá sögu að falinn hefði verið fjársjóður í hólum og yrði einhvern tíma reynt að grafa hann upp myndu bæjarhúsin á Skógum standa í ljósum logum.

Hættumat: hætta, vegna túnræktar

Heimildir: Ö-Skógar a, 5

SB-323:024 Skógastekkur stekkjartóft

65°56213N 17°19459V

"Þá er hylur, sem heitir Stokkhylur, og nokkru sunnar Stekkjarpollur, sem dregur nafn af elzta Skógastekknunum." "Rústir Skógastekks sjást enn." segir í örnefnaskrá. Stekkjartóftin er 20 m austan á bakka Mýrarkvísar og 150 m

neðan við neðstu tún. Hún er tæpum 400 m norðan við Gamlastekkholt 021. Umhverfis er grasi- og lyngivaxinn mói neðan við tún, ofan við Mýrarkvísl.

Tóftin snýr austur-vestur og er á kafi í grasi. Hún er 18-19 X 5 m að stærð og virðist skiptast upp í tvö hólf. Eystra hólfíð er mun minna og ógreinilegra. Ekki er lengur hægt að greina hvar op var á tóftinni.

Hættumat: hætta, vegna túnræktar

Heimildir: Ö-Skógar a, 5; Ö-Skógar b,2

SB-323:025 garðlag

65°56427N 17°17564V

Mikið garðlag liggur norður-suður í landareign Skóga. Garðurinn er um 600 m ofan (austan) við bæ 001. Ofan við garðinn eru nokkrir melar í röð en neðan við er mói. Garðurinn er um 0,8 m á hæð en 3 m á breidd. Hann er 500-600 m langur á þessu svæði og e.t.v. er framhald 026. Ekki er ólíklegt að báðir garðarnir séu hluti af vörslugarði sem lág um alla sveitina, nær óslitið frá Hofstöðum í Mývatnssveit til Tjörness.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

SB-323:026 garðlag og býli

65°56410N 17°1765°5V

"...þar sem Skógagróf rennur fram af Stöplum, en þeir eru grjótbelti, greinilegur stallur ofan við Mólendið... Eyðibýli var neðan við Stöplana norður af Bræðrum. Þar sér garða og tættur. Þar hefur verið stór skáli, en veggir eru undarlega háir enn." segir í örnefnaskrá. Býlið var neðan við Bræður 027 og um 550 m ANA við bæ 001. Þýfður og lyngivaxinn mói, neðar eru skurðir og deiglendi.

Mikið garðlag liggur norður-suður 80 m ofan við hól þar sem býlið var áður (var á hól sem er 40 X 20 m að stærð). Garðlagið er um 500 m langt og víðast um 1,2 m á breidd. Girðing liggur austur-vestur yfir garðinn. Ekki er víst að garðlagið tengist býlinu á nokkurn hátt en e.t.v. líklegra að það sé hluti af stærra garðlagi sem lág eftir sveitinni endilangri

Hættumat: hætta, vegna túnræktar

Heimildir: Ö-Skógar a, 7

SB-323:027 Bræður frásögn af vörðu

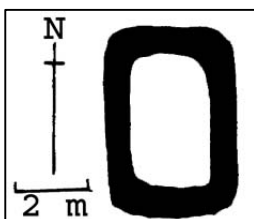
65°56462N 17°17244V

Bræður eru tveir hólar, um 850 m austan við 001. Á þeim voru áður gamlar vörður. Tveir berir melhólar. Vörðurnar eru hrundar og nú sjást aðeins steinhúgur í toppinn þar sem vörður stóðu áður.

Hættumat: engin hætta

SB-323:028 tóft heystæði

65°56699N 17°19211V

Lítill tóft sem virðist vera heystæði er á hæð rétt sunnan við Skógalæk og um 330 m neðan við (vestan við) Kísilveginn. Tóftin er 20-30 m neðan við tún sem ná frá Kísilveginum en ofan við annan túnblett sem er nokkru neðar. Hún er um 920 m norðvestan við bæ 001. Tóftin er herra en landið umhverfis. Hún er á óræktarbletti milli tveggja túna.

Tóftin er einföldt, 4,5 X 3 m að stærð. Breidd veggja er 0,5 m en

hæð þeirra 0,3 m. Ekkert op er á tóftinni og er líklegast að þarna hafi verið hlaðið upp lítið heystæði.

Hættumat: hætta, vegna túnræktar

SP-323:029 heimild um rist

65°56392N 17°17942V

"Torfrista var bezt í Flesju, en var líka víðar í landinu. Torfið var haft í húsbök og ofan á hey." segir í örnefnaskrá. Flesja er um 300 m austan (ofan) við bæ 001. Flesja er deiglent, slétt svæði.

"Torfrista og stúnga bjargleg." segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns.

Hættumat: hætta, vegna túnræktar

Heimildir: Ö-Skógar b, 9; JÁM XI, 148

SP323:030 Siggukofi frásögn af útihúsi

65°56399N 17°18357V

Siggukofi hét útihús 10 m norðan við merkjagirðingu milli Skóga I og II og um 20 m ofan við hrútakofann 005. Grasi gróinn blettur í órækt fast norðan við merki milli Skóga I og II. Á þessum stað voru tún sléttuð en þau eru ekki lengur slegin og bletturinn því komin í órækt. Engin ummerki um Siggukofa sjást nú á yfirborði jarðar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

SP323:031 frásögn af geitakofa

65°56746N 17°18847V

Rétt vestan við brúna sem er á Skógaá, vestan við Kísilveginn er lítið holt. Þar var Geitakofi. Nýi vegurinn, þ.e. Kísilvegurinn, fór að sögn Björns Ó. Jónssonar yfir geitakofann sem hóllinn er við kenndur. Enn sést þó tóft á sjálfum hólnum (sjá 015) fast sunnan við Skógaá (við merki), 20 m vestan við girðingu og 30 m vestan við Kísilveginn. Nú liggur malbikaður vegur þar sem talið er að geitakofinn hafi verið.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

SP323:032 náma mógrafir

65°56601N 17°18720V

Svarðargrafir voru nálega þar sem Kísilvegurinn er nú, um 550 m NNV við bæ 001. Grafirnar voru miðja vegu milli merkja milli Einarstaða og Skóga og heimreiðar að Skógum II. Merki grafanna sjást enn, vestan við Kísilveginn. Nokkru vestar er sléttuð tún, austar skurður og eldri vegarslóði og því næst Kísilvegurinn. Ofan vegar eru einnig sléttuð tún.

Svarðargrafirnar sem sjást eru 40 X 8 m að stærð. Þær fjara út til suðurs en að norðan ná þær að afleggjara sem liggur frá Kísilvegi inn á tún

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

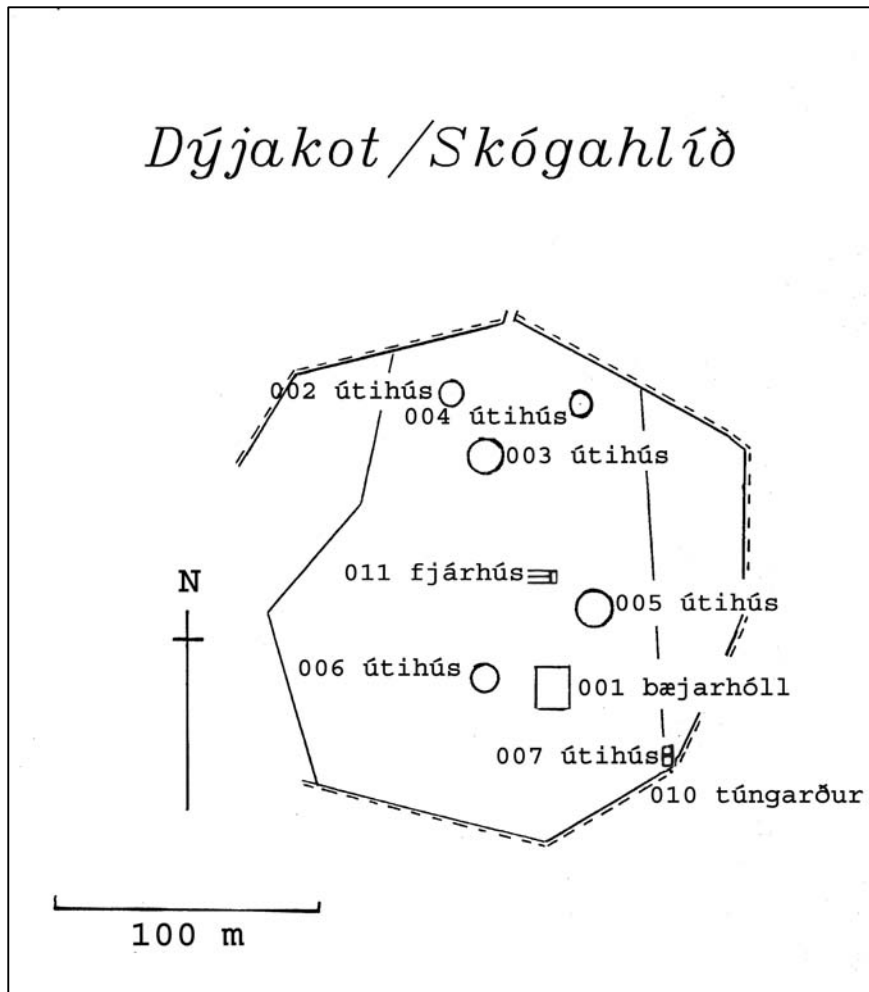
SP323:033 heimild um myllu

65°56387N 17°18381V

"Þá kemur Skógagróf í Skógaá. Grófin knúði áður kornmyllu, en í seinni tíð hefur þar verið rafstöð." segir í örnefnalýsingu. Rafstöðin er nú einnig horfin en hún var beint norður af Skógum I, á læk sem þar rennur niður túnið. Myllan var á svipuðum stað. Sléttuð tún eru norðar, tún í órækt sunnar. Engin ummerki sjást um mylluna.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Skógar a, 3

SP-323b Dýjakot/Skógahlíð

"Sigurður Árnason... byggði upp eyðibýlið Dýjakot í Skógalandi 1869... Býlinu fylgdi ¼ Skógalands, syðsti hluti þess." HJ, 536
Tún 2 ha, 1/6 slétt. Sáðreitir 5 m². - Túnakort.

SP-323b:001

Dýjakot
bæjarhóll

bústaður

65°55968N

17°17249V

"Utan við tún er mýri, sem heitir Steinamýri. Neðst í henni er Oddssund. Rétt fyrir ofan það er hið gamla Dýjakot, en bærinn stóð á hól undir Bæjarstöpli. Hóllinn var flatur og sléttur suður af fjárhúsunum og hét Bæjarhóll..."

segir í örnefnaskrá. "Dýjakot kallast nú fornt eyðiból skamt suður og upp frá jörðunni, og eru þar sýnileg byggingamerki garða og tóftarleifa, og atla menn að þessi jörð hafi eyðilagst í stóru plágunni. Ekki má hjer aftur byggja fyrir heyskaparleysi." segir í JÁM. Bærinn Dýjakot var þó aftur byggður upp 1869. árið 1939 var bærinn færður neðar í hlíðana, nær vegi, þar sem hann stendur nú. Bæjarhóll eldri bæjar Dýjakots er enn greinilegur. Hann er um 500 m beint ofan við íbúðarhús sem nú stendur í Skógahlíð og 100 m norðan við merki við Heiðarbót.

Umhverfis er tún.

Bæjarhóllinn er ofarlega í túninu. Hann hefur verið sléttður en þó er hann mjög greinilegur, grasi gróinn og mest 3-4 m á hæð þó svo að hann renni saman við brekkuna að austan (ofan). Hann er 40 X 20 m að stærð og snýr norður-suður. Steinar sjást í bæjarhólnum hér og þar og hann er einnig dældóttur en engar eiginlegar tóftaleifar eru merkjanlegar. Engar steinsteyptar byggingar eru á bæjarhólnum enda bærinn færður töluvert neðar í hlíðina.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Skógahlíð a, 1-2; JÁM XI, 249

SP-323b:002 heimild um útihús

65°56022N 17°17326V

Samkvæmt túnakorti frá 1919 stóð útihús vestast í norðurenda túns, 15-20 m NNV við Hólshús 003. Grasi gróin hæð, í raun framhald hæðarinnar sem 003 er á. Ekki sjást merki um útihúsið en svæðið hefur verið sléttað.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1919

SP-323b:003 Hólshús heimild um útihús

65°56009N 17°17302V

Samkvæmt túnakorti frá 1919 var útihús um 70 m NNV við bæ 001. Húsin stóðu á Hólhúshól sem er grasgróinn hóll. Dæld er í miðju hólins þar sem líklegast er að húsið hafi staðið. Eftir dældinni að dæma hefur það snúið norður-suður. Önnur merki um húsið sjást ekki.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1919

SP-323b:004 heimild um útihús

65°56020N 17°17274V

Um 90 m norðan við bæ 001 var útihús samkvæmt túnakorti frá 1919. Húsið hefur verið um 25 m norðaustan við Hólshús 003. Grasi gróinn hóll, gróðursæll. Engin ummerki um húsið sjást nú á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1919

SP-323b:005 heimild um útihús

65°55979N 17°17213V

Útihús stóð samkvæmt túnakorti frá 1919 um 20 m utan og ofan (norðaustan) við bæ 001. Þar er nú hóll í sléttuðu túni en leifar útihússins ekki greinilegar. Engar leifar um húsið sjást á hólnum eða við hann. Lítil dæld er í toppi hólins en ofan við hann er þýft.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1919

SP-323b:005 heimild um útihús

65°55970N 17°17285V

Útihús stóð samkvæmt túnakorti frá 1919, 15-20 m vestan við bæinn 001, framan í bæjarhólum. Sléttað hefur verið yfir húsið en greinilega sést hvar það stóð þar sem gróður er þar snöggjum lágvaxnari. Umhverfis eru grasi gróin tún. Húsið virðist hafa snúið norður-suður.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1919

SP-323b:007 útihústóft

65°55970N 17°17184V

Leifar útihúss, sem merkt er inn á túnakort frá 1919 sjást ennþá 30-40 m beint ofan við bæjarhólinn. Húsið er byggt við túngarð 010, fast norðan við þar sem hlið er á honum, efst í grasi vöxnu túni.

Tóftin er 11 X 5,5 m að stærð og snýr norður-suður. Hún skiptist upp í tvö hólf og er það nyrðra með op á miðjum norðurvegg en það syðra á vesturvegg. Ekki er op milli hólfanna. Tóftin er að mestum hluta úr torfi en grjóthleðslur sjást að innan. Hún er mest um 0,9 m á hæð.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1919

SP-323b:008 landamerkjavarða

65°55960N 17°17811V

"Þá eru vörður á fornum garði [009] á Hallsbrún..." segir í örnefnaskrá. Hallsbrún er þar sem bærinn Skógahlíð stendur nú. Merki við Heiðarbót eru um 80 m sunnan við íbúðarhúsið. Vörður voru sunnan við íbúðarhús, á merkjum. Sléttuð tún eru nú á þessum stað, fast sunnan við íbúðarhúsið. Engin ummerki varðanna eru nú greinileg.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Skógahlíð a, 1

SP-323b:009 heimild um landamerki

65°55932N 17°17709V

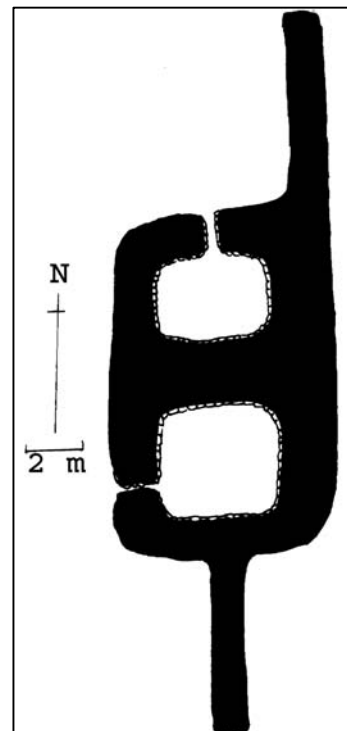
"Þá eru vörður á fornum garði á Hallsbrún, en síðan sá garður að norðan í Lækjarklauf sunnan við Dagmálahól." segir í örnefnaskrá. Hallsbrún er þar sem íbúðarhúsið í Skógahlíð stendur nú. Garðurinn var þar en lá svo á merkjum til austurs. Á þessum slóðum er skurður og girðing á merkjum, um 80 m sunnan við merki. Engin merki sjást nú um garðinn á þessum slóðum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Skógahlíð a, 1

SP-323b:010 garðlag túngarður

65°55970N 17°17184V

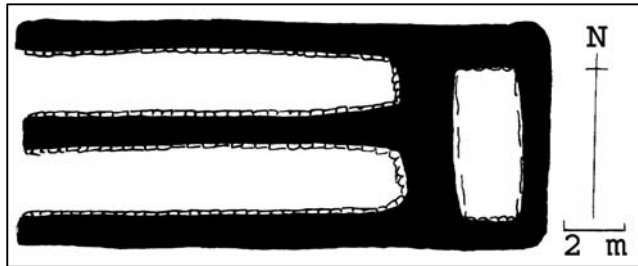
Túngarður var umhverfis tún í Skógarhlíð. Hann er nú greinilegur ofan (austan) við tún á um 80 m kafla. Túngarðurinn er efst í túni. Ofan við er aflíðandi halli upp að Skógarétt 012.

Garðurinn er greinilegur á 80 m kafla ofan við tún. Hann er mest um 1m á hæð en 1,2 m á breidd, hlaðinn úr torfi og algróinn. Hluti hans er vafalaust uppkast úr skurði sem er ofan við garðinn.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

SP-323b:011 fjárhústóft

65°55992N 17°17255V

"Hóllinn var flatur og sléttur suður af fjárhúsunum og hét Bæjarhóll, en utan og vestan fjárhúsa var Hólshúshóll [011]." segir í örnefnaskrá. Leifar fjárhúsanna sjást enn, þau eru um 30 m norðan við bæjarhólinn. Þær eru á hæð í grasi grónu túni.

Tóftin er 17 X 7 m að stærð og snýr austur-vestur. Hún er hlaðin úr torfi og grjóti og sjást greinilegar

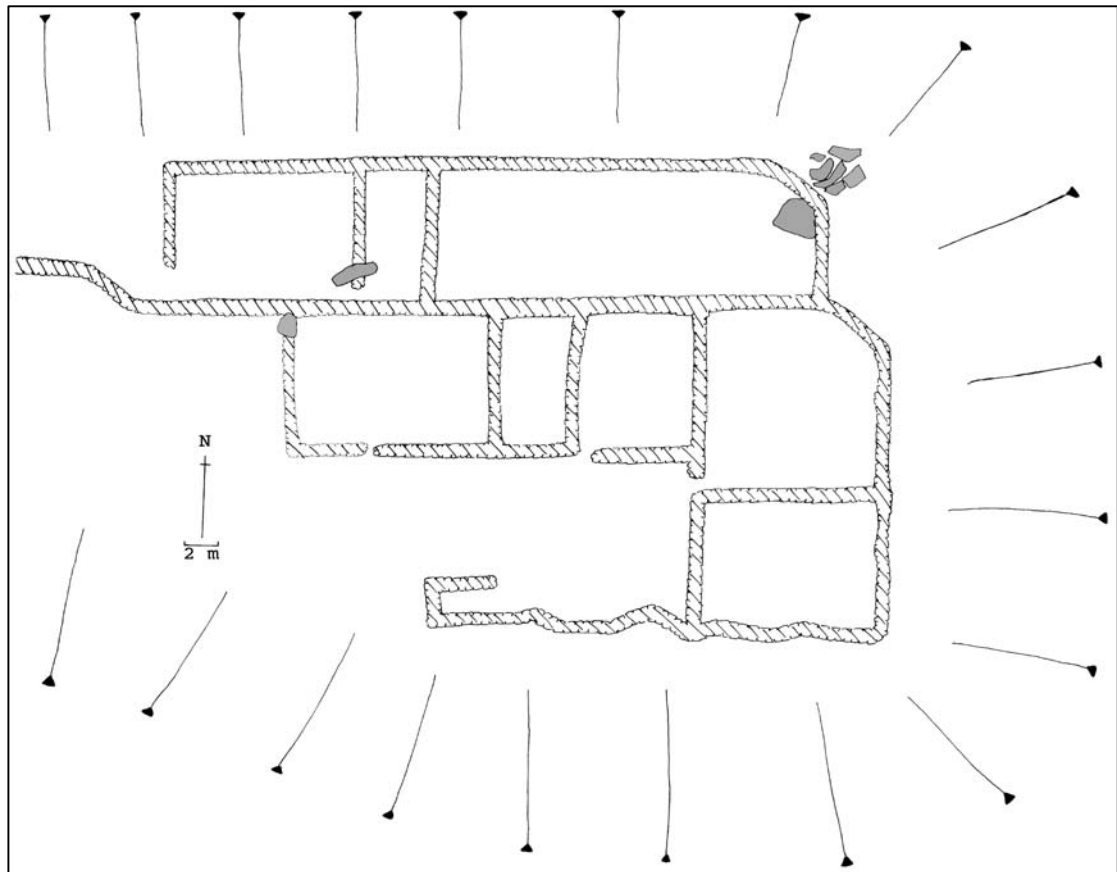
grjóthleðslur í innanverðum veggjum. Garði er í miðju tóftarinnar, steypur að hluta. Í garðanum er steyp kindabað. Austasti hluti tóftarinnar er hrúnn en hugsanlegt að þar hafi verið hlaða. Húsin hafa verið opin til vesturs.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Skógahlíð a, 2

SP-323b:012 Skógarétt gerði rétt

65°55954N 17°17087V

"Upp af gamla bæ er Bæjarstöpull. Í klauf norðan við hann var ævafornt rétt, nefnd Skógarétt. Hún var flutt, en klaufin sem hún er í nú, heitir Réttarklauf." segir í örnefnaskrá. Réttin er enn greinileg. Hún er um 125 m ofan (austan) við bæ 001 en um 500 m ofan við íbúðarhúsið í Skógahlíð. Garðlag liggur frá túngarði 010 til austurs í um 60 m en verður svo hluti af réttinni. Réttin er í Réttarklauf sem er náttúrulegt aðhald. Hún er klettum girt að austan, norðan og sunnan sökum og mynda þeir því U-í kringum réttina. Austan til (efst í klaufinni) er mikið klettabelti og nokkuð hefur hrúnið úr því niður

hlíðarnar og endað í og við réttina.

Réttin er að mestu leyti byggð úr grjóti sem hefur hrunið úr klettabeltinu ofan við. Hún er u.þ.b. 36 X 21 m að stærð (utan við garðlagið sem liggur milli hennar og túngarðs). Hún skiptist a.m.k. upp í um 9 hólf. Hleðslur eru mest 0,6 m á hæð en þó er víðast eingöngu um einfalda steinaröð að ræða. Hólf réttarinnar eru mjög misstór en ekki er hægt að sjá neinn almenning.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Skógahlíð a, 2

SB-323b:013 heimild um mógrafir

65°56108N 17°17266V

"Svörður var tekinn í mýrunum. Hann var 2-4 m á dýpt, og hætt var að taka hann um 1940-50. Torf var rist á hey og hús." segir í örnefnaskrá. Umrædd mýri er Steinamýri sem er utan við bæjartúnin (001) og 500-600 m ofan við íbúðarhúsið í Skógarhlíð. Á þessum stað er mýri en ekki sést nú greinilega hvar grafirnar hafa verið. Sunnan við er langt holt og svo túnstæði Dýjakots (001) Ofan við mýrina er girðing.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Skógahlíð b, 1

SB-323b:014 náma mógrafir

65°56303N 17°17709V

Svarðargrafir eru um 500 m norðvestan við bæ 001. Girðing liggur norður-suður yfir grafirnar miðjar. Lækur rennur fast norðan við efri hluta grafanna (ofan girðingar) en fast sunnan við neðri hluta þeirra. Hlíðin er deiglend á þessum slóðum. Grafirnar eru á 30 X 50 m svæði og eru mest 1,2 m á dýpt.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

SB-323b:015 *Merkjagarður* garðlag landamerki

65°55915N 17°17182V

"Milli Skógahlíðar og Heiðarbótar er gamli garðurinn, Merkjagarður, frá Tjaldholti [323:011], og nær hann fyrst austur, síðan suður að Þverá." segir í örnefnaskrá. Merkjagarðurinn er á suðurmerkjum, þ.e. milli Skóga og Heiðarbótar. Hann er ógreinilegur þar til komið er austarlega í landareignina, u.þ.b. þar sem Dýjakotsbærinn 001 stóð. Hann sést innan og ofan við tún þar sem grjóthleðsla er greinileg uppStöpla. Garðurinn heldur áfram ofan við Stöpla í nokkur hundruð metra. Garðurinn liggur um haga og yfir Stöpla. Garðurinn er 1 m á breidd en 0,7 m á lengd. Hann er 300-400 m langur. Hann er hlaðinn úr grjóti og virðist ekki séstaklega ellilegur.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Skógar a, 2

Landamerkjagarður, horft til SA

4. kafli Fornleifar og byggð í Reykjahreppi

Sumarið 2002 var skráður norður- og norðausturhluti Reykjahreppar, frá og með Saltvík skammt suðvestan við Húsavík, meðfram strönd Skjálfanda og inn í Reykjahverfið sjálft, að Heiðarbót. Stærstu jarðirnar voru norðaustast á svæðinu, þ.e. Saltvík, Laxamýri og Skörð. Nyrsti hluti skráningarsvæðins er í aflíðandi halla að Skjálfanda annarsvegar og hins vegar að Laxárósum. Harðir valllendisbakkar eru víðast hvar með sjónum, hentugir til ræktunar og hafa sumstaðar verið gerð tún þar í seinni tíð. Frá bökkunum tekur að halla upp til Reykjaheiðar. Mýrar eru þar sem land er lægst: næst Mýrarkvísl og Laxá. Syðri hluti svæðisins, er hluti af því hverfi sem yfirleitt er nefnt Reykjahverfi.

Reykjahverfi er í dalverpi sem gengur til suðurs og suðausturs upp frá Skjálfandaflóa að Kringluvatni. Dalinn afmarka Reykjaheiði að austan en Hvammsheiði að vestan. Í dalsbotni rennur á úr Langavatni. Á því svæði sem skráð var sumarið 2002 er áin nefnd Mýrarkvísl þar til hún sameinast Laxá í Mýrarvatni sunnan við Laxárósa. Syðri bæirnir á skráningarsvæðinu (í dalverpinu) stóðu allir 100-150 m.y.s., Saltvík 60-80 m.y.s. en Laxamýri og Mýrarsel innan við 25 m.y.s.

Í Reykjahverfi einkennist landslag af aflíðandi hlíðum að Mýrarkvísl. Undirlendi er nokkurt og sveitin grösug. Ræktunarskilyrði eru góð og víða allbreiðar landræmur ræktaðar í kringum bæjarstæðin. Ofan og neðan þeirra eru víðast mýrarflákar en annars einkennist landslag af kvistlendi. Bæirnir eru flestir staðsettir í námunda við litla læk sem renna niður hlíðarnar og sameinast Mýrarkvísl neðar.

Bæjarhólar og bæjarstæði

Bæjarhólar myndast þar sem bæir hafa staðið á sama stað um aldir. Hólarnir verða til úr byggingarefni, torfi og grjóti, gólflögum sem hafa hlaðist upp í tímans rás og öskuhaugum, og geta orðið allt á fjórða metra á þykkt. Í bæjarhólum er helst að leita upplýsinga um húsakost, fæðu og almenn lífsskilyrði til forna og þar eru mestar líkur á að finnist merkir gripir. Bæjarhólar eru því langmikilvægustu minjastaðirnir, en jafnframt þeir sem einna verst hafa orðið úti í uppbyggingu í landbúnaði á þessari öld. Ný bæjarhús eru oft reist á sama stað og bæirnir hafa staðið um aldir, og þar sem kjallarar eru niðurgrafnir geta minjarnar í hólnum gereyðilagst.

Sex bæjarhólar eru á skráningarsvæðinu og eru þeir allir nokkuð skemmdir. Í Saltvík, á Laxamýri, Skörðum, Einarstöðum og Skógum hafa síðari tíma byggingar verið byggðar á bæjarhólunum og skemmt þá að einhverju leyti. Á sumum þessara bæja eru bæjarhólarnir mjög útflattir og ógreinilegir, t.d. í Saltvík. Í Dýjakoti var bæjarstæðið fært um 500 m neðar í hlíðina um 1939. Á eldra bæjarstæðinu má enn sjá mjög greinileg merki bæjarhóls sem er óskaddaður að miklu leyti. Hóllinn var þó sléttaður og í raun erfitt að áætla nákvæmlega hversu mikill hluti hólsins er náttúrulegur og hversu stór partur eru uppsafnaðar mannvistarleifar. Bærinn byggðist fyrst upp á 16. eða 17. öld og þar var búið með hléum fram eftir öldum. Því er ekki víst að miklar mannvistarleifar hafi náð að safnast þar upp. Það er þó ljóst að hóllinn er sá bæjarhóll á svæðinu sem fyrir minnstu raski hefur orðið á 20. öld.

Svipaða sögu er að segja af Mýrarseli. Þar sést einnig dálítill hóll þar sem líklegt er að bærinn hafi staðið áður en sá hóll er að líkindum að stórum hluta náttúrulegur. Á Mýrarseli sjást enn nokkuð umfangsmiklar tóftarleifar en eftir að bærinn fór í eyði voru höfð þar beitarhús frá Laxamýri og eru það þær leifar sem hvað greinilegastar eru nú.

Bæjarstæðin á skráningarsvæðinu eru eðlilega misgömul. Skörð eru talin landnámsjörð svæðisins en líklegt er að Laxamýri hafi byggst upp fljótlega eftir landnám eða á sama tíma og Skörð þótt jörðin sé ekki nefnd í skjölum fyrr en á síðmiðöldum. Einarstaða er fyrst getið í Reykdælu sem er rituð í kringum miðja 13. öld en Skóga fyrst getið um miðja 15. öld. Mýrarsel byggist upp á 17. öld, úr landi Laxamýrar og á svipuðum tíma eða litlu fyrr byggist Dýjakot úr landi Skóga.

Auk þessara jarða, sem allar voru sjálfstæðar 1847 þegar *Jarðabók Johnsens* var rituð (og eru því skráðar sem sjálfstæðar jarðir), voru á skráningarsvæðinu allnokkrar heimildir um eyðibýli og fjöldi rústa sem bent gæti til eyðibýla. Langflest þeirra voru norðaustast á skráningarsvæðinu, í landi Saltvíkur, Laxamýrar og Skarða. Misjafnt er hversu mikil þekking hefur varðveist um býlin, hvenær þau byggðust fyrst upp og fóru í eyði. Í sumum tilfellum er jafnvel staðsetning þeirra alveg týnd. Þó verður að segja að eitt helsta einkennið á fornleifaskráningu í ytri hluta Reykjahrepps eru óvenjulega vel varðveittar leifar margra merkra býla.

Helstu býli sem skráð voru 2002

númer	úr landi	heiti	komin í eyði	ástand minja
SP-318:008	Saltvíkur	Saltvíkurgerði	fyrir 1712	staðsetning óþekkt
SP-318:011	Saltvíkur	Litla-Saltvík	fyrir 1712	garðlög og tóftir sjást
SP-318:018	Saltvíkur	Mariugerði/Kotið	um 1670	staðsetning óþekkt
SP-318:019	Saltvíkur	Sundalág/Karást.	óþekkt	skemmt milli 1976-1990
SP-320:011	Laxamýrar	Mýrargerði	fyrir 1600?	garðlög og tóftir sjást
SP-320:037	Laxamýrar	Flatagerði	fyrir 1842 [?]	garðlög og tóftir sjást
SP-320:044	Laxamýrar	Höfðagerði/staðir	óþekkt	sléttað í tún
SP-321:007	Laxamýrar ^{??}	Uxastaðir	1550-1650	miklar tóftir sjást
SP-322:024	Skarða	Hrísakot	1620-40 1712	garðlög og tóftir sjást
SP-322:025	Skarða	Skarðagerði	1650	garðlög og tóftir sjást
SP-322:035	Skarða	Borgarhús	1620-1640	skemmt v/vegagerð
SP-322:040	Skarða	Litlu-Skörð	1620-1640	garðlög og tóftir sjást
SP-323:020	Einarsstaða	Kolbeinstóft	óþekkt	sléttað undir tún
SP-323:026	Einarsstaða	óþekkt	óþekkt	garðlag og hóll sjást

Lítið er vitað um hvenær flest býlanna byggjast upp. Væri forvitnilegt að leita svara við þeirri spurningu hversu lengi þessi þetta byggð hefur varað og hvort býlin hafi öll verið í byggð í einu. Jafnvel mætti varpa fram þeirri spurningu hvort föst búseta hafi raunverulega verið höfð á öllum staðanna eða hvort þar hafi einungis verið útibú frá aðalbýlunum. Ljóst er að flest býlin eru komin í eyði á 17. öld og sum sennilega talsvert fyrr.

Sumar býlirústanna hafa orðið síðari tíma framkvæmdum s.s. túnasléttun og vegagerð að bráð en í heild má þó segja að ótrúlega umfangsmiklar leifar margra býlanna sjáist. Fyllsta ástæða er til að stuðla að varðveislu, kynningu og frekari rannsóknum á mörgum býlanna enda gætu frekari rannsóknir á þeim veitt upplýsingar um landnýtingu og búskaparhætti á fyrri öldum jafnframt því að gefa fyllri mynd af byggðarþróun á svæðinu.

Ástæða er til að fjalla sérstaklega um þrjár fornlegar rústaþyrpingar sem fundust við vettvangsrannsókn suðvestan við bæinn í Saltvík. Rústanna er ekki getið í heimildum og kunnugir vissu ekki á þeim nein deili. Engu að síður er um að ræða

[?] Ekki getið í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns en er getið sem eyðibýlis í Sýslu- og sóknarlýsingum frá 1842

umtalsverðar og fornlegar rústir, sem margar hverjar eru með skálalagi. Lag rústanna og útlit bendir til að þær gætu hugsanlega verið frá fyrstu tíð byggðar á svæðinu.

Rústasvæðin í Saltvík, horft til NA.. Reiðskemman er fyrir miðri mynd en bærinn lengst til vinstri.

Útihús og túngarðar

Útihús eru yfirleitt langstærsti minjaflokkurinn á hverju svæði, en þau eru víðast horfin, hafa verið sléttuð undir tún eða horfið undir nýrri byggingar. Á skráningarsvæðinu voru skráð 51 útihús en þar fyrir utan voru fjölmörg útihús skráð sem eru hluti minjaheildar á mörgum þeirra býla sem rædd voru í síðasta kafla (í Litlu-Saltvík, Mýrargerði, Flatagerði, Mýrarseli, Uxastöðum, Hrísakoti, Skarðagerði og Litlu-Skörðum). Útihúsin sem skráð eru með býlunum voru á heildina litið heillegustu útihúsatóftirnar sem skráðar voru. Þó mátti víðar sjá leifar ýmisskonar útihúsa á þeim bæjum sem enn eru í byggð. Af því 51 útihúsi sem skráð var á þessu sinni var nákvæmt hlutverk þeirra ekki þekkt í þekkt í 27 tilfellum. Af þeim húsum þar sem hlutverk var þekkt voru fjárhús algengust (16) en einnig voru skráð 4 hesthús, 2 geitakofar, eitt fjós og einn hrútakofi.

Algengast var að 9-10 útihús væru skráð á hverjum bæ. Undantekningar frá þessu voru Saltvík (6 útihús) og Skógarhlíð (7 útihús). Flest útihúsanna eru nú illgreinileg eða alveg horfin. Í Saltvík sáust á einum stað óljósar þústir útihúsa en aðrar leifar ekki greinilegar utan fjárhúss sem voru að hluta hlaðin en annars steipt. Þeim leifum var rutt út skömmu eftir skráningu, haustið 2002. Á Laxamýri voru greinilegar 2 fjárhústóftir. Einnig mátti greina 2 þústir af fjárhúsum, 1 þúst af hesthúsi

?? Í raun skráð í landi Mýrarsel en Mýrarsel var einnig byggt úr landi Laxamýrar

og aðra af útihúsi þar sem nákvæmt hlutverk var ekki þekkt. Á Skörðum stóðu sumarið 2002 undir þaki fjárhús úr torfi, timbri og grjóti. Fljótlega eftir að húsin voru skráð voru þau jöfnuð við jörðu. Tóftir af hesthúsi og fjárhúsum voru einnig greinilegar á bænum, auk fremur ógreinilegra fjárhúspústa. Aðeins var ein útihústóft greinileg á Einarstöðum en einnig mátti greina geitakofapúst. Á Skógum voru merkjanlegar fjárhúspústir á einum stað en í Skógarhlíð sjást enn leifar fjárhúsa og útihúss með óþekkt hlutverk.

Túngarðar

Þó að tún séu ekki mannvirki í venjulegum skilningi eru þau þó til orðin af mannavöldum og með aðferðum lífefnafræði og fornvistfræði má fá gömul tún til að gefa vísbendingar um sögu jarðræktar. Langflest heimatún á Íslandi eru enn í fullri notkun og hafa verið sléttuð margsinnis með stórvirkum vinnuvélum og á þau hefur verið borinn ólífrænn áburður um árabil. Tún sem orðið hafa fyrir slíku hnjaski henta verr til rannsókna og því er mikilsvert ef hægt er að finna tún sem eru að mestu ósnert af tækni 20. aldar. Á jörðunum sex sem enn eru í byggð hafa tún öll verið sléttuð. Túnstæði þeirra býla sem á annað borð sjást ennþá eru hins vegar ósléttuð og þar gætu þau gætu því reynst spennandi rannsóknarefni. Túngarðahleðsla hefur tíðkast um aldanna rás til að verja tún ágangi. Misgreinilegar leifar túngarða voru merkjanlegar á öllum bæjunum sem skráðir voru. Heillegasti túngarðurinn er líklega sá í Saltvíkurlandi (SP-318:016) en hann sést ennþá víða umhverfis tún. Leifar tveggja túngarða sjást í kringum tún í Laxamýri (SP320:012 og SP-320:029), leifar austurhlíðar túngarðs á Skörðum (SP-322:010), Einarstöðum (SP-322b:029), Skógum (SP-323:014) og Skógarhlíð (323b:010). Utan þessara garða sáust víða þrýðilega varðveittar leifar túngarða utan umhverfis býlisstæðin (t.d. Litlu-Saltvíkur, Mýrargerði, Flatagerði, Uxastöðum, Hrísakoti, Skarðagerði, Litlu-Skörð).

Ekki er vitað um neina gamla kál- eða kartöflugarða á skráningarsvæðinu. Þó var skráð hlaðið gerði (SP-318:030) við Saltvík sem gæti hafa verið kálgarður, þá líklega ekki mjög gamall. Annað gerði, mun fornlegra, var skráð við Mýrarkvísl í Skarðalandi (SP-322:051). Staðsetning þess í halla mót suðri gæti bent til að þar hafi farið fram ræktun en engin vitneskja er um gerðið nú.

Stekkir og kvíar

Á skráningarsvæðinu eru þekktir 10 stekkir og sjást tóftir 8 þeirra ennþá. Vitað er um stekki í landi Saltvíkur, Laxamýrar, Skarða, Einarsstaða og Skóga og voru 1-3 stekkir á jörðu. Í landi Saltvíkur er vitað um einn stekk og sjást leifar hans enn (SÞ-318:012) og á Laxamýri sjást leifar tveggja stekkja sem heimildir greina frá (SÞ-320:030 og 039). Leifar annars þeirra (039) eru talsvert miklar en þar sjást 4-5 tóftir og garðlag í kring. Vel er hugsanlegt að umræddur stekkur sé byggður upp á leifum býlis. Til þess bendir umfang tóftanna og garðlagsins í kring en engar heimildir eru fyrir slíku. Tveir stekkir voru skráðir í landi Skarða (SÞ-322:032 og 034) og eru leifar annars ennþá vel greinilegar (034). Sömu sögu er að segja um Einarsstaði, þ.e. vitað um tvo stekki (SÞ-322b:012 og 014) og eru leifar tófta á öðrum staðnum greinilegar (014). Leifar þriggja fremur greinilegra stekkjartófta voru í Skógalandi (SÞ-223:021, 022 og 024). Af þeim voru stekklarleifar í Skógafæti (SÞ-223:024) lang umfangsmestar. Þar eru leifar tveggja tófta við og innan í stóru, sporöskjulaga garðlagi. Umfang þessara fornleifa gefur vísbendingu um (líkt og á SÞ-320:039) að hugsanlega sé stekkurinn byggður upp á gömlu býlisstaði eða býlisrústirnar endurnýttar sem stekkur eftir að býlið fór í eyði.

Aðeins voru skráðar einar kvíar sumarið 2002 en þær voru í landi Laxamýrar (SÞ-320:043). Þær eru nú horfnar og því engin ummerki um kvíar lengur greinilegar á skráningarsvæðinu.

Ein rétt var skráð. Það var Skógarétt (SÞ-323b:012) í landi Skógahlíðar en hún stendur ennþá nokkuð heilleg. Um er að ræða stæðilega rétt, sem skiptist upp í 9 hólf og er byggð inn í vik í klettabelti ofan við gamla bæinn í Skógarhlíð.

Beitarhús og sel

Lítið er vitað um hvenær býlið Mýrarsel byggist upp en nafnið gefur til kynna að þar hafi fyrst verið sel. Eftir að býlið fór í eyði voru svo byggð upp beitarhús á rústunum og þau nytjuð frá Laxamýri. Tóftir beitarhúsanna eru enn nokkuð greinilegar (SÞ-321:001). Eftir að býlið Litla-Saltvík (SÞ-318:011) fór í eyði voru á býlisstaðinu byggð upp beitarhús og er hluti þeirra tófta sem sjást á yfirborði nú eftir beitarhúsin.

Önnur beitarhús voru skráð í landi Skarða (SÞ-322:025). Saga þeirra var svipuð, þ.e. þau voru byggð upp á býlisstæði eftir að býlið Skarðagerði hafði fallið í eyði. Miklar leifar tófta og garðlaga eru greinileg á þessum stað. Ekki voru önnur beitarhús skráð.

Aðeins var skráð eitt sel sumarið 2002 (SÞ-322:061). Það var í hvammi við rætur Grísatungufjalla, um 11 km austur af Skörðum. Þar eru 5-6 greinilegar tóftir sem hefur lítið verið raskað utan þess að þar var byggður rjúpnakofi í seinni tíð.

Garðar⁴

Einar elstu og án efa umfangsmestu fornleifarnar á skráningarsvæðinu voru mikil garðlög sem mynda eins konar kerfi vörslu- og landamerkjagarða. Reykjahreppur er partur af samfelldu- og kerfisbundnu garðakerfi sem nær allt frá Hofstöðum í Mývatnssveit norður á ystu strendur Tjörness. Á þessu svæði eru greinilegir um 150 km af görðum, sem annars vegar liggja lárétt í landinu (og virðast helst hafa gegnt hlutverki vörslugarða), og hins vegar þvert á landið, upp eftir brekkum og hlíðum (einhvers konar landamerkjagarða).

Enn hafa litlar kerfisbundnar rannsóknir farið fram⁵ á garðakerfinu þrátt fyrir að það sé án efa einar umfangsmestu fornleifar landsins sem sjást með berum augum. Frekari rannsóknir eru fyrirhugaðar, en út frá þeim athugunum sem þegar hafa verið gerðar má leiða getum að því að garðarnir séu flestir frá sama tíma og að þeir hafi verið hættir að gegna hlutverki sínu og séu fallnir töluvert fyrir síðari hluta 15. aldar.

Mikil merki garðanna sáust á skráningarsvæðinu, sérstaklega norðaustarlega á því. Í fornleifaskránni var sú leið valin að gefa hverri einingu í garðakerfinu númer, þ.e. hverjum garði sem túlka má sem sjálfstæðan hluta. Hér verður gerð tilraun til að lýsa görðunum og því kerfi sem þeir mynda í heild. Ekki reyndist unnt að skoða þá alla eða rekja á jörðu niðri, enda er slík rannsókn mun tímafrekari og kostnaðarsamari en venjuleg fornleifaskráning.

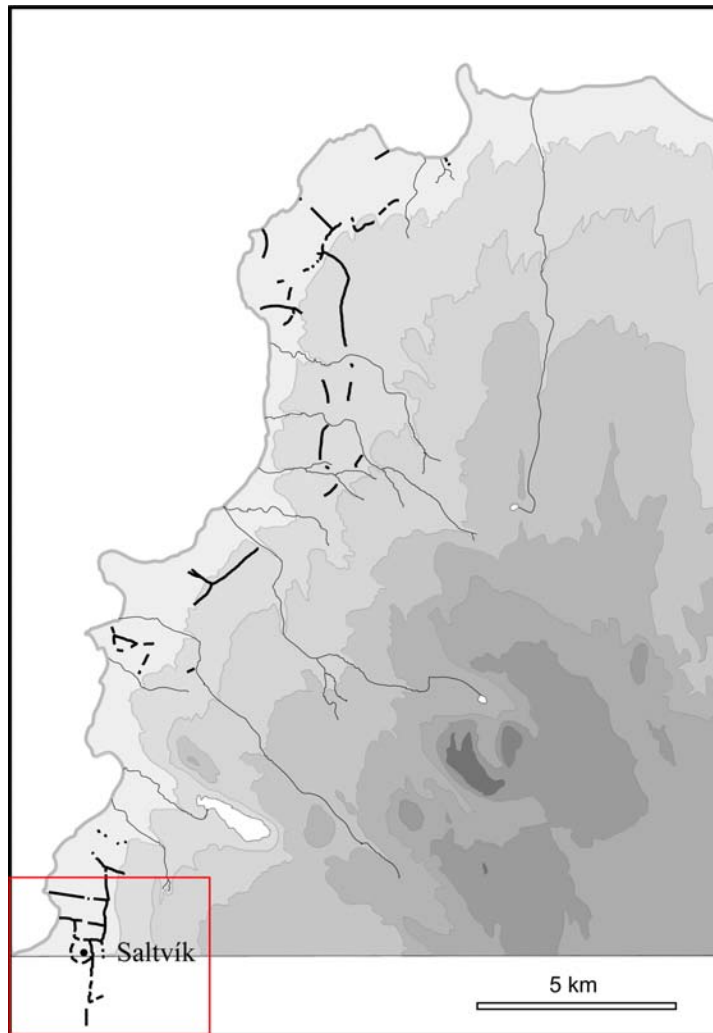
Görðunum má gróflega skipta í þrjá flokka:

⁴ Þessi kafli byggir að nokkru á grein Árna Einarssonar ofl í *Archaeologia Islandica*. Kortin í kaflanum eru fengin að láni frá Árna og birt með góðfúslegu leyfi hans.

⁵ Utan rannsókna Árna Einarssonar, Oddgeirs Hanssonar og Orra Vésteinssonar þar sem garðarnir voru rannsakaðir á loftmyndum.

- 1) Garðar sem eru yfirleitt nokkuð langir og liggja lárétt í landinu, hér um bil norður-suður í heiðarjaðrinum ofan bæjar.
- 2) Skemmri garðar sem liggja þvert frá löngu görðunum, niður til vesturs eða norðvesturs. Þeir hafa sumir þjónað hlutverki landamerkja, a.m.k. í seinni tíð.
- 3) Garðar sem kalla mætti túngarða en afmarka þó stærra svæði en eingöngu töðuvöllinn, a.m.k. eins og hann þekkist í seinni tíð.

Á milli Saltvíkur og Skóga liggja garðar af gerð (1) nær óslitið með heiðarjaðrinum ofan byggðar. Ekki er það þó sama mannvirki alla leið heldur verða skil á tveimur stöðum sem gætu bent til mismunandi hleðslutíma: Ofan við túngarð í Saltvík og við landamerkjagarð milli Laxamýrar og Skarða. Í Skarðalandi verður garðurinn slitróttur á kafla. Ekki er ólíklegt að leifar sama garðs hafi verið notaðar til að marka skil á milli Einarstaða og Skarða en þar sést garður á kafla norður-suður (SP-322b:019). Garðurinn

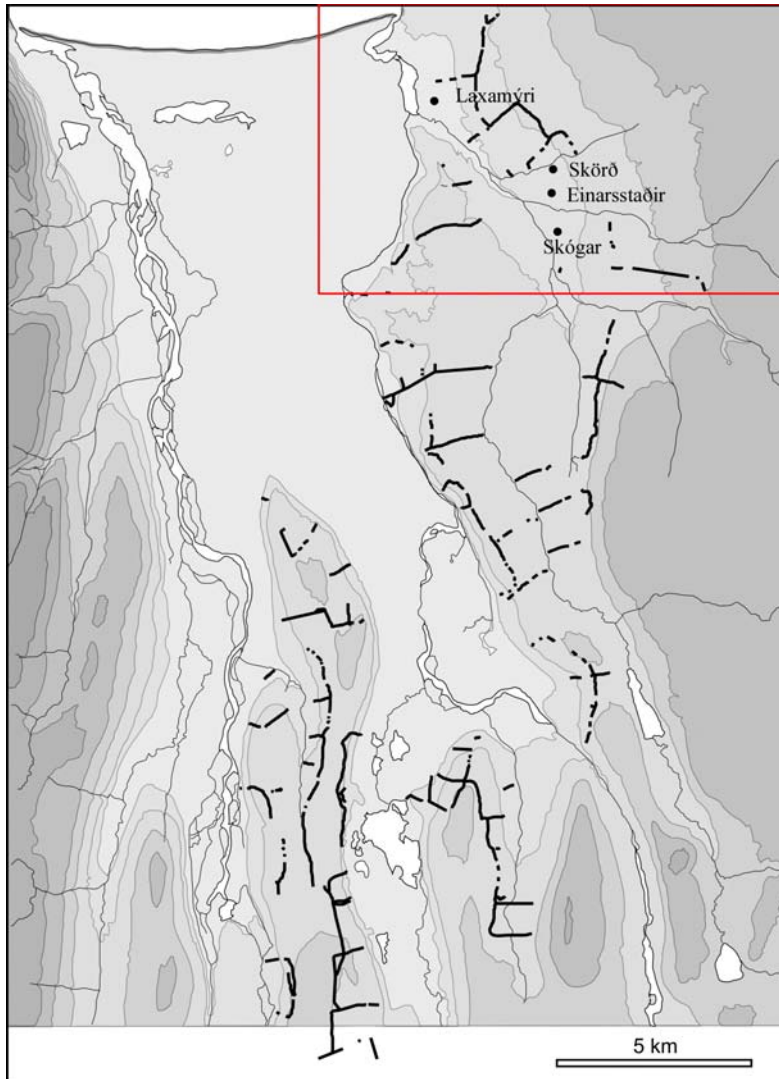

Garðar, norðausturhluti skráningarsvæðisins merktur með rauðum kassa
Höfundur korts: Árni Einarsson

verður ógreinilegur í norðarlega Einarstaðalandi en sést aftur suðvestan við bæ. Þar hefur hann heitið Efrigarður (SP-322b:007) og sést á um 600 m kafla, langleiðina að Skógaá. Í landi Skóga sáust leifar tveggja garðlaga sem lágu norður-suður og eru líklega báðir hluti af sama garðinum (SP-323:025 og SP-323:026). Ekki var garðurinn greinilegur sunnar við landamerki Skóga.

Annar langur garður sem liggur í sömu stefnu er á Skörðum, Brandsgarður (322-027). Hann er þó ekki fyllilega sambærilegur við hina löngu garðana, hefur verið hlaðinn í mýri og sýnilega haldið við mun lengur á kafla en nokkrum hinna garðanna.

Garðar af gerð (2), þvergarðarnir, voru alls 6 talsins. Af þeim hafa tveir

Garðar, suðvesturhluti skráningarsvæðisins merktur með rauðum kassa
Höfundur korts: Árni Einarsson

þjónað hlutverki landamerkjagarða, milli Skarða og Laxamýrar (322-021) og milli Heiðarbótar og Skóga (SP-323b:015). Hlutverk hinna þvergarðanna er ekki þekkt. Þó er ljóst að þeim hefur verið ætlað að skipta landi jarðanna upp í smærri einingar, e.t.v. hafa sumir átt að verja engjar en aðrir afmarkað beitarhólf.

Garðar af gerð (3), túngarðar, sjást á tveimur stöðum. Í

Saltvík (318-016) er garðurinn reglulegur

og afmarkar hringlaga svæði sem er um 300 x 300 m stórt. Hann virðist hlaðinn niður frá einum löngu garðanna úr flokki (1); mætti því geta þess til að túngarðurinn sé yngri. Í Skörðum sést hluti garðs (322-040) sem liggur í sveig norðan bæjarins og má ætla að hann hafi afmarkað svæði á líkan hátt og í Saltvík en öllu stærra. Innan hans eru reyndar rústir af meintu býli, Litlu-Skörðum, og mögulegt að hann hafi þjónað hlutverki túngarðs þar fremur enn þess bæjar sem nú er þekktur sem Skörð eða Skarðaborg.

Rannsóknir á görðunum eru enn á frumstigi eins og áður sagði og langmestur hluti þeirra hefur aðeins verið kannaður á loftmyndum. Til að unnt verði að gera nánar grein fyrir hlutverkum þeirra og aldri er nauðsynlegt að rekja þá á jörðu niðri, kortleggja þá nánar og kanna aldur þeirra með fornleifauppgrefti.

Engjar og áveitur

Engjar voru mikilvægar í efnahag landbúnaðarsamfélagsins. Tún voru lítil, og af þeim fékkst aðeins taða fyrir mjólkurkýrnar. Öll önnur hey komu af engjum sem voru mjög misjöfn að gæðum. Blautlendi virðist hafa verið þokkalegt í Reykjahverfi og eru enn víða deiglendisblettir neðan og ofan túna.

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns fá engi í landi Laxamýrar slaka umsögn. Þar segir (á bls. 251): „Engið er mjög af sjer gengið og víða mosavaxið og valla betra en bithagi. Úthagarnir eru mjög litlir um sig, og nýtur ábúandinn þolinmæði nábúa sinna um ágang búfjárins.“ Um 150 árum eftir að þetta er ritað réðst ábúandi á Laxamýri í stórframkvæmdir til að bæta engi sín. Hann lét gera mikla áveitu (fljótlega eftir 1865) og voru áveitugarðarnir samtals um 1700 m að lengd. Vatni var veitt á mýrina á vorin og við það jukust grasvöxtur og heygæði. Merki áveitugarðanna eru enn vel greinileg og var þetta eina áveitan sem skráður var 2002.

Í norð- og norðaustanverðum Reykjahreppi voru skráð 2 heystæði (SP-322:011 og SP-323:028) og 2 heygarðar (SP-320:036 og SP-322b:010). Leifar allra þessara mannvirkja voru enn greinileg nema heygarðs í landi Einarssstaða. Skráðir voru fjórir ristustaðir, í landi Saltvíkur (SP-318:020), Laxamýrar (SP-320:030), Skarða (SP-322:064) og Skóga (SP-323:029).

Vatnsból

Ekki eru nein vatnsból skráð sem fornleifar í Reykjahreppi en heimildir eru þekktar um 2 brunna. Þeir voru í landi Laxamýrar (SP-320:014) og Einarssstaða (SP-322b:009) en ummerki um þá báða eru nú horfin. Algengast hefur verið að neysluvatn bæjanna væri tekið úr litlum lækjum sem renna nálægt bæjum.

Svarðargrafir

Samkvæmt Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns var mótekja á því svæði sem skráð var 2002 ekki sérlega góð. Þeir geta þess að í Skógum og Saltvík hafi móskurður verið „að fornu“ en geta annars ekki móskurðar á svæðinu. Algengt hefur verið að rifhrís og tað hafi verið notað til eldiviðar enda geta Árni og Páll þess sérstaklega að rifhrís til eldiviðar sé „bjarglegur“ á Skógum, Laxamýri, Mýrarseli og Saltvík og „nægjanlegur“ á Skörðum.

Þrátt fyrir lélega mótekju um 1712 voru skráðar mógrafir á flestum bæjunum. Samtals voru þekktar 11 mógrafir á svæðinu og sjást enn merki 6 þeirra. Flestar eru mógrafirnar í landi Einarstaða, en þar eru þekktir 4 staðir þar sem mór var tekin (SP-322b:013 og 026-028). Yngstu mógrafirnar í landi Einarstaða (SP-322b:026) voru notaðar allt fram undir miðja öld. Annars var mótekja á öllum jörðum nema Saltvík og vanalega 1-2 mótekjustaðir á hverri jörð.⁶

Kuml og kirkjugarðar

Engin kuml eru þekkt á skráningarsvæðinu en til er sögn um dys (SP-322:017) í heimatúni Skarða 300 m VNV af bæ. Þar er hóll og hvíla sagnir á honum þess efnis að sé grafið í hann skuli allt brenna. Greinilegt er að grafið hefur verið í hólinn og líklega oftar en einu sinni.

Á 5. áratug 20. aldar var komið niður á bein á Laxamýri þegar grafið var fyrir skólplögn fast suðvestan við gamla íbúðarhúsið. Heimildir eru fyrir bænhúsi á Laxamýri og í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns er þess getið að bænhúsið standi enn uppi 1712 þó ekki hafi þá verið embættað í manna minni. Öll ummerki um bænhúsið eru nú horfin af yfirborði jarðar og engar ritaðar heimildir eða örnefni gefa vísbendingu um hvar það hefur staðið. Venjan var þó að bænhús væru í námunda við bæjarhús. Beinafundurinn á Laxamýri er að öllum líkindum tengdur bænhúsi og hægt að nota staðsetningu hans til að áætla hvar bænhúsið hefur staðið.

Lágur og rústalegur hóll er í námunda við fundarstaðinn og ekki ólíklegt að einmitt þar hafi bænhusið verið.

Tvær hálfkirkjur voru á skráningarsvæðinu og sáust ummerki þeirra beggja. Hálfkirkju á Skörðum (SP-322:002) er fyrst getið í Fornbréfasafni undir lok 14. aldar og var hún enn í notkun 1712. Ekki er vitað nákvæmlega hvenær hálfkirkjan lagðist af. Óljósar leifar hluta kirkjugarðs og þústa innan hans eru enn merkjanlegar. Þegar grafið var fyrir hlöðu við fjárhús á þessum stað var komið niður á bein.

Árni Magnússon og Páll Vídalín geta hálfkirkju í Saltvík 1712 og sjást enn leifar hennar og kirkjugarðs umhverfis. Um er að ræða hringlaga kirkjugarð með kirkjurúst í miðjunni. Leifarnar eru mjög heillegar og í sérlega góðu ástandi.

Leiðir

Í þeim hluta Reykjahverfis sem skráður var sumarið 2002 eru þekktir 28 minjar sem tengjast samgöngum. Þar var skráður ferjustaður (á Laxá í landi Laxamýrar SP-320:019), 2 tjaldstaðir (í landi Einarsstaða SP-322b:011 og Skóga SP-323:011), tröð heim að Laxamýri (SP320:013) og varða sem var notuð sem kennileiti á leið (í landi Skarða SP-322:042).

Algengustu samgöngumannvirkin voru þó leiðir. Samtals voru skráðar 14 leiðir, 5 vöð og 2 brýr. Helmingur leiðanna sem skráðar voru lágu um land Skarða. Aðrar leiðir lágu um lönd Laxamýrar, Einarsstaða og Skóga. Margar leiðanna voru milli jarða (t.d. SP-322:019, SP-322:020 og SP-323:012) eða milli staða innan jarða (SP-322:038, SP-322:046 og SP-322:048).

Hluti þjóðleiða var þó skráður á nokkrum stöðum. Þjóðleið frá Mývatni og Laxárdals til Húsavíkur lá m.a. um Laxamýri (SP-320:025) og sömuleiðis leið Kinnunga til Húsavíkur (SP-320:027). Þjóðleiðin um Reykjahverfi hefur legið eftir dalnum endilöngum, neðan við bæina. Leiðin hefur í aldanna rás færst til og heimildir eru um marga slóða um og neðan við þar sem þjóðvegurinn liggur nú (SP-322:066, SP-322b:015, SP-322b:017-019). Auk fyrrgreindra leiða sjást leifar upphlaðins vegarkafla, Skökkubrautar (SP-322:041) í landi Skarða. Er þó líklegt að hún hafi verið hluti af þjóðleiðinni til Húsavíkur sem skráð var í landi Laxamýrar (SP-320:025). Um

⁶ Ekki voru heldur þekktar mógrafir í Mýrarseli en sú jörð heyrði snemma undir Laxamýri og því ekki rætt um hana sérstaklega hér.

Reykjahreppin lág einnig þjóðleið sem farin var frá Aðaldal og jafnvel Akureyri til Húsavíkur og á Tjörnes. Þessi leið (Kaupstaðargötur) er skráð í landi Núpa þar sem hún fór um ferjustað á Laxa en svo áfram til norðausturs um Reykjahrepp til Húsavíkur.

5. kafli. Verndun og kynning á fornleifum í Reykjahreppi

Ástand þeirra minja sem skráðar voru í norður- og norðausturhluta Reykjahrepps sumarið 2002 var æði misjafnt. Eins og algengt er með sveitir sem enn eru í byggð hafa flestar þeirra leifa sem voru í og við bæi vikið í ýmsum síðari tíma framkvæmdum s.s. við byggingu nýrra húsa eða við túnasléttun. Tæplega 40% þeirra minjastaða þar sem mannvistarleifa var að vænta eru nú horfin. Flestir þessara staða voru innan heimatúna. Fylgni er á milli fjarlægðar frá bæ og varðveislu minja, á þann veg að þeim mun fjær sem fornleifar eru frá bæ, þeim mun meiri líkur eru á að þær séu óskemmdar. Það eru því oft minjar sem eru í nokkurri fjarlægð frá bæ eins og stekkir, sel og beitarhús sem hafa varðveist óskemmdar. Á svæðinu sem skráð var 2002 vekur sérstaka athygli prýðilega varðveittar leifar margra smærri býla.

Athyglisvert er að engar fornleifar í Reykjahreppi eru á friðlýsingaskrá. Óhætt er að segja að það endurspeglar á engan hátt fjölda eða vægi minja í hreppnum. Hér er lagt til að ráðstafanir gerðar til að kynna eftirtalda minjastaði ferðamönnum og/eða þeir verndaðir sérstaklega. Allar fornleifar á Íslandi eru friðaðar og þeim má ekki raska eða spilla, en með sérstakri verndun er átt við að hirt sé um viðkomandi minjastað, hann kynntur og gerður aðgengilegur og að ráðstafanir séu teknar til að koma í veg fyrir eyðingu af völdum náttúruafla þar sem það á við. Eftirfarandi staðir eru verðir sérstakrar athygli:

- ? Tóftir kirkju og kirkjugarðs í Saltvík (SP-318:002). Á síðari öldum er algengt að rutt hafi verið úr leifum bænhúsa og staðsetning þeirra jafnvel gleymst. Mjög óvanalegt er að jafn heillegar leifar bænhúsa og kirkjugarðs eins og í Saltvík sjáist enn, sérstaklega á jörðu sem er í byggð. Fyllsta ástæða er til að tryggja áframhaldandi varðveislu á staðnum. Hann hefur mikið varðveislu-, rannsóknar- og kynningargildi.

- ? Við vettvangsrannsókn fannst lítil tóft (SÞ-318 :005) við miðja Saltvík sem ekki var getið í heimildum. Tóftinni stafar mikil hættu af sjávarrofi og ástæða til að rannsaka hana betur til að reyna að komast að aldri hennar og hlutverki áður en hún hverfur í sjó. Tóftin hefur því rannsóknargildi.
- ? Á Litlu-Saltvík (SÞ-318 :011) sjást nokkrar tóftir innan garðs. Býlið var farið í eyði fyrir 1712 en ekki er vitað hvenær það byggðist upp eða hversu lengi byggð varaði þar. Eftir að býlið fór í eyði voru á býlisstæðinu byggð upp beitarhús og er hluti þeirra tófta sem sjást á yfirborði nú eftir beitarhúsin. Um er að ræða vel varðveittar leifar og hefur staðurinn tvímælalaust varðveislu-, kynningar- og rannsóknargildi.
- ? Einar forvitnilegustu minjarnar sem fundust í Reykjahreppi sumarið 2002 voru þrjár þyrpingar fornlegra tófta (SÞ-318:014, 022 og 028) í móanum suðvestan við bæinn Saltvík. Þar eru signar og fornlegar tóftir, margar hverjar með skálalagi sem bendir til að þær gætu hugsanlega verið frá fyrstu tíð byggðar á svæðinu. Skálanna er hvergi getið í ritheimildum en fundust við göngu skrásetjara um svæðið. Þyrpingarnar hafa mikið varðveislu- og rannsóknargildi.
- ? Leifar býlis á Mýrargerði (SÞ-320:011) eru enn greinilegar. Þar getur að líta 5-6 tóftir og fornlegt garðlag umhverfis. Ekki er nákvæmlega vitað hvenær Mýrargerði fer í eyði en eðlilegt að halda fram að það hafi a.m.k. verið fyrir 1600. Margar tóftanna á staðnum hafa fornlegt yfirbragð og virðist sem um fleiri en eitt byggingarstig sé þar að finna. Staðurinn hefur varðveislu-, kynningar- og rannsóknargildi.
- ? Áveitukerfi í landi Laxamýrar (SÞ-318:015) er til vitnis um aðferðir manna síðla á 19. öld til að stunda umfangsmiklar landbætur. Garðarnir hafa varðveislu- og kynningargildi.
- ? Aðeins var þekkt staðsetning eins öskuhaugs (SÞ-320:028) á skráningarsvæðinu. Hann er utan í bæjarhól Laxamýrar og er ástæða til að stuðla sérstaklega að verndun hans þar sem hann gæti haft mikið rannsóknargildi.
- ? Miklar rústir og garðlög eru á Flatagerði (SÞ-320:037). Lítið er vitað um hvenær búið var á Flatagerði annað en það að það hefur verið farið í eyði 1842 en þá er þess getið sem eyðibýlis í *Sýslu- og sóknarlýsingum*. Enn sjást miklar

leifar á þessum stað, jafnvel þó að þjóðvegur hafi verið lagður þvert í gegnum túnstæðið. Tóftir eru bæði ofan og neðan þjóðvegur. Býlið hefur varðveislu-, kynningar og rannsóknargildi.

- ? Miklar stekkjartóftir (SP-320:039) eru sunnan við bæinn á Laxamýri. Umfang tóftanna og garðlag umhverfis gæti bent til þess að stekkur hafi þar verið byggður á rústum eldra býlis en er það þó ósannað. Óháð því hefur staðurinn varðveislu-, kynningar og rannsóknargildi.
- ? Bæjarstæði og tún Mýrarsels (SP-321:001). Eftir að bærinn fór í eyði voru á staðnum byggð upp beitarhús. Líklegt er að þau hafi skemmt eldri leifar að einhverju leyti en þó eru enn greinilegar talsvert af þeim. Staðurinn hefur varðveislu- og rannsóknargildi.
- ? Tóftir Uxastaða (SP-321:007) eru greinilegar um 200 m ofan við brúna á Laxá. Engin garðlög eru greinileg en þar sjást enn leifar 5-6 tófta. Talið er að bærinn hafi farið í eyði 1550-1650. Tóftirnar hafa varðveislu-, kynningar- og rannsóknargildi.
- ? Leifar kirkjugarðs og þústa innan hans eru merkjanlegar á Skörðum (SP-322:002). Þær hafa verið skemmdar en ástæða er til að ítreka að staðurinn hefur varðveislu- og rannsóknargildi.
- ? Miklar tóftaleifar innan tvöfalds garðlags eru greinilegar þar sem býlið Hrísakot stóð (SP-322:024) um 2 km norðvestan við Skarðabæ. Býlið er komið í eyði fyrir 1630. Það hefur varðveislu-, rannsóknar- og kynningargildi.
- ? Skarðagerði (SP-322:025) var um 1,6 km vestur af Skörðum. Þar sjást miklar rústaleifar á um 400 X 300 m stóru svæði. Um er að ræða tvöfaldan túngarð og a.m.k. 9 tóftir innan hans. Staðurinn hefur mikið varðveislu-, rannsóknar- og kynningargildi.
- ? Garðlag og 5-6 tóftir sjást enn þar sem býlið Litlu-Skörð var (SP-322:040) um 600 m norður af Skarðabæ. Rústirnar hafa varðveislu-, rannsóknar- og kynningargildi.
- ? Vel varðveittar leifar Skarðasels (SP-322:061) eru við rætur Grísatungufjalla. Það er eina selið á því svæði sem skráð var 2002 og hefur varðveislugildi.
- ? Sporöskjulaga gerði og tvær tóftir við og innan þess eru í Stekkjarkinnnum í landi Skóga (SP-323:022). Umfang leifanna er nokkuð mikið sérstaklega þegar stærð Skóga er höfð í huga. Ekki er óhugsandi að á þessum stað hafi

einhverju sinni verið einhvers konar býli. Óháð því hvort svo var hefur staðurinn varðveislugildi.

- ? Einar elstu og án efa umfangsmestu fornleifarnar á skráningarsvæðinu voru mikil garðlög sem mynda kerfi vörslu- og landamerkjagarða (SP-322b:019, SP-322b:007, SP-323:025, SP-323:026, SP-322:027, SP-322:021, SP-323b:015, SP-318:016, SP-322:040). Í Reykjahreppi má greina part af samfelldu og kerfisbundnu garðakerfi sem nær allt frá Hofstöðum í Mývatnssveit norður á ystu strendur Tjörness. Enn hafa litlar rannsóknir farið fram á garðakerfinu þrátt fyrir að það sé án efa einar umfangsmestu fornleifar landsins sem sjást með berum augum. Óhætt er að fullyrða að garðakerfið í heild er meðal merkustu fornleifa á skráningarsvæðinu og þótt víðar væri leitað. Nánari rannsóknir á því gætu án efa varpað frekara ljósi á sögu byggðar og landnýtingar á svæðinu. Garðakerfið hefur í heild mjög mikið varðveisl-, rannsóknar- og kynningargildi.

Nauðsynlegt er að gera ráðstafanir til að koma í veg fyrir eyðileggingu tóftar í Saltvík (SP-318:005) eða gera fullnaðarrannsókn á henni ef leifarnar verða ekki varðveittar.

Full ástæða er til að huga að frekari fornleifarannsóknum í Reykjahreppi. Nákvæm vettvangsskráning og uppmæling garðakerfisins sem nær alla leið frá Hofstöðum í Mývatnssveit að Tjörnesodda er brýn. Samhliða því væri einfalt að gera minniháttar fornleifarannsóknir á sumum garðlaganna í því skyni að tímasetja leifarnar. Sömuleiðis væri gagnlegt að rannsaka sum hinna fjölmörgu býla á skráningarsvæðinu nánar. Það gæti stuðla að fyllri mynd af bæði húsakosti og landnytjum á smábýlum og eins hjálpað til við að fylla í eyðurnar í byggðapróun á svæðinu.

Að síðustu má benda á að rústaþyrpingarnar þrjár í landi Saltvíkur er mjög forvitnilegt viðfangsefni. Frekari fornleifarannsókn á þeim myndi leiða í ljós hvort hugsanlegt sé að þar sé fundin byggð frá fyrstu öldum búsetu í landinu eins og lítur út fyrir.

Einfalt væri að merkja helstu býlin á svæðinu og koma upplýsingum um þau á framfæri við ferðamenn, annaðhvort á skiltum eða í bæklingum. Slíkar ráðstafanir gætu aukið gildi útvistar á svæðinu auk þess sem þær gætu verið liður í kynningu á fornleifum þess og sögu.

6. kafli Niðurlag

Sumarið 2002 var skráður fyrri áfangi af tveimur í norðan- og norðaustanverðum Reykjahreppi. Ljóst er að á svæðinu eru óvenjulega miklar og vel varðveittar fornleifar og því spennandi verkefni framundan við síðari hluta skráningarinnar í syðri hluta Reykjahverfis sumarið 2003.

7. Heimildaskrá

Heimildamenn:

Laxamýri

Vigfús Jónsson fæddur 1929 á Laxamýri

Atli Vigfússon fæddur 1956 á Laxamýri

Skörð

Þórarinn Jónsson fæddur 1926 á Skörðum

Einarsstaðir

Guðný Buch fædd 1934 á Einarsstöðum

Skógar/Skógahlíð

Björn Ó. Jónsson fæddur 1941 á Einarsstöðum

Prentaðar heimildir:

Adolf Friðriksson & Orri Vésteinsson, *Fornleifaskráning í Eyjafirði I-*,
Fornleifastofnun Íslands & Minjasafnið á Akureyri, Akureyri 1994-.

Ágúst Ó Georgsson: *Fornleifaskrá. Skrá um friðlýstar fornleifar*, Reykjavík 1993

Árni Einarsson, Oddgeir Hansson og Orri Vésteinsson. "An Extensive System of
Medieval Earthworks in Northeast Iceland". *Archaeologia Islandica* 2:2002, 61-73.

BBSÞ: Helgi Jónasson, Jóhanna Á. Steingrímsdóttir & Erlingur Arnórsson. *Byggðir
og bú Suður-Þingeyinga 1985* [án útgáfustaðar] 1986.

DI: *Íslenzkt fornbréfasafn I-XVI*, Kaupmannahöfn/Reykjavík, 1857-1972.

Elín Ósk Hreiðarsdóttir. 2001. *Fornleifaskráning á Húsavík*. Fornleifastofnun Íslands
FS166-01171. Fjölrit. Reykjavík.

Hallgrímur Jónsson: *Á slóðum manna og laxa*. Akureyri, 1985.

Haraldur Matthíasson: *Landið og Landnáma II*, Reykjavík 1982.

Hildur Gestsdóttir og Sædís Gunnarsdóttir. 2001. *Menningarminjar í Reykjahreppi: Svæðisskráning*. Fornleifastofnun Íslands FS128-00101. Fjölrit. Reykjavík.

ÍF I: *Íslensk fornrit I. Íslendingabók & Landnáma*, Reykjavík 1986

ÍF X: *Íslensk fornrit X. Ljósvefningasaga með þáttum, Reykdælasaga og Víga-Skútu*, Reykjavík 1940.

JÁ: Jón Árnason. *Íslenskar þjóðsögur og ævintýri I* [Reykjavík] 1961.

JÁM: Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. *Þingeyjarsýsla*. XI bindi Kaupmannahöfn, 1943.

JJ: Johnsen, J: *Jarðatal á Íslandi* Kaupmannahöfn 1847.

Morgunblaðið, frétt um niðurrif fjárhúsa í Saltvík. Október 2002, dagsetningu vantar.

Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1844, Reykjavík 1994.

Óprentaðar heimildir:

Túnakort: Túnakort Reykja- og Húsavíkurshrepps. (Þjóðskjalasafns Íslands).

Ö-nafn bæjar Örnefnaskrá jarða í Húsavíkur- og Reykjahreppi. (Örnefnastofnun Íslands).

Kontakt loftmyndir frá 1976 (Landmælingar Íslands)

Kontakt loftmyndir frá 25/7/1990 (Landmælingar Íslands)

Skjálfandi

Saltvík

Laxamýri

Skörð

Einarsstaðir

Skógar

Þýjakot

— · — = landamerki

♦ = fornleifar

◀ = mörk túna 1918

0

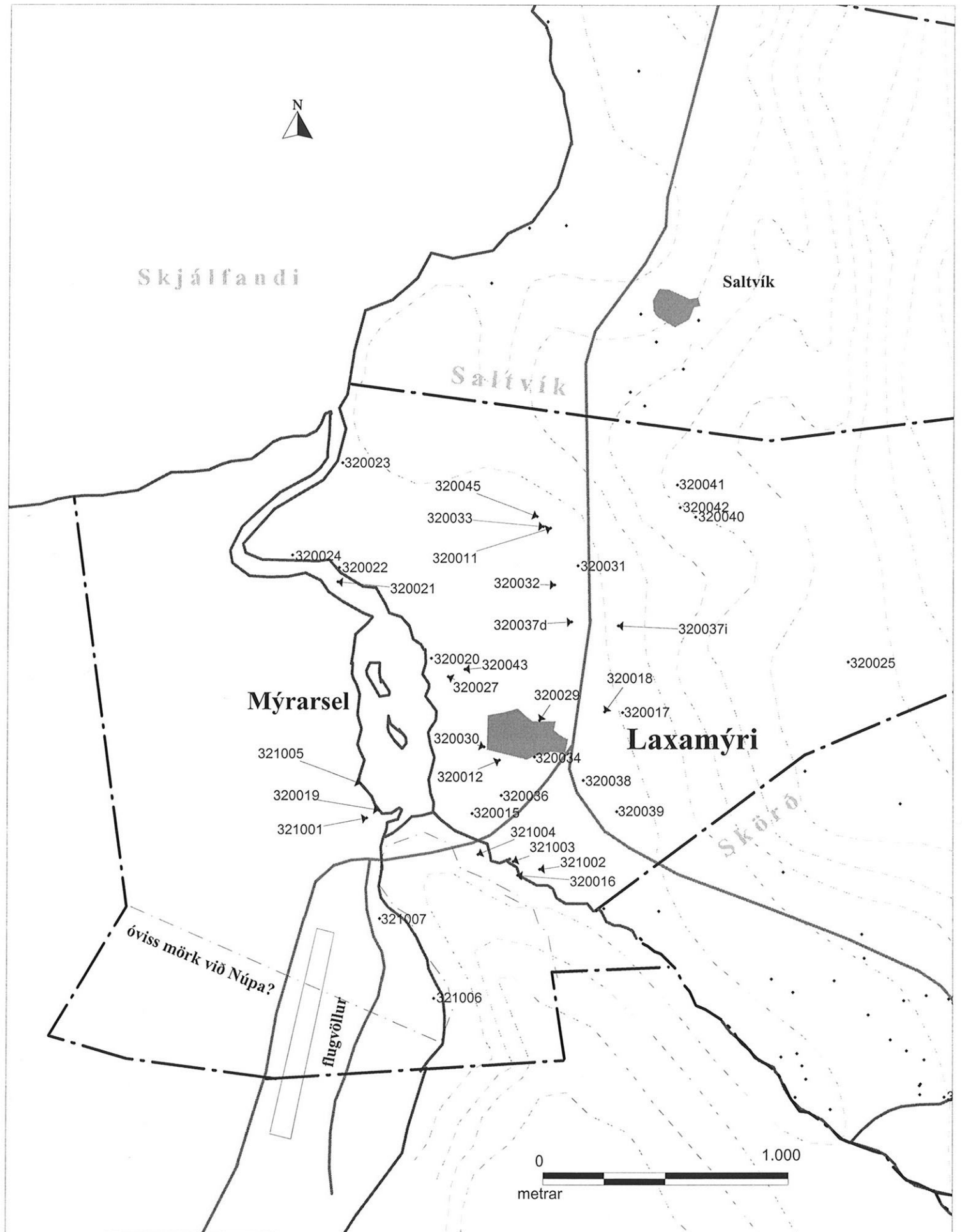
2.500

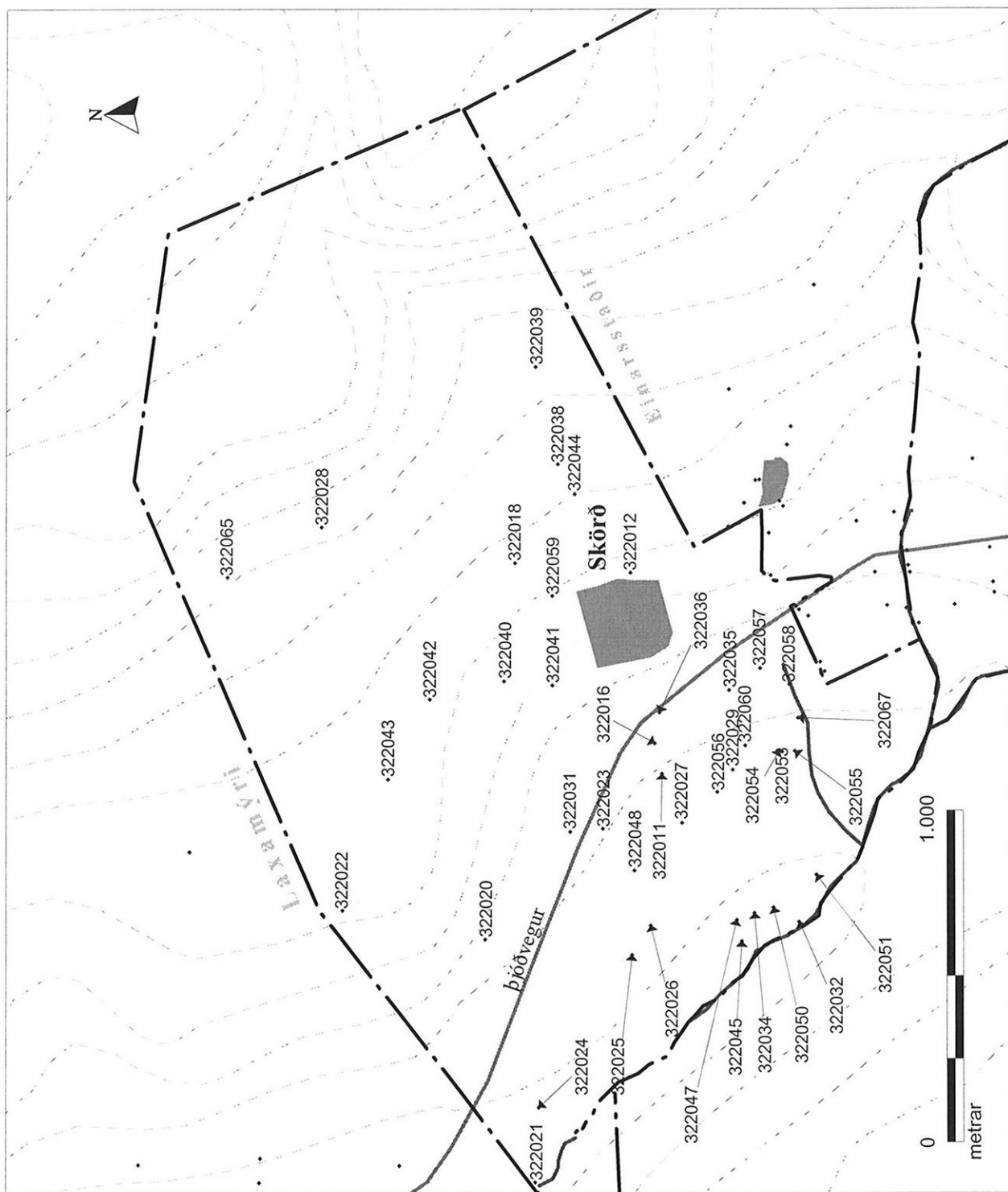
metrar

1. Yfirlitskort yfir landamerki á skráningarsvæðinu

3. Minjakort fyrir Laxamýri og Mýrarsel

4. Minjakort fyrir Skörð

